

Dadansoddi ar gyfer Polisi

Analysis for Policy

RHIF YMCHWIL GYMDEITHASOL:

20/2020

DYDDIAD CYHOEDDI:

26/03/2020

Astudiaeth Cymorth Cyflogaeth a Sgiliau i Ffoaduriaid

Teitl: Astudiaeth Cymorth Cyflogaeth a Sgiliau I Ffoaduriaid

Dr Duncan Holtom a Hibah Iqbal

Adroddiad ymchwil llawn - dyfyniad: Holtom, D; Iqbal, H; 2020. Astudiaeth Cymorth Cyflogaeth a Sgiliau I Ffoaduriaid. Caerdydd: Llywodraeth Cymru, GSR adroddiad rhif 20/2020.

Ar gael yn: <https://llyw.cymru/astudiaeth-o-gymorth-cyflogaeth-sgiliau-i-ffoaduriaid>

Safbwyntiau'r ymchwilydd ac nid o reidrwydd rhai Llywodraeth Cymru yw'r safbwyntiau a fynegir yn yr adroddiad hwn.

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch â:

Tom Cartwright

WEFO

Llywodraeth Cymru

Parc Cathays

Caerdydd

CF10 3NQ

Ffôn:0300 025 6024

E-bost: tom.cartwright@llyw.cymru

Tabl cynnwys

Rhestr o dablau	2
Rhestr o ffigurau.....	4
Geirfa	5
1. Cyflwyniad	6
2. Dull a methodoleg	16
3. Dyheadau ffoaduriaid a cheiswyr lloches	23
4. Addysg a sgiliau ffoaduriaid a cheiswyr lloches.....	37
5. Profiadau cyflogaeth: A all ffoaduriaid a cheiswyr lloches gyflawni eu dyheadau?.....	50
6. Marchnadoedd llafur ac agweddau cyflogwyr.....	69
7. Gwasanaethau Cymorth cyflogaeth	76
8. Darpariaeth Saesneg ar gyfer Siaradwyr leithoedd Eraill (ESOL)	91
9. Iechyd a llesiant ffoaduriaid a cheiswyr lloches	95
10. Beth sy'n gweithio a beth allai weithio? Tystiolaeth o arfer effeithiol ac addawol	105
11. Casgliadau ac argymhellion	116
12. Llyfryddiaeth	123
13. Y sample arolwg a gyflawnwyd	132
Atodiad 1	138

Rhestr o dablau

Tabl 1. Grwpiau allweddol i'w samplo	19
Tabl 2. Meysydd gwaith yr oedd y cyfweleion am barhau i'w wneud	26
Tabl 3. Lefelau o waith yr oedd y cyfweleion am barhau i'w wneud	28
Tabl 4. Dyheadau cyflogaeth cyfweleion heb brofiad gwaith yng Nghymru/y DU (maes/sector o ddiddordeb).....	30
Tabl 5. Dyheadau cyflogaeth cyfweleion heb brofiad gwaith yng Nghymru/y DU (yn ôl lefel).....	32
Tabl 6. Rhesymau a roddwyd dros ddyheadau cyflogaeth.....	34
Tabl 7. Sgiliau Saesneg llafar	37
Tabl 8. Sgiliau Saesneg ysgrifenedig	38
Tabl 9. Sgiliau Darllen Saesneg	38
Tabl 10. Lefel uchaf o addysg cyn ceisio lloches ar gyfer gwahanol grwpiau	41
Tabl 11. Datsgilio (colli sgiliau) a hyd yr amser a dreuliwyd yn ffoi rhag erledigaeth a hyd y cyfnod yn y DU	44
Tabl 12. Datsgilio (colli hyder) a hyd yr amser a dreuliwyd yn ffoi rhag erledigaeth a hyd y cyfnod yn y DU	44
Tabl 13. Cymryd rhan mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru	45
Tabl 14. Rhesymau dros gymryd rhan mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru	46
Tabl 15. Cymhelliant dros gymryd rhan mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru.....	47
Tabl 16. Bwriad i gymryd rhan mewn addysg neu hyfforddiant yn y dyfodol.....	47
Tabl 17. Cymhelliannau i gymryd rhan mewn addysg neu hyfforddiant yn y dyfodol	48
Tabl 18. Cymryd rhan mewn lleoliadau gwirfoddoli neu brofiad gwaith yng Nghymru....	49
Tabl 19. Cyfran y bobl o oed gweithio y mae ganddynt hawl i weithio, o bob rhanbarth, a oedd mewn gwaith am dâl.....	54
Tabl 20. Sectorau lle roedd pobl sydd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd neu a oedd wedi gwneud gwaith am dâl yn y DU, yn gyflogedig.....	55
Tabl 21. Nifer yr oriau a weithir gan gyfweleion yr wythnos o'r rhai â phrofiad gwaith blaenorol neu bresennol yn y DU	56
Tabl 22. Swm a enillir bob wythnos o'r rhai â phrofiad gwaith blaenorol neu bresennol yn y DU	57
Tabl 23. Rhesymau pam fo'r rhai a oedd wedi gweithio yn y gorffennol yng Nghymru/y DU, wedi rhoi'r gorau i weithio	58

Tabl 24. Dulliau a ddefnyddir i chwilio am waith, i'r rhai sydd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, neu a wnaeth waith am dâl yng Nghymru yn y gorffennol, a'r rhai nad oeddent erioed wedi gweithio yng Nghymru	60
Tabl 25. Ffyrdd yr oedd teulu neu ffrindiau neu wasanaethau cymorth cyflogaeth wedi helpu'r rhai sydd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, neu a oedd wedi gwneud gwaith am dâl yng Nghymru yn y gorffennol, a'r rhai nad oeddent erioed wedi gweithio yng Nghymru, i chwilio am waith	61
Tabl 26. Rhesymau pam roedd y rhai mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, neu a oedd wedi gwneud gwaith am dâl yng Nghymru yn y gorffennol, yn teimlo eu bod wedi dod o hyd i waith	62
Tabl 27. Rhwystrau i gyflogaeth a nodwyd gan gyfweleion	65
Tabl 28. Llesiant a nodwyd gan wahanol grwpiau (nifer yr ymatebion)	97
Tabl 29. Optimistiaeth gwahanol grwpiau	99
Tabl 30. Nifer y bobl a nododd fod ganddynt o leiaf un person y gallent ddibynnu arno	101
Tabl 31. Ymatebion i'r cwestiwn, a ydych yn credu y gallai cymorth i bobl fel chi eich hun sy'n chwilio am waith, gael ei wella drwy.....	106
Tabl 32. Enghreifftiau o ymyriadau.....	108
Tabl 33. Lleoliad y cyfweleion (ffoaduriaid a cheiswyr lloches)	133
Tabl 34. Oedran y cyfweleion.....	134
Tabl 35. Rhywedd cyfweleion	134
Tabl 36. Cyfweleion â theulu yn y DU	134
Tabl 37. Rhanbarth gwreiddiol ar gyfer ffoaduriaid a cheiswyr lloches.....	135
Tabl 38. Statws y cyfweleion.....	136
Tabl 39. Ffoaduriaid: amser a gymerwyd o adael y famwlad hyd at sicrhau statws	136
Tabl 40. Ffoaduriaid: hyd y cyfnod yn y DU	137
Tabl 41. Ceiswyr lloches: hyd y cyfnod yn y DU.....	137

Rhestr o ffigurau

Ffigur 1. Y lefel uchaf o addysg yn eu mamwlad, o'r rhai sydd mewn gwaith	52
Ffigur 2. Hyd yr amser a gymerwyd i ddod o hyd i waith	59
Ffigur 3. Dosbarthiad sgoriau llesiant ar gyfer y sampl cyfan (nifer yr ymatebion)	98
Ffigur 4. Dull cyfannol o ddiwallu anghenion	113

Geirfa

Acronym	Diffiniad
ACE	Sicrhau Newid trwy Gyflogaeth
AOC	Addysg Oedolion Cymru
CfW	Cymunedau am Waith
CITB	Bwrdd Hyfforddi'r Diwydiant Adeiladu
CSCS	Cynllun Tystysgrif Sgiliau Adeiladu
FFCCHC	Fframwaith Credydau a Chymwysterau Cymru
DBS	Y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd
DWP	Yr Adran Gwaith a Phensiynau
DPIA	Alltudion ar Waith
ENRD	Rhwydwaith Datblygu Gwledig Ewrop
CGE	Cronfa Gymdeithasol Ewrop
ESOL	Saesneg ar gyfer Siaradwyr Ieithoedd Eraill
EYST	Tîm Cymorth Ieuenctid Ethnig
UE	Yr Undeb Ewropeaidd
ALI	Awdurdod Lleol
Y GIG	Gwasanaeth Iechyd Gwladol
RSPs	Partneriaethau Sgiliau Rhanbarthol
SPOC	Un Pwynt Cyswllt
SVPRS	Cynllun Adsefydlu Pobl o Syria sy'n agored i Niwed
WARD	Meddygon Ceiswyr Lloches a Ffoaduriaid Cymru
LIC	Llywodraeth Cymru
WGRC	Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru
CLILC	Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru
DU	Y Deyrnas Unedig

1. Cyflwyniad

Ceiswyr lloches a ffoaduriaid

- 1.1 Mae'r hawl i hawlio lloches wedi'i hymgorffori mewn cyfraith ryngwladol¹. Mae'n diogelu'r rhai sy'n ffoi rhag erledigaeth. Mae "ceisydd lloches" yn rhywun sydd wedi gwneud cais am loches ac sy'n aros am benderfyniad ynghylch a fydd yn derbyn statws ffoadur, neu ganiatâd i aros yn y DU am resymau dyngarol neu resymau eraill (Asylum Aid, d.d.)².
- 1.2 Ers canol y 1990au, mae polisi Llywodraeth y DU wedi gwahaniaethu'n bendant rhwng ceiswyr lloches a ffoaduriaid, gydag ymyriadau polisi i gynorthwyo cyflogaeth ac integreiddio a'r hawl i weithio, wedi'u cyfyngu i ffoaduriaid (Mulvey, 2011). O ganlyniad, nid yw ceiswyr lloches fel arfer yn cael gweithio pan fydd eu cais yn cael ei ystyried³.
- 1.3 Ystyrir bod cyflogaeth yn rhan hanfodol o integreiddio a hyrwyddo llesiant unigol ffoaduriaid⁴. Ystyrir hefyd ei bod yn rhan hanfodol o strategaethau i hyrwyddo cydlyniant cymdeithasol yn y cymunedau y mae ffoaduriaid yn byw (gweler e.e. Ager a Strang, 2008; Bloch, 2004; Johnson et al., 2004; Archer et al., 2005).
- 1.4 Mae gan ffoaduriaid a'r rhai y rhoddwyd caniatâd iddynt aros yn y DU hawl i weithio, ac yn aml maent yn awyddus iawn i weithio, ac mae gan lawer ohonynt sgiliau, cymwysterau a phrofiad gwaith (yn eu gwlad wreiddiol). Fodd bynnag, mae cyfraddau diweithdra a thangyflogaeth yn uchel (Crawley a Crimes 2009; Y Comisiwn Ewropeaidd a'r Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd, 2016; Johnson et al., 2004).
- 1.5 Mae'r astudiaeth hon yn cwmpasu ceiswyr lloches, ffoaduriaid ac eraill sydd â chaniatâd i aros yn y DU, fel y rhai y rhoddwyd diogelwch dyngarol iddynyt. Gan nad oes gan y rhan fwyaf o geiswyr lloches hawl i weithio, wrth ddisgrifio cyflogaeth, mae'r adroddiad fel arfer dim ond yn canolbwyntio ar brofiadau

¹ Yn fwyaf nodedig, Confensiwn Genefa 1951 sy'n ymwneud â Statws Ffoaduriaid.

² [Asylum Aid](#)

³ Nid oes gan geiswyr lloches hawl i weithio oni bai eu bod wedi aros dros 12 mis am benderfyniad, ac nid ystyrir eu bod yn gyfrifol am yr oedi wrth wneud penderfyniadau. Os felly, gallant wneud cais i Asiantaeth Ffiniau'r DU am ganiatâd i weithio mewn galwedigaethau ar restr swyddogol y DU o alwedigaethau lle ceir prinder.

⁴ Er enghraifft, gall cyflogaeth gyfrannu at leihau tlodi a bod yn agored i niwed, cynyddu hunan-barch, gwella sgiliau iaith a chryfhau rhwydweithiau cymdeithasol (Johnson et al., 2004).

ffoaduriaid, ac er mwyn symlrwydd, rydym yn defnyddio'r term "ffoaduriaid" fel llaw-fer ar gyfer pawb sydd â chaniatâd i aros a gweithio yn y DU.

Cymorth i geiswyr lloches a ffoaduriaid

- 1.6 Dros y ddau ddegawd diwethaf, wrth i nifer y ffoaduriaid a cheiswyr lloches gynyddu⁵, mae hawliau ceiswyr lloches a darpariaeth i gynorthwyo cyflogaeth i ffoaduriaid wedi cael eu torri (Mulvey, 2011).
- 1.7 Gall ceiswyr lloches wneud cais i Asiantaeth Ffiniau'r DU i gael cymorth ariannol (£37.75 y person yr wythnos) a/neu lety tra byddant yn aros am benderfyniad ar eu cais. Darperir llety ar sail dim dewis. Mae cymorth tymor byr mwy cyfyngedig ar gael i'r rhai y mae eu cais am lloches wedi'i wrthod ac sydd wedi disbyddu eu hawliau apêl, ac y gallant ddangos bod rheswm pam na allant adael y DU (Y Swyddfa Gartref, d.d.⁶).
- 1.8 Mae gan ffoaduriaid a'r rhai sydd wedi cael caniatâd i aros yn y DU hawl i weithio, i gael gafael ar wasanaethau cymorth cyflogaeth ac i hawlio budd-daliadau lles, ond maent yn colli eu cymorth ariannol gan Asiantaeth Ffiniau'r DU a'u llety 28 diwrnod ar ôl cael statws. Disgrifir hyn fel y cyfnod "symud ymlaen" a gall fod yn gyfnod heriol iawn, o ystyried mor gyflym y tynnir cymorth lloches yn ôl a'r angen, er enghraifft, i gofrestru ar gyfer budd-daliadau a dod o hyd i lety newydd.
- 1.9 Mae cymorth fel arfer yn cael ei dynnu yn ôl oddi wrth y rhai y gwrthodwyd lloches iddynt⁷ ac mae disgwyl iddynt adael y DU. Gall y rhai sy'n gallu dangos eu bod yn debygol o ddod yn amddifad mewn 14 diwrnod, a'u bod yn cymryd camau rhesymol i adael y DU, wneud cais i'r Swyddfa Gartref am gymorth caledi⁸ (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017).

Nifer y ceiswyr lloches a ffoaduriaid yn y DU

- 1.10 Er bod y mwyafrif llethol o ffoaduriaid yn dal yn agos at ardaloedd o wrthdaro, mae niferoedd cynyddol wedi ceisio lloches yn Ewrop (UNHCR, 2017).

⁵ Cyrhaeddodd ceisiadau am lloches uchafbwynt yn 2002 ar 84,132 cyn disgyn i 17,916 yn 2010. Erbyn 2016 roedd hyn wedi codi i 30,747 (Hawkins, 2018).

⁶ [Y Swyddfa Gartref](#)

⁷ Fel arfer, nid oes ganddynt "hawl i gael arian cyhoeddus", ac nid ydynt yn gymwys i gael budd-daliadau tai na lles a gellir gwrthod cymorth iddynt gan awdurdodau lleol (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017).

⁸ Mae hyn yn cynnwys llety a £35.39 yr wythnos ar gerdyn talu Azure (yn hytrach nag arian parod) ar gyfer bwyd, dillad phethau ymolchi (a elwir yn "gymorth adran 4").

Cynyddodd nifer y ceisiadau am loches yn y DU yn sydyn ar ddechrau'r 1990au ac eto ar ddiwedd y 1990au, yn dilyn gwrthdaro mewn gwledydd fel Affganistan, hen Weriniaeth Ffederal Iwgoslafia⁹, Sri Lanca a Somalia a gormes gwleidyddol mewn gwledydd fel Twrci, Irac, Iran a Zimbabwe (Castles et al., 2003)¹⁰.

Cyrhaeddodd nifer y bobl a oedd yn hawlio lloches yn y DU ei uchafbwynt yn 2002, ac er bod y niferoedd wedi gostwng ers hynny, maent yn parhau i fod yn llawer uwch na'r niferoedd ar ddiwedd y 1990au. Mae amrywiaeth y gwledydd a'r rhanbarthau yr effeithir arnynt gan wrthdaro a gormes gwleidyddol, sydd â hanes a diwylliannau gwahanol iawn, yn cyfrannu at amrywiaeth y poblogaethau o ffoaduriaid yn y DU.

- 1.11 Nid yw pob un sy'n ceisio lloches yn cael caniatâd i aros fel ffoadur, neu am resymau dyngarol neu resymau eraill. Mae cyfran y bobl sy'n hawlio lloches yn llwyddiannus yn y DU wedi bod ar duedd anwastad, ond ar i fyny yn gyffredinol ers dechrau'r 2000au. Yn ystod y tair blynedd diwethaf y cyhoeddir ystadegau ar eu cyfer roedd tua 40% i 55%¹¹ o hawliadau lloches i'r DU yn llwyddiannus, ac arweiniodd hyn at naill ai roi lloches neu roi statws arall (Hawkins, 2018).

Ceiswyr lloches a ffoaduriaid yng Nghymru

- 1.12 Roedd nifer y ceiswyr lloches a ffoaduriaid yng Nghymru yn isel tan 2001, pan gafodd Caerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam eu dynodi yn "ardaloedd gwasgaru" i letya ceiswyr lloches a oedd yn aros am benderfyniad ar eu cais (Crawley, 2013). Erbyn 2012, roedd tua 1,300 o geiswyr lloches yn byw yng Nghymru (Crawley a Crimes, 2009) ac erbyn 2017, roedd dros 2,800 o geiswyr lloches, yr oedd bron bob un ohonynt yng Nghaerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam¹².
- 1.13 Nid yw union nifer y ffoaduriaid sy'n byw yng Nghymru ar hyn o bryd yn hysbys mewn gwirionedd¹³, ond amcangyfrifir ei fod tua 10,000 (Robinson, 2006 a

⁹ Roedd nifer y ceisiadau am loches yn Ewrop yn cyd-daro â'r rhyfeloedd yn Croatia a Bosnia yn 1991-93 a'r rhyfel yn Kosovo yn 1998-99 (Crawley, 2013). Mae mwyafrif y ffoaduriaid yn dal yn agos at ardaloedd o wrthdaro, ond mae niferoedd cynyddol yn teithio i Ewrop ([UNHCR, 2017](#)).

¹⁰ [IPPR States of Conflict: the causes of forced migration to the EU](#)

¹¹ Cyfrifwyd hyn fel canran o ganlyniadau terfynol ceisiadau am loches (e.e. wedi'u caniatáu neu eu gwrthod) fel canran o'r canlyniadau hysbys.

¹² Daw'r data dangosol o ffigurau'r Swyddfa Gartref ar geiswyr lloches sy'n derbyn cymorth Adran 95. [Ystadegau Mewnffudo'r Swyddfa Gartref Ebrill-Mehefin 2017 Lloches, Cyf. 4, Tabl 16](#)

¹³ Nid yw ffoaduriaid yn cael eu gwahaniaethu mewn setiau data gweinyddol a, chydag ychydig o eithriadau, nid oes modd eu nodi mewn arolygon cenedlaethol (gan gynnwys y Cyfrifiad). O ystyried y

ddyfynnir yn Crawley a Crimes, 2009). Credir bod y rhan fwyaf o'r rhain yng Nghaerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam.

Cynllun Adsefydlu Pobl o Syria sy'n agored i Niwed

- 1.14 Ym mis Medi 2015, ymrwymodd y DU i adsefydlu 20,000 o ffoaduriaid o'r gwrthdaro yn Syria erbyn 2020, drwy'r Cynllun Adsefydlu Pobl o Syria sy'n agored i Niwed (SVPRS). Cyflawnir yr SVPRS drwy bartneriaeth rhwng:
- Uchel Gomisiynydd y Cenhedloedd Unedig dros Ffoaduriaid (UNHCR); sy'n gyfrifol am nodi'r ffoaduriaid "mwyaf agored i niwed";
 - y Swyddfa Gartref, sy'n gyfrifol am gyfateb ffoaduriaid i gynigion o lety a chymorth yn y DU;
 - y Sefydliad Rhyngwladol ar gyfer Ymfudo (IOM) sy'n gyfrifol am adleoli ffoaduriaid i'r DU; ac
 - awdurdodau lleol, sy'n gyfrifol am dderbyn, lletya a chymorth cychwynnol ffoaduriaid.
- 1.15 Mae £8,520 fesul ffoadur yn cael ei neillturo i awdurdodau lleol sy'n cymryd rhan (am y 12 mis cyntaf), gyda'r cyllid yn cael ei bennu'n raddol dros y pedair blynedd ddilynol. Mae'r cyllid wedi'i fwriadu i alluogi awdurdodau lleol i ddarparu "cymorth dwys i ffoaduriaid ar ôl iddynt gyrraedd", gan gynnwys cymorth i ddod o hyd i lety, lleoedd mewn ysgolion, agor cyfrifon banc, a chofrestru ar gyfer budd-daliadau a thriniaeth feddygol a darpariaeth ESOL¹⁴. Mae'r cymorth hwn yn aml yn cael ei ddisgrifio fel "y safon aur i raddau helaeth", ac ystyrir ei fod yn llawer gwell na'r hyn a ddarperir i ffoaduriaid a gafodd loches drwy lwybrau eraill. (Bolt, 2018).
- 1.16 Oherwydd bod pob un o'r 22 o awdurdodau lleol yng Nghymru yn cymryd rhan yn yr SVPRS, mae'n newid gwasgariad ffoaduriaid yng Nghymru, ac mae'n golygu, er enghraifft, bod ardaloedd gwledig fel Powys a Cheredigion bellach yn cynnal ffoaduriaid. Serch hynny, mae nifer y rhai a adsefydlwyd o dan yr SVPRS yn parhau'n gymharol fach (roedd 1,072 o ffoaduriaid wedi cael eu hadsefydlu

diffyg data, daethpwyd i gasgliadau o astudiaethau ar raddfa fach (fel Crawley a Crimes 2009; Robinson, 2006).

¹⁴ Ym mis Awst 2017, fe'i gwnaed yn ofynnol gan y Swyddfa Gartref i awdurdodau lleol ddarparu isafswm o wyth awr yr wythnos o hyfforddiant iaith Saesneg am 12 mis, neu hyd nes bod y ffoadur yn cyrraedd hyfedredd ar lefel tri ESOL (Bolt, 2018).

yng Nghymru o dan yr SVPRS erbyn mis Mawrth 2019 o gymharu â grwpiau eraill o ffoaduriaid yng Nghymru¹⁵.

Polisi Llywodraeth Cymru

- 1.17 Er nad yw pwerau sy'n ymwneud â lloches a mewnfudo wedi'u datganoli¹⁶, mae Llywodraeth Cymru yn gyfrifol am amrywiaeth o wasanaethau datganoledig mewn meysydd fel tai, iechyd, addysg, gwasanaethau cymdeithasol a chydlyniant cymunedol, sy'n cael effaith sylweddol ar brofiadau ac integreiddiad ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017).
- 1.18 Mae Llywodraeth Cymru yn ymrwymedig i sicrhau Cymru sy'n fwy teg, cyfiawn a chynaliadwy o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a Deddf Cydraddoldeb 2010. Mae polisi a chymorth tuag at ffoaduriaid wedi'u datblygu drwy'r canlynol:

- y Strategaeth Cynnwys Ffoaduriaid (2012), y Cynllun Cyflawni Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches (2017);
- mentrau penodol fel Tasglu Ffoaduriaid Syria Cymru, a'r prosiect AilGychwyn arfaethedig;
- polisïau sectoraidd, yn fwyaf nodedig y Cynllun Datblygu Cenedlaethol Cydlyniant Cymunedol a pholisïau ym maes cyflogaeth ac addysg (fel darpariaeth ESOL).

Y Cynllun Cyflawni Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches

- 1.19 Mae'r Cynllun Cyflawni Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches presennol (LIC, 2016a) yn dilyn egwyddorion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol o ran: "dull a chyfranogiad hirdymor ac ataliol er mwyn sicrhau bod polisïau a gwasanaethau'n parhau'n ymatebol i angen lleol" ac mae'n cyd-fynd â'r Cynllun Cydraddoldeb Strategol (ibid, t.4). Mae'n nodi blaenoriaethau'r llywodraeth ar gyfer ceiswyr lloches a ffoaduriaid ac mae'n nodi cyflogaeth fel maes allweddol

¹⁵ Dyma'r ffigurau ar gyfer holl [Ystadegau Mewnfudo'r Swyddfa Gartref Mawrth 2019 Lloches, Cyf. 4, Tabl 20](#).

¹⁶ Mae penderfyniadau gan Lywodraeth San Steffan, er enghraifft ynghylch cymorth ariannol a pholisi mewnfudo, yn effeithio ar bolisi a chymorth i ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru.

ar gyfer gweithredu, gan gynnwys cryfhau cyngor ar gyflogaeth a hunangyflogaeth a hyfforddiant i helpu ffoaduriaid i ddod o hyd i waith.

- 1.20 Mae'r cynllun presennol wedi'i feirniadu gan rai am fethu nodi camau gweithredu mwy pendant neu ganlyniadau 'SMART', am beidio â dyrannu adnoddau, ac am ei gwmpas ac effaith gyfyngedig (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017). Mewn ymateb, yn ystod gwanwyn 2018, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru gynllun newydd Cenedl Noddfa – Cynllun Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches ar gyfer ymgynghori (LIC, 2018a).

Cymorth ar gyfer y sector gwirfoddol

- 1.21 Mae nifer o ffrydiau ariannu sy'n cefnogi darpariaeth y sector gwirfoddol; mae'r rhain yn cynnwys:
- y Grant Cydraddoldeb a Chynhwysiant (2015-17), sefydliadau ariannu fel Cyngor Ffoaduriaid Cymru, Canolfan y Drindod a Rhaglen Cymorth i Fenywod sy'n Ffoaduriaid yn Ne-ddwyrain Cymru, i gynyddu sgiliau a hyder ffoaduriaid a cheiswyr lloches a gwella eu mynediad i gyfleoedd gwirfoddoli a chyflogaeth (LIC, 2016b);
 - Grant Digartrefedd a Phobl Heb Do Uwch eu Pennau Llywodraeth Cymru, sy'n cyllido prosiect Symud Ymlaen Cyngor Ffoaduriaid Cymru i ddarparu cymorth, cyngor ac arweiniad yn y pedair ardal wasgaru ar gyfer y rhai a gafodd statws ffoadur neu ganiatâd i aros;
 - y Rhaglen Hawliau Lloches sy'n cyllido Cyngor Ffoaduriaid Cymru, y Tîm Cymorth Ieuenctid Ethnig, Bawso, Asylum Justice, Tros Gynnal Plant, Alltudion ar Waith a Dinas Noddfa;
 - cyllid Deoniaeth Cymru ar gyfer prosiect Meddygon Ceiswyr Lloches a Ffoaduriaid Cymru (WARD), a ddarperir gan Alltudion ar Waith, sy'n cynorthwyo meddygon a deintyddion sy'n geiswyr lloches neu'n ffoaduriaid, i ailddilysu eu cymwysterau a pharatoi ar gyfer profion iaith Saesneg.

Y Cynllun Cyflawni Cenedlaethol ar gyfer Cydlyniant Cymunedol

- 1.22 Mae'r Rhaglen Lywodraethu (LIC, 2016b) yn amlinellu'r weledigaeth o adeiladu: "cymdeithas unedig a chysylltiedig, cymdeithas sy'n parchu ac yn gwerthfawrogi pawb". I gefnogi hyn, mae'r Cynllun Cyflawni Cenedlaethol ar gyfer Cydlyniant Cymunedol (CCNDP) yn nodi: "mwy o dystiolaeth ar fewnfudo a mwy o

ymwybyddiaeth ohono, a chefnogi cynnwys ceiswyr lloches, ffoaduriaid ac ymfudwyr” fel un o'i ganlyniadau allweddol. Mae'n cynnwys camau gweithredu i wella dealltwriaeth o batrymau mudo lleol a'u goblygiadau a chymorth awdurdodau lleol drwy weithredu'r SVPRS a'r Cynllun Adleoli Pobl o Affganistan¹⁷ a'r Cydgysylltwyr Cydlyniant Cymunedol Rhanbarthol (LIC, 2016b).

Polisi Cyflogadwyedd

- 1.23 Mae cynyddu sgiliau yn: “offeryn cryf i drechu tlodi a chryfhau'r gwaith o greu sgiliau a thwf” (LIC, 2014a; 2014b). O ystyried y pryderon am waith gwael, mae'r polisi wedi datblygu ac mae polisi Llywodraeth Cymru a'r Adran Gwaith a Phensiynau bellach yn canolbwyntio ar gyflogaeth gynaliadwy (Newton, d.d.). Mae'r Rhaglen Lywodraethu yn cynnwys ymrwymiad i ail-lunio cymorth cyflogadwyedd ymhellach, drwy ddatblygu Rhaglen Cyflogadwyedd newydd (LIC, 2018b).
- 1.24 I gyflawni'r ymrwymiad hwn, ym mis Mawrth 2018, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru gynllun cyflogadwyedd trawslywodraethol a nododd ei gweledigaeth ar gyfer gwneud Cymru yn economi uwch-dechnoleg â chyflogaeth lawn a chyflogau uchel¹⁸.
- 1.25 Mae'r cynllun yn gwneud ymrwymiad i helpu pob un i gyflawni ei botensial llawn drwy gyflogaeth ystyrllon, beth bynnag fo'i allu, cefndir, rhywedd neu ethnigrwydd. Mae'r cynllun hefyd yn ei gwneud yn glir i gyflogwyr bod ganddynt gyfrifoldeb i feithrin, hyfforddi a chynnal eu cyflogeion er mwyn sicrhau bod dyfodol gweithlu Cymru yn un sefydlog a grymus.
- 1.26 Mae'n amlinellu dwy elfen allweddol ar gyfer cymorth cyflogadwyedd yn y dyfodol yng Nghymru; y rhain yw Cymru'n Gweithio – gwasanaeth cyngori a rhaglen gyflogadwyedd newydd wedi'i cynllunio i ddiwallu anghenion unigolion.
- 1.27 Cafodd Cymru'n Gweithio ei lansio ym mis Mai 2019 a bydd yn darparu pwynt mynediad cenedlaethol i gymorth cyflogadwyedd. Caiff ei ddarparu gan Gyrfa Cymru fel gwasanaeth cyngor ac arweiniad cenedlaethol a bydd yn darparu atgyfeirio uniongyrchol i'r rhaglen cyflogadwyedd yn y dyfodol pan gaiff ei chyflwyno ac yn cyfeirio i ddarpariaeth arall, gan gynnwys Cymunedau am Waith

¹⁷Gwnaed yr atgyfeiriadau diwethaf o dan y cynllun yn 2016.

¹⁸[Cynllun Cyflogadwyedd Llywodraeth Cymru 2018](#)

a Rhieni, Gofal Plant a Chyflogaeth (PaCE). Bydd yn symleiddio mynediad, yn teilwra cyngor ac ymyriadau i ddiwallu anghenion unigolion, ac yn cyfuno'r cymorth sydd ar gael i helpu pobl i leihau a goresgyn rhwystrau i gael gwaith.

- 1.28 Bydd y rhaglen cyflogadwyedd newydd yn cael ei chynllunio i gynorthwyo pobl o bob oed i oresgyn rhwystrau i gyflawni a chynnal cyflogaeth o ansawdd da a chynaliadwy.

Rhaglen Datblygu Gwledig Cymru

- 1.29 Mae Rhaglen Datblygu Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru 2014-2020 (LIC: Cynllun Datblygu Gwledig) yn cynorthwyo gweithgareddau sy'n cyfrannu at: "sicrhau bod cymunedau ac economïau gwledig yn cael eu datblygu mewn ffordd diriogaethol a chytbwys, gan gynnwys creu a chynnal cyflogaeth¹⁹." Gan weithio drwy ddull datblygu cymunedol LEADER, mae gan Grwpiau Gweithredu Lleol LEADER gyfrifoldeb am nodi camau gweithredu a fydd yn meithrin datblygiad yn eu hardal. Fel yr amlinellwn yn adran 7, mae Rhwydwaith Datblygu Gwledig Ewrop wedi amlygu ei gyfraniad posibl at integreiddio ffoaduriaid (ENRD, 2016).

Nodau ac amcanion yr astudiaeth

- 1.30 Fel yr amlinellwyd yn y fanyleb ar gyfer yr astudiaeth hon:

Bydd gan yr astudiaeth dri phrif amcan; yn gyntaf, er mwyn deall uchelgeisiau poblogaethau o ffoaduriaid, yn ail deall yr hyn y byddai'n ei gymryd i ffoaduriaid gyflawni'r uchelgeisiau hyn a'r rhwystrau i'w cyflawni, ac yn olaf er mwyn nodi sut y gallai cymorth ar gyfer ffoaduriaid gael ei ddatblygu i'w helpu i gyflawni'r nodau hyn. Dylai'r astudiaeth hon ddatblygu cynllun gweithredu ymarferol sy'n nodi gweithgareddau dichonadwy y gellid eu cyflawni o dan Raglen Datblygu Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru 2014-2020 a mathau eraill o gymorth gyda sgiliau, cyflogadwyedd a menter.

¹⁹ Yr amcanion eraill yw "meithrin cystadleurwydd amaethyddiaeth", a "sicrhau bod adnoddau naturiol a chamau mewn perthynas â'r hinsawdd yn cael eu rheoli'n gynaliadwy".

1.31 Yr amcanion yw (i) ymchwilio i uchelgeisiau, dyheadau a sgiliau poblogaethau o ffoaduriaid:

- pa fath o waith yr hoffai ffoaduriaid ei wneud, gan gynnwys sector, galwedigaeth, hunangyflogaeth a gwaith gwirfoddol?
- pa sgiliau/brofiad gwaith sydd gan ffoaduriaid i'w cynnig?
- beth yw agweddau ffoaduriaid at ddysgu a datblygu sgiliau? Pa ddysgu, os o gwbl, yr hoffent ei wneud a pham?
- sut y mae'r uchelgeisiau a'r dyheadau hyn yn amrywio yn ôl nodweddion ffoaduriaid? Yn arbennig rhywedd, cefndir economaidd-gymdeithasol, lleoliad yng Nghymru, gwlad wreiddiol, SVPRS/nad ydynt yn yr SVPRS, a hyd yr amser yn y DU.

(ii) Deall yr hyn sydd ei angen ar ffoaduriaid, i gyflawni eu huchelgeisiau a'u dyheadau:

- i ba raddau y mae ffoaduriaid yn gallu dod o hyd i waith a chyfleoedd dysgu yn gyffredinol? Pa rwystrau y maent yn eu hwynebu?
- i ba raddau y mae ffoaduriaid yn gallu dod o hyd i waith sy'n cyfateb i'w sgiliau a'u huchelgeisiau? Pa rwystrau y maent yn eu hwynebu? Dylai hyn gynnwys ystyried cynnydd o fewn y gwaith.
- pa rôl y mae agweddau ac arferion cyflogwyr yn ei chwarae o ran galluogi/atal ffoaduriaid rhag dod o hyd i gyfleoedd gwaith priodol?
- sut y mae uchelgeisiau ffoaduriaid yn cymharu â chyfleoedd yn y farchnad lafur yng Nghymru?
- i ba raddau y mae angen i ffoaduriaid ddatblygu sgiliau "generig" neu "gyflogadwyedd" er mwyn dod o hyd i waith yng Nghymru?
- beth yw'r gofynion sgiliau a'r pwyntiau mynediad mewn diwydiannau y mae gan ffoaduriaid ddiddordeb mewn gweithio ynddynt? A yw ffoaduriaid sy'n chwilio am waith yn y diwydiannau hyn yn wynebu unrhyw rwystrau penodol?
- beth yw'r heriau i ffoaduriaid sy'n dymuno mynd ar drywydd hunangyflogaeth?
- a yw anghenion a rhwystrau yn amrywio yn ôl nodweddion ffoaduriaid (e.e. rhywedd, cefndir economaidd-gymdeithasol, lleoliad yng Nghymru, gwlad wreiddiol, SVPRS/nad ydynt yn yr SVPRS, a hyd yr amser yn y DU)?

(iii) Ymchwilio i sut y mae'r cymorth presennol yn galluogi ffoaduriaid i gyflawni eu huchelgeisiau a'u dyheadau a nodi meysydd lle gellid gwella neu ddatblygu cymorth:

- mapio'r cymorth cyflogaeth ac sy'n gysylltiedig â sgiliau sydd ar gael i ffoaduriaid, gan gynnwys cymorth wedi'i deilwra'n benodol i ffoaduriaid a chymorth cyffredinol y gall ffoaduriaid gael mynediad iddo;
- asesu'r wybodaeth sydd gan ffoaduriaid am y gwasanaethau hyn, a'u canfyddiadau o'r gwasanaethau hyn;
- casglu enghreifftiau o arfer gorau wrth ddatblygu rhagolygon cyflogaeth ffoaduriaid o Gymru a mannau eraill;
- nodi bylchau neu wendidau yn y ddarpariaeth bresennol ac amrywiadau o ran ansawdd y ddarpariaeth ar draws grwpiau gwahanol (e.e. rhywedd, cefndir economaidd-gymdeithasol, lleoliad yng Nghymru, gwlad wreiddiol, SVPRS/nad ydynt yn yr SVPRS, a hyd yr amser yn y DU);
- nodi ffyrdd y gellid datblygu neu wella cymorth drwy Raglen Datblygu Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru 2014-20 a llwybrau eraill; dylai hyn gynnwys:
 - nodi camau gweithredu y gellid eu cymryd dros amserlenni penodedig, cyfrifoldebau arweiniol, partneriaid ac amcangyfrifon o gostau;
 - nodi anghenion/darpariaeth benodol i fenywod;
- nodi sefydliadau lleol ar draws y sector preifat, cyhoeddus a'r trydydd sector a allai fod yn bartneriaid gweithredol yn y gweithgareddau a gyflwynir.

1.32 Roedd yr astudiaeth yn canolbwyntio ar ffoaduriaid â chaniatâd i aros yn y DU a'r rhai sy'n dod i Gymru drwy'r SVPRS. Yn ogystal, nodwyd y canlynol: "lle y bo'n bosibl dylai'r astudiaeth gynnwys ceiswyr lloches hefyd"; ac er y bydd yr astudiaeth yn cynnwys ffoaduriaid o bob rhan o Gymru: "ceir diddordeb penodol mewn profiadau ffoaduriaid y tu allan i awdurdodau lleol trefol".

2. Dull a methodoleg

Dull

2.1 Astudiaeth dulliau cymysg oedd hon, gan integreiddio amrywiaeth o ddulliau i gasglu amrywiaeth o ddata meintiol ac ansoddol. Dyma'r dulliau a ddefnyddiwyd:

- adolygiad llenyddiaeth systematig;
- cyfweiliadau â rhanddeiliaid; ac
- arolwg o ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

2.2 Cafodd y data a'r dadansoddiad cychwynnol eu cyflwyno a'u trafod mewn gweithdy gan ddwyn ynghyd gyn-ffoaduriaid a chynrychiolwyr o Lywodraeth Cymru, Partneriaeth Ymfudo Strategol Cymru, awdurdodau lleol a'r sector gwirfoddol.

Adolygiad llenyddiaeth

2.3 Nod yr adolygiad llenyddiaeth oedd chwilio ffynonellau dethol yn systematig²⁰ i nodi tystiolaeth ymchwil o, er enghraifft, ddyheadau ffoaduriaid a'u profiadau o ddiweithdra/cyflogaeth a'r rhwystrau y maent yn eu hwynebu, a thystiolaeth werthusol o effeithiolrwydd gwahanol ymyriadau, fel darpariaeth ESOL a gwirfoddoli a hyfforddiant, sy'n ceisio cynorthwyo ffoaduriaid i ddod o hyd i waith. Cafodd cyfanswm o tua 100 o eitemau eu cynnwys. Mae manylion llawn am y strategaeth chwilio, y broses sifftio a'r meini prawf ar gyfer adolygu a chynnwys wedi'u hamlinellu yn yr Astudiaeth Cymorth Cyflogaeth a Sgiliau Ffoaduriaid: Adolygiad Llenyddiaeth.

Ymgysylltu â rhanddeiliaid

2.4 Cyfwelwyd â 54 o randdeiliaid o Lywodraeth Cymru, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC), awdurdodau lleol, y Swyddfa Gartref, yr Adran Gwaith a Phensiynau, y tair Partneriaeth Sgiliau Rhanbarthol, Busnes Cymru; sefydliadau'r sector gwirfoddol sy'n gweithio gyda ffoaduriaid neu'n rhoi cymorth iddynt, megis Cyngor Ffoaduriaid Cymru, Alltudion ar Waith, y Tîm Cymorth Ieuenctid Ethnig, Oxfam Cymru, y Groes Goch a'r SOVA, dau gorff cyflogwyr

²⁰ Y rhain oedd: Google ; Google Scholar; [JSTOR](#); [The Campbell Collaboration](#); a'r [Ganolfan Tystiolaeth ar gyfer Gwybodaeth am Bolisi ac Ymarfer \(EPPI\)](#).

(Addysg Cymru a Gofal Cymdeithasol Cymru)²¹ gan gwmpasu meysydd y mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn dymuno gweithio ynddynt, a cholegau a phrifysgolion.

- 2.5 Cynhaliwyd dau weithdy i drafod canfyddiadau sy'n dod i'r amlwg a llunio'r argymhellion. Cynhaliwyd y gweithdy cyntaf gydag wyth o ffoaduriaid a oedd wedi gweithio ar yr astudiaeth fel ymchwilydd cymunedol, ac roedd yr ail yn cynnwys dau ymchwilydd cymunedol ac 16 o randdeiliaid eraill o Lywodraeth Cymru, CLILC, awdurdodau lleol, colegau, prifysgolion a'r sector gwirfoddol.
- 2.6 Roedd y data ansoddol yn bennaf a gynhyrchwyd gan gyfweiliadau a gweithdai yn destun dadansoddiad thematig i nodi, disgrifio, dadansoddi a dehongli'r patrymau allweddol (themâu) yn y data (Bryman, 2012).

Arolwg o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru

- 2.7 Fel yr amlinellwyd yn y cyflwyniad, mae poblogaethau o ffoaduriaid yng Nghymru yn amrywiol a cheir diffyg data ar faint a nodweddion y boblogaeth, a dim ffrâm samplu, sy'n golygu nad oedd sampl tebygolrwydd ar hap²² yn bosibl. Felly, defnyddiwyd cwtâu i ddatblygu sampl a oedd, cyn belled â phosibl yn cynrychioli nodweddion allweddol y boblogaeth sy'n berthnasol i nodau ac amcanion yr astudiaeth. (Mortimer, 2017; Bryman, 2012)²³. Oherwydd hyn, ni ellir dweud bod yr honiadau a wneir yn yr adroddiad hwn o reidrwydd yn cynrychioli'r boblogaeth ehangach o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru.
- 2.8 Dyma'r nodweddion allweddol y nodwyd eu bod yn berthnasol i nodau ac amcanion yr astudiaeth:
- rhywedd, oherwydd gall dyheadau cyflogaeth, rhwystrau ac anghenion dynion a menywod fod yn wahanol iawn;

²¹ Ni fu'r ymdrechion i ymgysylltu â thrydydd sector, y diwydiant adeiladu, yn llwyddiannus.

²² Sampl tebygolrwydd ar hap yw'r safon aur mewn arolygon ac mae'n cynnwys dewis ar hap pob cyfranogwr a gynhwysir yn yr arolwg (Bryman, 2012).

²³ Mae samplau cwota yn fath o sampl nad yw'n debygolrwydd, sy'n diffinio categorïau a nifer y bobl i'w cynnwys ym mhob categori (sy'n dod yn gwtâu), er mwyn cynhyrchu sampl sy'n cynrychioli'r boblogaeth (ibid.).

- llwybrau mynediad, o ystyried tystiolaeth o lefelau gwahanol o gymorth ac anghenion y rhai sy'n dod drwy lwybrau lloches traddodiadol a'r rhai sy'n dod drwy'r SVPRS²⁴;
- rhanbarth gwreiddiol, a allai, er enghraifft, ddylanwadu ar brofiadau cyn mudo fel addysg, sgiliau iaith a phrofiadau cyflogaeth, a phrofiadau ar ôl mudo fel mynediad i rwydweithiau cymdeithasol. Y pedwar rhanbarth a ddewiswyd i adlewyrchu rhanbarthau allweddol yr oedd nifer mawr o ffoaduriaid wedi ffoi ohonynt yn y pum mlynedd diwethaf oedd: y Dwyrain Canol; Gogledd Affrica, De Asia, ac Affrica Is-Sahara (Hawkins, 2018);
- oedran, oherwydd er bod y rhan fwyaf o ymfudwyr i'r DU yn iau, efallai y bydd addasu i ddiwylliant a marchnadoedd cyflogaeth newydd yn fwy heriol i ffoaduriaid hŷn (Bloch, 2002);
- lle, oherwydd gall profiadau ffoaduriaid (e.e. mynediad i rwydweithiau cymdeithasol, gwasanaethau, ac ymateb cymunedau) fod yn wahanol iawn, yn yr un modd ag y bydd mynediad i gyfleoedd cyflogaeth a hyfforddiant mewn ardaloedd trefol, ardaloedd o gwmpas trefi ac ardaloedd gwledig o wahanol faint a lefelau o ddatblygiad economaidd-gymdeithasol, yn wahanol hefyd. Roedd disgwyl hefyd i'r seilwaith a oedd ar waith i gynorthwyo ffoaduriaid fod yn gryfach mewn ardaloedd gwasgaru traddodiadol (h.y. Caerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam) o gymharu ag ardaloedd gwledig; a
- mynediad i wasanaethau cymorth, oherwydd gall dyheadau ac anghenion cysylltiedig â chyflogaeth y rhai sy'n cael mynediad i wasanaethau fod yn dra gwahanol i'r rhai nad ydynt yn cael mynediad i wasanaethau, gan eu bod naill ai'n fwy ymylol/wedi'u hallgáu'n gymdeithasol, neu, o bosibl, wedi'u hintegreiddio mor dda fel nad oedd angen y gwasanaethau hyn arnynt mwyach (ibid.).

2.9 Mewn ymateb, fel yr amlinellir yn nhabl 1, cafodd cwotâu anghyfrannol, gan ddiffinio isafswm maint ar gyfer pob cwota (ond dim uchafswm maint) eu pennu ar gyfer tri grŵp allweddol o ffoaduriaid a cheiswyr lloches: y rhai sy'n cael mynediad i wasanaethau, y disgwylir iddynt fod y grŵp mwyaf; y rhai nad ydynt

²⁴ Ceir tystiolaeth y gall y cymorth i'r rhai a adsefydlwyd o dan yr SVPRS fod yn well na'r hyn a roddir i'r rhai sy'n dod drwy lwybrau lloches traddodiadol, ond bod y rhai a adsefydlwyd o dan yr SVPRS yn debygol o fod yn grŵp mwy agored i niwed, gydag anghenion mwy o bosibl a llai o adnoddau. Ceir tystiolaeth hefyd sy'n awgrymu y gall proses loches hirfaith arwain at ddatgilio.

yn cael mynediad i wasanaethau, y disgwylir iddynt fod yn grŵp llai, anodd ei gyrraedd, a'r rhai wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS.

Tabl 1. Grwpiau allweddol i'w samlo

	Ffoaduriaid a cheiswyr lloches sy'n cael mynediad i wasanaethau	Ffoaduriaid a cheiswyr lloches nad ydynt yn cael mynediad i wasanaethau	Ffoaduriaid sydd wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS
Maint y sampl	200-250	30-50	50-70
Oedran	Isafswm 20% dros 35	Isafswm 20% dros 35	Heb gymhwyso
Rhywedd	Isafswm 33% Gwryw/Benyw	Isafswm 33% Gwryw/Benyw	Isafswm 33% Gwryw/Benyw
Lleoliad yng Nghymru	Daw o leiaf 10% o bob awdurdod lleol yn yr astudiaeth (h.y. Caerdydd, Casnewydd, Abertawe, Wrecsam)	Daw o leiaf 10% o bob awdurdod lleol yn yr astudiaeth (h.y. Caerdydd, Casnewydd, Abertawe, Wrecsam)	Daw o leiaf 10% o bob awdurdod lleol yn yr astudiaeth (h.y. Caerdydd, Casnewydd, Wrecsam ²⁵ a phedwar awdurdod lleol gwledig)
Rhanbarth gwreiddiol	10% o bob rhanbarth a ddewiswyd i'w gynnwys yn yr astudiaeth	Ni phennwyd cwota oherwydd anawsterau o ran nodi pwy fyddai yn y grŵp hwn.	Nid yw'n berthnasol (rhanbarth gwreiddiol wedi'i ddiffinio gan y cynllun (h.y. yn rhanbarth Syria)
Hyd y cyfnod yn y DU	Isafswm 25% tair blynedd neu fwy	Ni phennwyd cwota oherwydd anawsterau o ran nodi pwy fyddai yn y grŵp hwn.	Ni phennwyd cwota, gan mai dim ond yn 2015 y sefydlwyd y cynllun

²⁵Nid yw Abertawe wedi'i gynnwys, i osgoi dyblygu astudiaeth Prifysgol De Cymru/Cyngor Ffoaduriaid Cymru.

- 2.10 Roedd y penderfyniad i ddefnyddio cwotâu anghyfrannol²⁶ yn un pragmatig, wedi'i fwriadu i roi rhywfaint o hyblygrwydd wrth recriwtio cyfweleion, o ystyried ansicrwydd ynghylch y niferoedd, dosbarthiad a pharodrwydd gwahanol grwpiau o ffoaduriaid a cheiswyr lloches i gymryd rhan yn yr astudiaeth. Y bwriad hefyd oedd sicrhau, cyn belled ag y bo modd, y gallai'r arolwg gynnwys cynifer o bobl â phosibl a oedd am gyfrannu (pe bai uchafswm cwotâu wedi'u pennu, ar ôl eu llenwi, ni fyddai unrhyw gyfweiliadau pellach yn cael eu cynnal gyda'r grŵp hwn). Helpodd y dull i sicrhau bod nodweddion a phrofiadau grwpiau allweddol wedi'u cynrychioli yn y sampl. Fodd bynnag, mae'r defnydd o samplau cwota anghyfrannol, ynghyd ag ansicrwydd ynghylch y boblogaeth gyfan, yn cyfyngu ar ddilysrwydd allanol.

Cyflawni cwotâu

- 2.11 Cafodd cwotâu ar gyfer poblogaethau nad ydynt yn SVPRS eu llenwi drwy recriwtio ffoaduriaid a cheiswyr lloches a oedd yn cael mynediad i wasanaethau cymorth, sef sefydliadau'r sector gwirfoddol yn bennaf fel Cyngor Ffoaduriaid Cymru yng Nghaerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam, Oasis a'r Drindod yng Nghaerdydd, y Tîm Cymorth Ieuenctid Ethnig yn Abertawe, a'r Groes Goch yn Wrecsam, gyda chymorth 'mewn da' hael gan wasanaethau cymorth a roddodd gyflwyniadau i ddarpar gyfranogwyr a chynnig defnydd o'u safleoedd er mwyn cynnal cyfweiliadau. Cynigiwyd taleb archfarchnad £15 i ddarpar gyfweleion, i gydnabod eu hamser a'u cyfraniad at yr astudiaeth. Cynhaliwyd cyfweiliadau gan ymchwilwyr Pobl a Gwaith a thîm o 16 o ymchwilwyr cymunedol, yr oeddent bron i gyd yn ffoaduriaid eu hunain, ac a siaradai ieithoedd rhanbarthol allweddol fel Arabeg, Ffarsi, Kiswahili, Cwrdeg, Tigrinya/Tigre ac Wrddw ac fel 'pobl ar y tu mewn' roedd ganddynt gysylltiadau gwerthfawr â phoblogaethau o ffoaduriaid.
- 2.12 Roedd y cyfuniad o leoedd yr oedd pobl yn gwybod amdanynt (fel swyddfeydd gwasanaethau cymorth) ac yr oeddent yn gyfforddus yn mynd iddynt, y cynnig o daleb archfarchnad £15, a chymysgedd o ymchwilwyr Pobl a Gwaith ac ymchwilwyr cymunedol, yn ffordd effeithiol o gynnwys darpar gyfweleion a

²⁶ Yn yr achos hwn, o ystyried absenoldeb data am y "boblogaeth", mae'n debygol bod y cwotâu a bennwyd yn anghyfrannol; hynny yw, efallai nad yw cyfrannau'r bobl ym mhob cwota yn adlewyrchu'r cyfrannau yn y boblogaeth gyfan.

llenwyd bron pob un o'r cwotâu dros gyfnod canol mis Ebrill tan ddechrau mis Hydref 2018. Yna defnyddiwyd dull wedi'i dargedu i geisio recriwtio mwy o bobl o Affrica Is-Sahara, a'r rhai a oedd yn gyflogedig, oherwydd bod y grwpiau hyn wedi'u tangynrychioli yn y sampl. Mae manylion pellach am y cwotâu a sut y cawsant eu llenwi wedi'u hamlinellu yn yr Astudiaeth Cymorth Cyflogaeth a Sgiliau Ffoaduriaid: Papur Gwaith Arolwg (Iqbal a Holtom, d.d.).

- 2.13 Cafodd cwotâu ar gyfer y boblogaeth SVPRS eu llenwi drwy recriwtio ffoaduriaid gyda chymorth cydlynwyr SVPRS awdurdodau lleol a sefydliadau'r sector gwirfoddol, gyda chontractau cymorth ar gyfer yr SVPRS, fel Alltudion ar Waith, y Tîm Cymorth Ieuenctid Ethnig a'r Groes Goch. O ystyried yr awydd i sicrhau gwasgariad daearyddol rhesymol ar draws awdurdodau lleol gwledig yn arbennig, cafodd ffoaduriaid eu recriwtio o Ynys Môn, y Barri, Caerfyrddin, Ceredigion, Conwy, Sir Ddinbych, Gwynedd, Sir Fynwy, Castell-nedd, Port Talbot, Powys a Bro Morgannwg. Roedd yn fwy anodd na'r disgwyl recriwtio ffoaduriaid wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS. Mewn sawl achos, esboniodd y gwasanaethau cymorth yr ymchwil i ffoaduriaid, ond roedd naill ai neb neu nifer bach iawn yn unig wedi dewis cwrdd ag ymchwilwyr cymunedol i drafod yr ymchwil a phenderfynu a hoffent gymryd rhai ai peidio. Fel yr amlinellir yn adran 13, mae'r sampl derfynol yn cynnwys 48 o Syriaid sydd wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS mewn ardaloedd gwledig, a oedd yn brin o'n targed (n=50-70).

Y rhestr gyfweld a'r cyfweliadau

- 2.14 Roedd y rhestr gyfweld yn cynnwys cwestiynau caeedig yn bennaf, wedi'u hategu gan gardiau dangos er mwyn ysgogi a strwythuro ymatebion (i gynorthwyo cofnodi data a dadansoddiad meintiol o'r ymatebion). Mae copi o'r rhestr wedi'i gynnwys yn Atodiad 1 ac amlinellir rhagor o fanylion am ei datblygiad a'i chynllunio yn yr Astudiaeth Cymorth Cyflogaeth a Sgiliau Ffoaduriaid: Papur Gwaith yr Arolwg (ibid.).
- 2.15 Yna cafodd y rhestr gyfweld Saesneg ei chyfieithu yn dair iaith, lle roedd yr angen mwyaf. Cynhaliwyd cyfweliadau Saesneg gan ymchwilwyr Pobl a Gwaith, a chynhaliwyd cyfweliadau Arabeg, Tigrinya/Tigre, a Ffarsi gan dîm o 16 o ymchwilwyr cymunedol.

Cofnodi a dadansoddi data

- 2.16 Crëwyd set ddata i fewnbynnu'r data o'r cyfweiliadau a gynhaliwyd gyda ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Mewn nifer bach o achosion roedd data ar goll lle nad oedd cwestiynau wedi'u hateb neu wedi'u hanwybyddu drwy gamgymeriad. Cafodd y data coll hyn eu heithrio o'r cyfrifiadau o ganrannau ar gyfer dadansoddi ac mae'n golygu bod cyfanswm maint y sampl mewn rhai tablau yn llai na'r sampl cyflawn.

Cryfderau a chyfyngiadau'r ymchwil

- 2.17 Mae dilysrwydd y data, mewn perthynas â'r canfyddiadau thematig yn debygol o fod yn uchel. Mae'r ymchwil yn seiliedig ar amrywiaeth da o ddata ansoddol a meintiol o ffynonellau gwahanol, gan alluogi triongli helaeth o ddata a dulliau. Mae'r canfyddiadau hefyd wedi'u hadolygu a'u hardystio gan randdeiliaid drwy ddau weithdy (a amlinellwyd uchod).
- 2.18 Fodd bynnag, mae dilysrwydd allanol data'r arolwg wedi'i gyfyngu gan ddiffyg ffrâm samplu gadarn, sy'n ei gwneud yn amhosibl cyffredinoli o sampl yr arolwg gydag unrhyw fanylder ynghylch nodweddion poblogaethau o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru. Yn arbennig, fel yr amlinellwyd uchod, nid yw'n bosibl cyffredinoli o'r sampl gyda chywirdeb ynghylch, er enghraifft, y cyfraddau cyflogaeth ar gyfer poblogaethau o ffoaduriaid yng Nghymru.

3. Dyheadau ffoaduriaid a cheiswyr lloches

- 3.1 Mae'r dyheadau sydd gan bobl, a'u parodrwydd i ystyried dewisiadau eraill, yn dylanwadu ar eu rhagolygon ar gyfer dod o hyd i gyflogaeth. Yn ogystal, mae galw'r farchnad lafar a gofynion mynediad yn wahanol ar gyfer gwahanol broffesiynau/galwedigaethau, sy'n golygu bod dyheadau rhai pobl yn llawer mwy anodd i'r cyflawni na dyheadau pobl eraill. Yn yr adran hon, rydym yn ystyried:
- dyheadau cyflogaeth y rhai sydd mewn gwaith a'r rhai sydd am weithio (ond nad ydynt mewn gwaith ar hyn o bryd);
 - y rhesymau pam roedd gan bobl ddyheadau penodol a'u parodrwydd i ystyried dewisiadau eraill; ac
 - agweddau at hunangyflogaeth a hawlio budd-daliadau lles.

Dyheadau cyflogaeth

- 3.2 Canfu ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon fod y rhan fwyaf o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn uchel eu cymhelliant, yn disgwyl gweithio ac nad ydynt yn hoffi hawlio budd-daliadau (Mayblin, 2014; Cyngor y Ffoaduriaid, 2005; Charlaff et al., 2004; Robinson a Segrott, 2002). Mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn disgwyl y bydd dod o hyd i waith yn cynyddu eu hincwm, yn eu helpu i integreiddio ac yn rhoi ymdeimlad o ddiben a hunan-werth iddynt. Nododd rhai astudiaethau hefyd sut y mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches am weithio er mwyn cyfrannu at gymdeithas (gweler e.e. Platts-Fowler a Robinson, 2015; Robinson a Segrott, 2002).
- 3.3 Canfu'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon hefyd fod gan y rhan fwyaf o ffoaduriaid ddyheadau uchel ar gyfer cyflogaeth, i ddechrau o leiaf. Byddai'r rhan fwyaf yn hoffi dod o hyd i waith sy'n cyfateb i'w sgiliau a'u profiad (yn debyg i'r gwaith a wnaed ganddynt cyn symud), er bod rhai yn fodlon derbyn gwaith islaw eu dyheadau, eu sgiliau a'u profiad (gweler e.e. Charlaff et al., 2004; Bloch, 2004; Archer et al., 2005). Ceir tystiolaeth bod dyheadau ffoaduriaid yn aml yn pylu dros amser, wrth i'w disgwyliad o gyrraedd neu wireddu eu dyheadau leihau (Mulvey, 2013; Phillimore a Goodson, 2006; Bloch, 2004). Mae Phillimore a Goodson (2006) yn nodi: "many [refugees] become disenchanted and, after meeting multiple barriers or finding out about the cost of requalification, 'sought any job'."

- 3.4 Yn unol ag astudiaethau eraill, roedd y rhan fwyaf o'r ffoaduriaid a cheiswyr lloches y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon am weithio, ac roeddent am wneud yr un math o waith yr oeddent wedi'i wneud yn eu gwlad wreiddiol. Fel y dengys tabl 2 ar dudalen 41, o'r 264 o bobl a oedd wedi gweithio yn eu mamwlad, dywedodd bron dwy ran o dair (63%, n=165) eu bod am wneud yr un math o waith yng Nghymru/y DU. Fel y dengys tabl 3 ar dudalen 43, y rhai mewn galwedigaethau proffesiynol neu grefftau medrus oedd fwyaf tebygol o fod eisiau parhau â hyn yn y DU. Gall hyn adlewyrchu lefelau uwch o foddhad a mwy o fuddsoddiad (e.e. o ran ymrwymiad i astudio a chymwysterau) yn y galwedigaethau hyn.
- 3.5 Roedd awydd y rhan fwyaf ohonynt i barhau yn yr un maes/proffesiwn, yn golygu bod gwahaniaethau yn y math o waith yr oedd ffoaduriaid a cheiswyr lloches wedi'i wneud yn eu mamwlad yn cael eu hadlewyrchu yn y math o waith roeddent am wneud yn y DU. Golygai hefyd (fel y dengys tabl 3) nad oeddent i gyd yn meddu ar ddyheadau uchel. Roedd dyheadau ar sail rhywedd hefyd; er enghraifft, roedd gan ddynion fwy o ddiddordeb mewn parhau â gyrfaoedd mewn adeiladu, crefftau â llaw neu grefftau medrus ac roedd gan fwy o fenywod ddiddordeb mewn parhau i addysgu. Fel yr amlinellir yn adran 5, mae dyheadau yn cael effaith bwysig ar ragolygon pobl o ran dod o hyd i waith.
- 3.6 Roedd rhai gwahaniaethau rhwng ffoaduriaid a cheiswyr lloches; roedd cyfran y ffoaduriaid (70%, n=115) a nododd eu bod am wneud yr un math o waith yn y DU ag yr oeddent wedi'i wneud yn eu mamwlad, yn uwch nag ar gyfer ceiswyr lloches (49%, n=50). Nid yw'r rheswm am hyn yn glir. Nid oedd gwahaniaethau amlwg rhwng y rhywiau o ran nifer y bobl a oedd am wneud yr un gwaith yng Nghymru/y DU ag yr oeddent wedi'i wneud yn eu mamwlad.

Parodwydd i ystyried dewisiadau eraill

- 3.7 Fel yr amlinellwyd, er bod y rhan fwyaf o ffoaduriaid am barhau yn eu proffesiwn, roedd llawer yn methu gwneud hynny. Felly roedd rhoi'r gorau i ddyheadau yn gysylltiedig â dod o hyd i waith, a rhoddwyd enghreifftiau o weithwyr gofal iechyd proffesiynol, fel deintyddion, yn gweithio mewn swyddi digrefft/lled-grefftus ym maes prosesu bwyd a warysau. Mae tri rheswm pam mae dyheadau cyflogaethau ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn dirywio wedi'u nodi:

- mae ymdeimlad ffoaduriaid o reolaeth (gan gynnwys eu hunaneffeithiolrwydd, hunan-werth a hunanreolaeth) yn gallu dirywio pan na all eu dyheadau a'u disgwyliadau gael eu cyflawni yn sgil rhwystrau, a drafodir yn adran 3 (gweler e.e. Psoinios, 2011);
- gall pwysau i gael cyflogaeth olygu bod ffoaduriaid yn amharod neu'n teimlo eu bod methu aros i ddilyn eu dyheadau, a'u bod yn hytrach yn derbyn tangyflogaeth. Mae'r rhesymau am hyn yn cynnwys pwysau ariannol, gan gynnwys tlodi/amddifadrwydd a phwysau i gefnogi teulu yn y DU a thramor, a/neu amodau budd-daliadau diweithdra (gweler e.e. Moskal, 2013); a/neu
- ffoaduriaid sy'n amharod neu'n teimlo na allant gymryd y "risg" o ailhyfforddi a mynd ar drywydd eu dyheadau oherwydd, er enghraifft, eu hoedran, y gost ariannol a/neu anhawster ailhyfforddi. Mae Archer et al. (2005) yn adrodd ar ddisgrifiadau ffoaduriaid o "amser a gollwyd", a bod yn rhy hen i ddechrau eto.

3.8 O'r 264 o bobl y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon a oedd yn gweithio yn eu mamwlad, dywedodd dros 80% (84%, n= 224) y byddent yn barod i wneud math gwahanol o waith yn y DU/Cymru. Roedd cyfran y ffoaduriaid (88%) a cheiswyr lloches (81%) a nododd hyn, a chyfran y rhai nad oeddent wedi gweithio yn y DU (78%, n=205) i gyd yn debyg.

3.9 Mewn rhai achosion, pan ofynnwyd iddynt yn ddiweddarach yn y cyfweliad pa fath o waith roeddent yn chwilio amdano, rhoddodd ffoaduriaid ac, yn arbennig, geiswyr lloches ymateb gwahanol; fel arfer ar lefel is na'r gwaith yr oeddent yn ei wneud yn eu mamwlad²⁷, sy'n nodi y gallai hyn fod yn ddyhead cyflogaeth "realistig".

²⁷ O'r rhai a oedd am gael yr un math o waith ag a oedd ganddynt yn eu mamwlad, ac nad oeddent yn gweithio yn y DU ar hyn o bryd (111), rhoddodd 27% (30) ymateb gwahanol yn adran C pan ofynnwyd iddynt pa fath o waith roeddent yn chwilio amdano.

Tabl 2. Meysydd gwaith yr oedd y cyfweleion am barhau i'w wneud

Maes	Pawb (dynion a menywod)		Dynion		Menywod	
	Nifer*	%**	Nifer	%	Nifer	%
Adeiladu, crefftau â llaw a chrefftau medrus	25	15	25	24	0	0
Addysgu	20	12	7	7	13	22
Hunangyflogaeth	15	9	11	10	4	7
Arlwyo	12	7	11	10	3	5
Iechyd	11	7	5	5	6	10
TG a'r cyfryngau	10	6	6	6	4	7
Amaethyddiaeth	9	6	9	9	0	0
Gwallt a harddwch	7	4	2	1	5	9
Cludiant	7	4	6	6	1	2
Busnes, cyllid a bancio	7	4	1	1	5	9
Cyfathrebu a hamdden	7	4	5	5	2	3
Tecstiliau a gwiniadwaith	6	4	1	1	4	7
Gofal	5	3	0	0	5	9
Gwyddoniaeth a pheirianeg	3	2	2	2	1	2
Glanhau	3	2	2	2	1	2
Gwerthiannau	3	2	3	3	0	0
Gwasanaeth	3	2	2	2	1	2

Gweinyddol	3	2	1	1	2	3
Lles	2	1	1	1	1	2
Gwaith ffatri a warws	2	1	1	1	1	2
Diogelwch	1	1	1	1	0	0
Cyfreithiol	1	1	1	1	0	0
Eiddo	1	1	1	1	0	0
Manwerthu	1	1	1	1	0	0
Pensaer	1	1	1	1	0	0
Lluoedd arfog	1	1	1	1	0	0

Cyfanswm y sampl n=162

*d.s. Cyfeiriodd rhai cyfranogwyr at fwy nag un math o waith

**o'r rhai a oedd am barhau i wneud yr un math o waith

Tabl 3. Lefelau o waith yr oedd y cyfweleion am barhau i'w wneud

Lefel	Pawb (dynion a menywod)		Dynion		Menywod	
	Nifer*	%**	Nifer	%	Nifer	%
1 Rheolwyr, cyfarwyddwyr ac uwch swyddogion	20	12	14	13	5	9
2 Galwedigaethau proffesiynol	41	25	16	15	24	41
3 Galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig	14	9	7	7	7	12
4 Galwedigaethau gweinyddol ac ysgrifenyddol	6	4	4	4	2	3
5 Galwedigaethau crefftau medrus	47	29	39	37	7	12
6 Galwedigaethau gofalu, hamdden a gwasanaethau eraill	16	10	5	5	11	19
7 Galwedigaethau gwerthu a gwasanaethau cwsmeriaid	4	3	4	4	0	0
8 Gweithredwyr prosesau, offer a pheiriannau	11	7	10	10	1	2
9 Galwedigaethau elfennol	9	6	6	6	3	5

Cyfanswm y sampl n=162

*ds. Cyfeiriodd rhai cyfranogwyr at fwy nag un math o waith

** canran y rhai a oedd am barhau i wneud yr un math o waith

Dyheadau cyflogaeth y rhai a oedd yn ddi-waith neu'n economaidd anweithgar yn y DU

- 3.10 Roedd bron tri chwarter o gyfranogwyr y sampl (72%, n=328) heb ymgymryd â gwaith am dâl yng Nghymru na gwledydd eraill y DU. Roedd hyn yn cynnwys nifer mawr o ffoaduriaid (n=144) a cheiswyr lloches (n=184), nad oes ganddynt hawl i weithio fel arfer²⁸.
- 3.11 Fel y dengys tabl 4, roedd gwahaniaethau o ran dyheadau ffoaduriaid a cheiswyr lloches nad oeddent wedi gweithio yng Nghymru (neu wledydd eraill y DU) ; er enghraifft:
- roedd gan gyfran uwch o ffoaduriaid ddiddordeb mewn hunangyflogaeth ac addysgu o gymharu â cheiswyr lloches;
 - roedd gan gyfran uwch o geiswyr lloches ddiddordeb mewn gwallt a harddwch, manwerthu, busnes, cyllid a bancio na ffoaduriaid; ac
 - roedd cyfran uwch o geiswyr lloches yn barod i wneud unrhyw beth, neu roeddent yn ansicr ynghylch yr hyn roeddent am ei wneud.
- 3.12 Fel y dengys tabl 4 hefyd, roedd gwahaniaethau o ran dyheadau dynion a menywod nad oeddent wedi gweithio yng Nghymru (neu wledydd eraill y DU) ; er enghraifft:
- roedd cyfran uwch o fenywod â diddordeb mewn gwaith yn y sectorau iechyd, gwallt a harddwch, glanhau ac, yn fwyaf nodedig, gofal, o gymharu â dynion; ac
 - roedd gan gyfran uwch o ddynion ddiddordeb yn y sectorau hunangyflogaeth, adeiladu, crefftau â llaw a chrefftau medrus, gwyddoniaeth a pheirianeg a chludiant o gymharu â menywod.

²⁸ Dywedodd 12 o geiswyr lloches eu bod naill ai'n gweithio ar hyn o bryd (n=3) neu eu bod wedi gweithio yn y gorffennol yng Nghymru/y DU (n=9). Mae data ar goll ar gyfer y cyfranogwyr sy'n weddill.

Tabl 4. Dyheadau cyflogaeth cyfweleion heb brofiad gwaith yng Nghymru/y DU (maes/sector o ddiddordeb)

Maes/sector	Pob un		Dynion		Menywod		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer*	%**	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Unrhyw Un	37	13	16	12	19	12	17	13	20	12
Iechyd	34	12	8	6	26	16	16	13	18	11
Gofal	31	11	1	1	30	19	13	8	18	11
Hunangyflogaeth	27	9	19	14	8	5	18	14	9	5
Gwallt a harddwch	24	8	3	2	21	13	8	6	15	9
Arlwyo	19	7	11	8	8	5	9	7	10	6
Addysgu	17	6	6	5	11	7	11	9	6	4
Adeiladu, crefftau â llaw a chrefftau medrus	17	6	17	13	0	0	7	5	10	6
Gwyddoniaeth a pheirianeg	12	4	10	8	2	1	4	3	8	5
Manwerthu	11	4	4	3	7	4	3	2	8	5
TG a'r cyfryngau	10	3	3	2	7	4	5	4	5	3
Gweinyddol	8	3	3	2	5	3	1	1	5	3
Busnes, cyllid a bancio	7	2	3	2	4	2	1	1	6	4
Cludiant	7	2	6	5	1	1	5	4	2	1

Cyfathrebu a hamdden	5	2	3	2	2	1	2	2	3	2
Glanhau	5	2	0	0	5	3	2	2	3	2
Lles	5	2	3	2	2	1	1	1	4	2
Gwasanaeth	4	1	3	2	1	1	2		2	1
Tecstiliau a gwiniadwaith	4	1	1	1	3	2	1	1	3	2
Cyfreithiol	4	1	1	1	3		0	0	4	2
Gwerthiannau	3	1	1	1	2	1	0	0	3	2
Gwaith ffatri a warws	3	1	3	2	0	0	3	2	0	0
Diogelwch	3	1	3	2	0	0	0	0	3	2
Gwasanaeth diogelu	2	1	2	2	0	0	1	1	1	1
Pensaer	2	1	1	1	1	1	0	0	1	1
Amaethyddiaeth	1	0.3	1	1	0	0	1	1	0	0
Gwaith gwirfoddol	1	0.3	0	0	1	1	1	1	0	0
Ddim yn siŵr	10		6	5	3	2	1	1	9	5

Cyfanswm y sampl n=290

*cyfeiriodd rhai cyfranogwyr at fwy nag un math o waith

**o'r rhai heb brofiad gwaith yng Nghymru/y DU a/neu a oedd yn geisiwr lloches. Heb gynnwys y rhai na wnaethant ddatgan maes o ddiddordeb

Tabl 5. Dyheadau cyflogaeth cyfweleion heb brofiad gwaith yng Nghymru/y DU (yn ôl lefel)

	Pob un		Dynion		Menywod		Ffoaduriaid		CLI	
Lefel	Nifer*	%**	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
1 Rheolwyr, cyfarwyddwyr ac uwch swyddogion	32	11	22	17	10	6	22	17	10	6
2 Galwedigaethau proffesiynol	75	26	30	23	45	28	31	24	44	26
3 Galwedigaethau proffesiynol a thechnegol cysylltiedig	13	5	5	4	8	5	5	4	8	5
4 Galwedigaethau gweinyddol ac ysgrifenyddol	14	5	7	5	7	4	5	4	9	5
5 Galwedigaethau crefftau medrus	39	13	28	21	11	7	17	13	22	13
6 Galwedigaethau gofalu, hamdden a gwasanaethau eraill	56	19	5	4	51	32	21	16	35	21
7 Galwedigaethau gwerthu a gwasanaethau cwsmeriaid	15	5	5	4	10	6	5	4	10	6

8 Gweithredwyr prosesau, offer a pheiriannau	7	2	5	4	2	1	4	3	3	2
9 Galwedigaethau elfennol	16	6	9	7	7	4	7	5	9	5

Cyfanswm y sampl n=290

*cyfeiriodd rhai cyfranogwyr at fwy nag un math o waith

Rhesymau a roddwyd dros feddu ar ddyheadau

- 3.13 Mae'r awydd i barhau yn yr un proffesiwn wedi'i wreiddio mewn nifer o ffactorau gwahanol, gan gynnwys boddhad swydd a meddu ar y sgiliau i wneud swydd, ac nid dyma'r unig ffactor sy'n llywio dyheadau ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Fel y dengys tabl 6, y rheswm mwyaf cyffredin roedd cyfranogwyr am wneud math penodol o waith oedd oherwydd bod ganddynt ddiddordeb yn/yn mwynhau'r gwaith (55%) ac angen/eisiau ennill arian fel ail agos (53%).

Tabl 6. Rhesymau a roddwyd dros ddyheadau cyflogaeth

Rheswm dros y math hwn o waith	Nifer	%*
Diddordeb yn y gwaith hwn/mwynhau'r gwaith hwn	236	55
Roeddwn angen/eisiau ennill arian	229	53
Mae gennyf y sgiliau ar gyfer y gwaith hwn	173	40
Roeddwn yn arfer gwneud y gwaith hwn	130	30
Roeddwn am wneud ffrindiau	118	28
Nid oeddwn am hawlio budd-daliadau	95	22
Yr unig waith y gallwn ei wneud/ganfod	87	20
Mae'r oriau'n fy siwtio	74	17
Roeddwn yn poeni y byddwn yn colli fy mudd-daliadau pe na bawn yn gweithio	35	8

Cyfanswm y sampl n=429

*ac eithrio'r rhai a ddywedodd nad oeddent am weithio yn y dyfodol

Agweddau tuag at hunangyflogaeth

- 3.14 O ystyried rhwystrau i gyflogaeth, a drafodwn yn adran 5, canfu ymchwil arall a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth fod rhai ffoaduriaid yn troi at hunangyflogaeth fel dewis arall mwy hyfyw (Bloch, 2004). Ymhlith y ffoaduriaid a'r ceiswyr lloches y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon, mae hanner y rheiny mewn gwaith (50%, n=27) a thua 40% (39%, n=106) o'r rhai nad ydynt mewn gwaith wedi ystyried hunangyflogaeth. Mae cyfweiliadau ar gyfer yr astudiaeth hon ac

ymchwil flaenorol hefyd yn awgrymu y gall hunangyflogaeth fod yn ddewis cadarnhaol lle, er enghraifft, mae ffoaduriaid neu geiswyr lloches entrepreneuraidd sydd wedi rhedeg eu busnes eu hunain yn y gorffennol, yn awyddus i gymhwyso'r sgiliau hynny yng Nghymru (CFE, 2018; Jones et al., 2012; Ensign a Robinson, 2011). Serch hynny, fel yr amlinellwn yn adran 5, gall amrywiaeth o rwystrau sy'n gysylltiedig, er enghraifft, â sgiliau iaith neu fynediad i gyllid, rwystro gwireddu dyheadau, hyd yn oed pan fydd gan ffoaduriaid sgiliau a phrofiad entrepreneuraidd.

Agweddau tuag at fudd-daliadau

- 3.15 Nododd yr arolwg fod ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn mynegi moeseg weithio gref. Roedd y rhan fwyaf am weithio ac, fel y dengys tabl 4, nododd tua 20% o'r rhai a holwyd nad oeddent am hawlio budd-dal fel rheswm dros feddu ar ddyheadau cyflogaeth, ac, fel y dengys tabl 6, roedd yr awydd i ennill arian yn rheswm allweddol pam mae pobl yn meddu ar ddyheadau cyflogaeth. Mynegodd nifer o ffoaduriaid a cheiswyr lloches awydd hefyd i roi rhywbeth yn ôl ac nid oeddent yn hoffi'r stigma yr oeddent yn ei gysylltu â hawlio budd-daliadau. Yn ogystal, trafodwyd canfyddiadau pobl y gallent fod yn well eu byd ar fudd-daliadau fel rhwystr posibl (tabl 27). Fodd bynnag, dim ond nifer bach iawn o ffoaduriaid a cheiswyr lloches ddywedodd hyn.
- 3.16 Heriodd nifer bach o randdeiliaid o'r sector gwirfoddol ganfyddiadau'r arolwg, gan awgrymu bod llawer o ffoaduriaid, yn enwedig y rhai â theuluoedd, yn well eu byd yn ariannol drwy hawlio budd-daliadau, yn hytrach na gweithio. Cwestiynwyd hyn gan staff y Ganolfan Byd Gwaith, a awgrymodd fod diwygiadau lles, gan gynnwys y cap ar fudd-daliadau, a chyflwyno Credyd Cynhwysol, yn golygu nad oedd sail i'r canfyddiad y gallai ffoaduriaid fod yn well eu byd ar fudd-daliadau, yn hytrach na gweithio. Awgrymwyd hefyd y gallai rhai pobl roi'r gorau i weithio er mwyn dod yn gymwys ar gyfer cymorth ariannol gan y Groes Goch ar gyfer aduno teuluoedd²⁹, er, o ystyried nifer bach y dyfarniadau a wneir, mae hyn yn annhebygol o effeithio ar nifer mawr o bobl.
- 3.17 Nododd rhai cyfweleion fod cyfyngiadau ar hawl ceiswyr lloches i weithio wedi arwain llawer i'r economi anffurfiol, a hyd yn oed pan oeddent yn cael yr hawl i

²⁹ Mae'r gwasanaeth i bobl sydd â fisâu aduno teuluol er mwyn i'w teuluoedd ddod i mewn i'r DU ac ennill llai na £240 yr wythnos, cyn treth a rhent, neu gael budd-daliadau prawf modd.

weithio'n gyfreithiol (a hefyd yn cael yr hawl i hawlio budd-daliadau lles), roeddent yn parhau i weithio yn yr economi anffurfiol, ac mewn rhai achosion, yn dechrau hawlio budd-daliadau.

- 3.18 Ceir tystiolaeth yn y llenyddiaeth a adolygwyd o waith anffurfiol, sef mater a drafodwn ymhellach yn adran 6, ond prin iawn yw'r dystiolaeth o ffafriaeth dros hawlio budd-daliadau dros waith, gyda'r rhan fwyaf o'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon yn canfod bod gan ffoaduriaid awydd cryf i weithio (Mayblin, 2014; Cyngor y Ffoaduriaid, 2005 Charlaff et al., 2004; Robinson a Segrott, 2002). Fodd bynnag, mae hwn yn fater anodd a sensitif i ymchwilio iddo. Mae'n debygol y bydd tuedd dymunoldeb cymdeithasol mewn ymateb i gwestiynau am agweddau tuag at hawlio budd-daliadau (gyda themtasiwn i roi'r ateb 'cywir' neu'r ateb sy'n dderbyniol yn gymdeithasol). Ceir amharodrwydd dealladwy hefyd i feirniadu agweddau ac ymddygiad grŵp sy'n agored iawn i niwed ac sy'n aml wedi'i stigmatiddio.
- 3.19 Mae'r dewisiadau y mae ffoaduriaid yn eu gwneud am waith a hawlio budd-daliadau yn gymhleth. Er bod y rhan fwyaf am weithio, a bod eu cymhellion am ddymuno gweithio yn aml yn mynd y tu hwnt i elw ariannol (e.e. dymuniad am awydd am ymdeimlad o bwrpas a/neu o bwrpas a/neu i gyfrannu at gymdeithas), nid yw hynny'n golygu bod pob ffoadur yn barod i gymryd unrhyw swydd. Mae eu hopsiynau gwaith yn aml yn gyfyngedig ac fel yr amlinellwyd yn gynharach mae llawer, er enghraifft, yn chwilio am waith sy'n cyfateb i'w sgiliau, profiad a dyheadau, i ddechrau o leiaf.
- 3.20 At hynny, fel yr amlinellwn yn adran 5, nid oedd rhai o'r rhai y cyfwelwyd â hwy yn teimlo'n barod i weithio oherwydd, er enghraifft, iechyd corfforol neu feddyliol gwael neu gyfrifoldebau gofalu. Mae'n werth sylwi bod nifer cymharol fawr o ffoaduriaid, yn enwedig y rhai a ailymgartrefodd o dan yr SVPRS, yn gymwys i gael Lwfans Cyflogaeth a Chymorth (AAS), gan y barnwyd eu bod yn sâl neu'n anabl, ac felly nid oeddent yn gallu gweithio ar hyn o bryd. Yn anffodus, nid yw'n bosibl dadgyfuno data'r Adran Gwaith a Phensiynau er mwyn nodi'r union niferoedd, gan nad yw'r "marciwr" ffoadur yng nghronfeydd data'r Adran Gwaith a Phensiynau'n cael ei ddefnyddio'n gyson.

4. Addysg a sgiliau ffoaduriaid a cheiswyr lloches

4.1 Mae lefelau uwch o addysg a sgiliau, ac yn enwedig, sgiliau iaith Saesneg, yn gysylltiedig â lefelau uwch o gyflogaeth a lefelau cyflog uwch (Bloch, 2004). Yn yr adran hon, rydym yn ystyried:

- sgiliau iaith Saesneg ffoaduriaid a cheiswyr lloches;
- lefel addysg ffoaduriaid a cheiswyr lloches cyn ceisio lloches;
- tystiolaeth o ddatgilio a dadrymuso o ganlyniad i ffoi rhag erledigaeth, a chadernid ffoaduriaid a cheiswyr lloches; a
- cyfranogiad ffoaduriaid a cheiswyr lloches mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru.

Sgiliau iaith Saesneg

4.2 Roedd yr ymchwil a adolygwyd a'r rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon wedi nodi sgiliau iaith Saesneg fel y sgil allweddol yr oedd ei hangen ar bobl er mwyn dod o hyd i waith yng Nghymru (Bloch, 2002; Dustmann a Fabbri, 2003; Johnson et al., 2004; Schellekens, 2001; Crawley, 2013; Archer a Hollingworth, 2005). Fel y dengys tablau 7 – 9, roedd amrywiaeth sylweddol o ran rhuglder pobl wrth siarad, darllen ac ysgrifennu yn Saesneg. Er bod rhai'n rhugl ar adeg y cyfweliadau, ychydig iawn o Saesneg oedd gan lawer o bobl eraill, os o gwbl. Ar gyfartaledd, gallai'r cyfranogwyr siarad, ysgrifennu a darllen "swm gweddol" o Saesneg.

Tabl 7. Sgiliau Saesneg llafar

Saesneg llafar	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Rhugl	83	18	49	19	34	17
Gweddol	140	31	80	32	60	31
Ychydig	138	31	65	26	73	37
Ychydig	64	14	46	18	18	9
Dim	25	6	14	6	11	6

Cyfanswm y sampl n=450

Tabl 8. Sgiliau Saesneg ysgrifenedig

Saesneg Ysgrifenedig*	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Rhugl	84	19	48	19	36	18
Gweddol	133	30	72	28	61	31
Ychydig	119	26	67	26	52	27
Ychydig	71	16	42	17	29	15
Dim	43	10	25	10	18	9

Cyfanswm y sampl n=450

* Y datganiadau a ddefnyddiwyd oedd: Rwy'n **rhugl** yn y Saesneg; Rwy'n gallu siarad swm **gweddol** o Saesneg; Dim ond **ychydig** o Saesneg y gallaf ei siarad; Dim ond **ychydig** o eiriau y gallaf eu dweud; Nid wyf yn gallu siarad Saesneg (pwyslais wedi'i ychwanegu).

Tabl 9. Sgiliau Darllen Saesneg

Darllen Saesneg	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Rhugl	112	25	61	24	51	26
Gweddol	132	29	75	30	57	29
Ychydig	108	24	57	22	51	26
Ychydig	66	15	41	16	25	13
Dim	32	7	20	8	12	6

Cyfanswm y Sampl n=450

- 4.3 Dros amser, mae'n debygol y bydd sgiliau iaith pobl yn gwella, er na ellir rhagdybio y daw pob un yn rhugl yn y Saesneg. Roedd sgiliau iaith y rhai a oedd wedi bod yn byw yn y DU am lai na thair blynedd (30% (n=70) yn siarad Saesneg gweddol neu rugl) yn tueddu i fod yn is na'r rhai a oedd wedi byw yn y DU am dair blynedd neu fwy (68% (n=145) yn siarad Saesneg gweddol neu rugl). Fel y disgwyliwyd, roedd sgiliau iaith ar gyfer y rhai 24 oed ac iau yn

dueddol o fod yn fwy na'r rhai 25 oed a hŷn (mae ymchwil ansoddol yn awgrymu bod caffael iaith yn gyflymach ymhlith pobl iau).

- 4.4 Er na chafodd ei fesur gan yr arolwg, gwnaeth y rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon hefyd amlygu sut y mae ffactorau fel acen a thafodiaith, a gwybodaeth am yr eirfa benodol sy'n gysylltiedig â phroffesiwn neu alwedigaeth benodol, hefyd yn effeithio ar ragolygon cyflogaeth pobl.

Lefel uchaf o addysg cyn ceisio lloches

- 4.5 Fel y dengys tabl 10, ceir amrywiaeth sylweddol o ran lefel addysg uchaf pobl cyn ceisio lloches. Mae hyn yn adlewyrchu amrywiaeth y poblogaethau o ffoaduriaid a bywydau pobl cyn ceisio lloches. Y lefelau mwyaf cyffredin o addysg ymhlith y rhai y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon oedd addysg ysgol uwchradd ac addysg uwch (nodwyd y ddwy gan 27% o'r sampl). Mae'n bwysig nodi bod y categorïau yn gronnol ac, er enghraifft, bydd y rhai a chanddynt addysg uwch hefyd (fel arfer) wedi cwblhau addysg gynradd ac uwchradd, ac weithiau, addysg bellach.
- 4.6 Mae cyfran y ffoaduriaid (67%) a oedd wedi cwblhau addysg uwchradd ychydig yn is nag astudiaethau cynharach yn y DU, sydd wedi nodi cyfraddau o tua 75-80%. Fodd bynnag, mae'r gyfran heb gymwysterau (10%) a chymwysterau lefel uwch (27%) yn cyd-fynd yn fras â'r rhan fwyaf o astudiaethau cynharach a gynhwyswyd yn yr adolygiad llenyddiaeth (Holtom et al., d.d.).
- 4.7 Fel y dengys tabl 10 dangos, ceir amrywiad sylweddol hefyd ar draws gwahanol grwpiau; er enghraifft:
- addysg lefel uwchradd oedd yr ateb mwyaf cyffredin ar gyfer dynion (28%) a'r rhai o Ogledd Affrica (27%), ac addysg bellach oedd yr ateb mwyaf cyffredin ar gyfer y rhai o Affrica Is-Sahara (27%);
 - roedd gan sampl Gogledd Affrica y nifer uchaf o'r rhai heb addysg (20%) o gymharu â'r holl grwpiau eraill, ac roedd sampl De Asia yn cynnwys y nifer uchaf o'r rhai â chymhwyster lefel uwch (30%); ac
 - ar y cyfan, roedd y menywod yn tueddu i fod yn fwy addysgedig na'r dynion; er enghraifft, roedd gan 20% o fenywod addysg bellach neu uwch o gymharu â 17% o ddynion. Yn gyffredinol, fodd bynnag, roedd y gwahaniaethau rhwng dynion a menywod yn fach.

4.8 Mae'r rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon ac ymchwil arall a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon yn amlygu'r anawsterau y mae llawer o geiswyr lloches a ffoaduriaid yn eu hwynebu o ran cael cymwysterau a sgiliau a gaffaelwyd dramor wedi'u cydnabod yn y DU (Smyth a Kum, 2010). Roedd pryderon nad oedd Fframwaith Credydau a Chymwysterau Cymru (FfCChC) yn cael ei ddefnyddio'n helaethach er mwyn cydnabod dysgu blaenorol (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017); bod y penderfyniadau a wneir drwy'r Ganolfan Gwybodaeth Genedlaethol ar gyfer Cydnabod Academaidd (NARIC) yn gallu bod braidd yn fympwyol, ac na ellid eu herio; ac, fel y trafodwn yn adran 6, roedd cyflogwyr yn aml yn diystyru sgiliau a phrofiad a gaffaelwyd dramor. Roedd y rhain i gyd yn lleihau gwerth cymwysterau a sgiliau ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

Tabl 10. Lefel uchaf o addysg cyn ceisio lloches ar gyfer gwahanol grwpiau

Lefel uchaf o addysg	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr Lloches		Dynion		Menywod		Gogledd Affrica		Dwyrain Canol		Affrica Is-Sahara		De Asia	
	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%	<i>Nifer</i>	%
Uwch	122	27	69	27	53	27	56	25	62	28	26	26	62	29	6	16	17	30
Bellach	61	14	33	13	28	15	26	12	35	16	5	5	30	14	10	27	10	18
Uwchradd	112	25	69	27	43	22	62	28	50	23	27	27	53	25	4	11	13	23
Cynradd	100	22	60	23	40	20	51	23	47	22	24	24	45	21	12	33	9	16
Dim	55	12	26	10	29	15	29	13	25	11	20	20	22	10	5	14	8	14

Cyfanswm y sampl n=450

Tystiolaeth o ddatgilio, dadrymuso a chydnerthedd

- 4.9 Fel yr amlinellir yn adran 3, ceir tystiolaeth o waith ymchwil blaenorol y gall yr amser a dreulir yn ffoi rhag erledigaeth fod yn amser “coll” pan fydd sgiliau'n lleihau. Fel y gellir gweld yn nhabl 11, roedd hanner yr holl geiswyr lloches (n=48) yn poeni eu bod wedi colli eu sgiliau, o gymharu â 41% (n=64) o ffoaduriaid. Fodd bynnag, roedd effaith hyn ar hyder pobl yn llai clir ac roedd ceiswyr lloches bron mor hyderus â ffoaduriaid (72% o gymharu â 74%) y gallent wneud yr un math o waith yn y DU ag a wnaethant yn eu mamwlad.
- 4.10 Nododd dadansoddiad pellach nad oedd hyd yr amser a gymerir i gael statws ers gadael eich gwlad yn cael llawer o effaith ar p'un a oedd pobl yn teimlo eu bod wedi colli eu sgiliau: Mae tabl 11 yn dangos bod y ffigurau yn debyg iawn i'r rhai a dreuliodd lai na blwyddyn (42%, n=14), un i ddwy flynedd (39%, n=16) a thair blynedd neu fwy (42%, n = 34) yn ceisio lloches cyn cyrraedd yn y DU. Fodd bynnag, mae hyd yr amser yn byw yn y DU yn cael effaith, o ran bod cyfnod hirach yn byw yma yn cynyddu'r teimlad bod sgiliau wedi'u colli: nododd 38% (n=51) o'r rhai a oedd wedi bod yn y DU am lai na thair blynedd eu bod wedi colli sgiliau, o gymharu â 52% (n=58) o'r rhai a oedd wed bod yn y DU am dair blynedd neu fwy.
- 4.11 At hynny, fel y dengys tabl 12, po hiraf y cymerodd i bobl gyrraedd y DU, yr isaf eu lefelau hyder o ran cael gwaith yn yr un maes y buont yn gweithio ynddo cyn hynny; roedd hyder o ran cael gwaith yn yr un maes ar ei uchaf ymhlith y rhai yr oedd wedi cymryd llai na blwyddyn (87%, n=32), gan ddisgyn ar gyfer y rhai a gymerodd un neu ddwy flynedd (77%, n=33) a thair blynedd neu fwy (64%, n=32) yn ceisio lloches cyn cyrraedd yn y DU.

4.12 Yn fwy cadarnhaol, amlygodd cyfweiliadau â ffoaduriaid, ceiswyr lloches a rhanddeiliaid gan wasanaethau cymorth gydnerthedd llawer o ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Fel y trafodir yn adran 9, roedd optimistiaeth a natur gadarnhaol llawer, er gwaethaf yr heriau enfawr yr oeddent yn aml wedi'u hwynebu ac yn aml yn parhau i'w hwynebu, yn drawiadol. Cafwyd enghreifftiau gwasgaredig hefyd o'r sgiliau yr oedd pobl wedi'u caffael wrth ffoi rhag erledigaeth, yn fwyaf nodedig sgiliau iaith.

Tabl 11. Datsgilio (colli sgiliau) a hyd yr amser a dreuliwyd yn ffoi rhag erledigaeth a hyd y cyfnod yn y DU

Collwyd sgiliau	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches		<1 flwyddyn*		1-2 flynedd*		3 blynedd a mwy*		<3 blynedd yn y DU		3 blynedd a mwy yn y DU	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Do	112	44	64	41	48	50	14	42	16	39	34	42	51	38	58	52
Ddim yn siŵr	24	10	17	11	7	7	4	12	5	12	8	10	14	10	10	9
Naddo	113	45	74	47	39	40	15	46	20	49	39	48	69	51	42	38
Dd/G	4	2	1	1	3	3	0	0	0	0	1	1	2	2	2	2

Cyfanswm y sampl n=253

* ers gadael y famwlad a chael statws

Tabl 12. Datsgilio (colli hyder) a hyd yr amser a dreuliwyd yn ffoi rhag erledigaeth a hyd y cyfnod yn y DU

Dal yn hyderus	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches		<1 flwyddyn*		1-2 flynedd*		3 blynedd a mwy*		<3 blynedd yn y DU		3 blynedd a mwy yn y DU	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Ydw	187	73	120	74	67	72	32	87	33	77	32	64	102	75	81	72
Ddim yn siŵr	32	13	22	14	10	11	4	11	5	12	9	18	18	13	13	12
Nac ydw	28	11	16	9	12	13	1	3	4	9	6	12	12	9	15	13
Dd/G	8	3	4	3	4	4	0	0	1	2	3	6	4	3	4	4

Cyfanswm y sampl n=255

* ers gadael y famwlad a chael statws

Cymryd rhan mewn addysg neu hyfforddiant yng Nghymru/y DU

- 4.13 Fel y dengys tabl 13, ESOL oedd y mfath mwyaf cyffredin o addysg/hyfforddiant a wnaed yng Nghymru (neu wledydd eraill y DU), gyda 65% (n=295) yn nodi eu bod wedi gwneud hyn. Roedd y gyfran a nododd iddynt ymgymryd mathau eraill o addysg a hyfforddiant yng Nghymru, fel coleg (20%, n=92), prifysgol (10%, n=45) a chysiau cymunedol (10%, n=44) yn llawer is.

Tabl 13. Cymryd rhan mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru

Math o addysg/hyfforddiant	Nifer	%
Saesneg ar gyfer Siaradwyr leithoedd Eraill	295	65
Coleg	92	20
Prifysgol	45	10
Cwrs cymunedol	44	10
Ysgol	31	7
Cyfanswm y sampl n=454		

- 4.14 Fel yr amlinellir yn adran 4, er bod ganddynt ddyheadau uchel ac yn dymuno parhau i ddysgu, dewisodd rhai ffoaduriaid wneud gwaith gwael yn hytrach na pharhau ag ESOL neu fathau eraill o addysg a hyfforddiant. Awgrymodd rhanddeiliaid a gyfrannodd at yr astudiaeth hon hefyd nad oes gan rhai ffoaduriaid yr anoddau sydd eu hangen arnynt i gyflawni eu dyheadau (e.e. gallu buddsoddi mewn hyfforddiant neu interniaethau di-dâl); a bod rhai ceiswyr lloches a ffoaduriaid yn cael trafferth dysgu Saesneg, yn cael eu dadrithio ac yn ymddieithrio oddi wrth ddarpariaeth ESOL.
- 4.15 Yn yr arolwg, gofynnwyd i'r bobl nad oeddent yn ymgymryd ag addysg neu hyfforddiant neu nad oeddent yn bwriadu gwneud hynny yn y dyfodol, pam nad oeddent yn gwneud hynny neu ddim yn bwriadu gwneud hynny. Fel y dengys tabl 14, nododd y rhai y cyfwelwyd â hwy ddiffyg diddordeb neu berthnasedd, a rhwystrau i ddysgu fel gofal plant/cyfrifoldebau gofalu (14%, n=16) neu afiechyd (8%, n=9) fel rhwystrau pwysicach ³⁰.

³⁰ Roedd rhesymau eraill yn cynnwys: 11% (n=13) dim diddordeb neu ddim yn mwynhau dysgu, 12% (n=14) dim angen neu'n credu nad yw'n ddefnyddio, dywedodd 3% (n=3) y byddai'n cymryd gormod o amser, roedd 1% (n=1) yn disgwyl dychwelyd i'w mamwlad, dywedodd 2% (2) nad oeddent yn gallu

Tabl 14. Rhesymau dros gymryd rhan mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru

Math o addysg/hyfforddiant	Nifer	%
Cyfrifoldebau gofal plant/gofalu	16	14
Iechyd corfforol/meddyliol	9	8
Chwilio am waith/yn gweithio (felly dim amser),	9	8
Cost addysg/hyfforddiant	7	6
Dim cyrsiau addysg neu hyfforddiant addas yn lleol	6	5
Cyfanswm y sampl n=114		

- 4.16 Mae'r canfyddiadau hyn yn gyson ar y cyfan â'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon sy'n amlygu'r amrywiaeth o rwystrau mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn eu hwynebu mewn perthynas ag addysg a hyfforddiant. Mae llawer o'r rhwystrau hyn yn debyg i'r rhwystrau maent yn eu hwynebu mewn perthynas â chydlogaeth, a drafodwn yn adran 5, fel anghenion sylfaenol heb eu diwallu, anawsterau gyda theithio neu ofal plant, hawliau cyfyngedig (e.e. hawliau cyfyngedig i gael mynediad i addysg, cyllid a/neu beidio â chodi ffioedd), sgiliau iaith Saesneg gwael, bod yn anghyfarwydd â system addysg a hyfforddiant y DU, teimlo'n ynysig a diffy cymorth cymdeithasol, a methiant sefydliadau addysg a hyfforddiant i ddiwallu eu hanghenion (Doyle ac O'Toole, 2013). O ganlyniad, efallai na fydd rhai ffoaduriaid am gymryd y "risg" o addysg a hyfforddiant, gan ddewis yn lle hynny chwilio am gyflogaeth yn gyntaf (Archer et al., 2005). Gall hyn helpu i esbonio pam mae cyfranogiad mewn addysg a hyfforddiant, heblaw am ESOL, mor isel.
- 4.17 Fel y dengys tabl 15 dangos, y rheswm mwyaf cyffredin dros gymryd rhan mewn addysg/hyfforddiant oedd er mwyn eu helpu yn eu bywyd o ddydd i ddydd, wedi'i ddilyn yn agos gan eu helpu i ddod o hyd i waith (48%).

bodloni'r gofynion mynediad, dywedodd 3% (n=3) nad oeddent yn teimlo'n hyderus, dywedodd 2% (2) hefyd eu bod yn teimlo'n rhy hen neu bod dysgu "ar gyfer plant yn unig".

Tabl 15. Cymhelliant dros gymryd rhan mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru

Rheswm dros gymryd rhan mewn addysg/hyfforddiant	Nifer	%
Er mwyn fy helpu mewn bywyd o ddydd i ddydd	228	50
Er mwyn fy helpu i ddod o hyd i waith	219	48
Rwy'n mwynhau dysgu neu am ddysgu	194	43
Er mwyn fy helpu i integreiddio	180	40
Rhywbeth i'w wneud	75	17
I'm helpu i ennill mwy o arian	85	13
Cyfanswm y sampl n=454		

- 4.18 Fel y dengys tabl 16, ESOL oedd y math mwyaf cyffredin (43%) o addysg/hyfforddiant yr oedd cyfranogwyr yn bwriadu ei wneud yn y dyfodol ond roedd gan fwy hefyd fwriadau i wneud mathau eraill o addysg/hyfforddiant. Roedd y rhan fwyaf o gyfranogwyr yn gobeithio y byddai eu haddysg/hyfforddiant a fwriadwyd yn fwy na dim yn eu helpu i ddod o hyd i waith (55%). Fodd bynnag, rhoddodd/dewisodd ceiswyr lloches lai o resymau dros ymgymryd ag addysg/hyfforddiant na ffoaduriaid.

Tabl 16. Bwriad i gymryd rhan mewn addysg neu hyfforddiant yn y dyfodol

Math o addysg/hyfforddiant (yn y dyfodol)	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Saesneg ar gyfer Siaradwyr leithoedd Eraill	197	43	118	46	79	40
Prifysgol	141	31	78	30	63	32
Coleg	125	28	62	24	63	32
Cwrs cymunedol	48	11	33	13	15	8
Ysgol	22	5	8	3	14	7

Cyfanswm y sampl
n=454

Tabl 17. Cymhelliannau i gymryd rhan mewn addysg neu hyfforddiant yn y dyfodol

Rheswm dros gymryd rhan mewn addysg/hyfforddiant (yn y dyfodol)	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Er mwyn fy helpu i ddod o hyd i waith	227	50	141	55	86	44
Er mwyn fy helpu mewn bywyd o ddydd i ddydd	202	45	124	48	78	40
rwy'n mwynhau dysgu neu am ddysgu	174	38	114	44	60	31
Er mwyn fy helpu i integreiddio	155	34	99	39	56	28
I'm helpu i ennill mwy o arian	125	28	73	28	52	26
Rhywbeth i'w wneud	70	15	44	17	26	13

Cyfanswm y sampl n=454

Gwirfoddoli neu brofiad gwaith

4.19 Tynnodd rhanddeiliaid sylw at werth gwirfoddoli ac, yn enwedig, profiad gwaith fel ffordd, er enghraifft, o ddatblygu sgiliau iaith Saesneg a sgiliau cysylltiedig â gwaith, ond tynnwyd sylw hefyd at y cyfyngiadau yr oedd ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn eu hwynebu; er enghraifft:

- mae sgiliau iaith Saesneg gwan yn cyfyngu ar opsiynau gwirfoddoli ffoaduriaid a cheiswyr lloches, ac roedd llawer o'r rhai y cyfwelwyd â hwy a oedd yn gwirfoddoli yn gwneud hynny mewn sefydliadau elusenol neu ffydd, yn aml yn cefnogi ffoaduriaid a cheiswyr lloches eraill. Er yr ystyrir bod hyn yn werthfawr, gall hyn gyfyngu ar yr amrywiaeth o sgiliau a phrofiad a enillir. Mewn gwrthgyferbyniad â hynny, prin iawn oedd y rhai a oedd wedi gwneud profiad gwaith neu gael lleoliadau gwaith³¹;
- ni all ceiswyr lloches wirfoddoli gyda busnes preifat ac ni allant elwa ar gredydau amser; a

³¹ Mae eraill hefyd wedi nodi pwysigrwydd cael mwy o gyfleoedd gwirfoddoli a hyfforddiant penodol, nid ar gyfer ffoaduriaid yn unig ond mewn amgylchedd cymysg.

- rhaid i ffoaduriaid sy'n dymuno hawlio budd-daliadau sy'n gysylltiedig â gwaith fel Lwfans Ceisio Gwaith sicrhau nad yw gwirfoddoli yn gwrthdaro â'u hymrwymiaidau i fod yn chwilio am waith a gallu mynd i gyfweiliad am swydd ar ôl 48 awr o rybudd.

- 4.20 Nododd rhanddeiliaid hefyd er y byddai ceiswyr lloches yn aml yn gwirfoddoli er mwyn cyfrannu, datblygu sgiliau a rhoi rhywfaint o ffocws a phwrrpas i'w bywydau wrth iddynt aros am benderfyniad ar eu cais am loches, roedd rhaid ffoaduriaid yn rhoi blaenoriaeth i waith am dâl dros wirfoddoli. Roedd rhanddeiliaid yn teimlo bod y blaenoriaethu hwn yn anghywir, oherwydd bod gwirfoddoli'n cael ei ystyried fel ffordd allweddol y gallai ffoaduriaid ddatblygu sgiliau a phrofiad a allai eu helpu i ddod o hyd i waith.
- 4.21 Mae'r rhwystrau hyn wedi'u hadlewyrchu yng nghanfyddiadau'r arolwg. Fel y dengys tabl 18, nid oedd gan dros hanner y rhai y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon (55%, n=185) unrhyw brofiad o wirfoddoli na phrofiad gwaith. Roedd ffoaduriaid yn fwy tebygol o fod wedi gwirfoddoli neu wneud profiad gwaith na cheiswyr lloches, ond roedd y gwahaniaethau'n fach, ac efallai fod ffoaduriaid wedi gwirfoddoli fel ceiswyr lloches, cyn cael statws ffoadur.

Tabl 18. Cymryd rhan mewn lleoliadau gwirfoddoli neu brofiad gwaith yng Nghymru

Gwirfoddoli neu brofiad gwaith	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Ydy	185	45	108	46	77	42
Nac ydy	230	55	125	54	105	58

Cyfanswm y sampl n=415

- 4.22 Nododd rhanddeiliaid fod y lefelau isel presennol o gymryd rhan mewn profiad gwaith a lleoliadau gwaith yn faes allweddol ar gyfer gweithredu. Fodd bynnag, fel yr amlinellwn yn adran 7, mae gwasanaethau cymorth cyflogaeth yn amharod i gyflwyno ffoaduriaid ar gyfer profiad gwaith neu leoliadau gwaith hyd nes y bernir eu bod yn “barod i weithio” gydag, er enghraifft, sgiliau iaith Saesneg da.

5. Profiadau cyflogaeth: A all ffoaduriaid a cheiswyr lloches gyflawni eu dyheadau?

5.1 Fel yr amlinellwyd yn y cyflwyniad ac yn adran 13 hefyd, canfu'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon fod cyfraddau cyflogaeth ar gyfer ffoaduriaid yn llawer is na'r boblogaeth gyffredinol. Yn yr adran hon rydym yn ystyried:

- cyfraddau cyflogaeth;
- nodweddion y rhai sydd mewn gwaith am dâl;
- profiadau o chwilio am waith, gan gynnwys y dulliau a ddefnyddiwyd;
- rhwystrau i gyflogaeth;
- hunangyflogaeth; a
- gwaith yn yr economi anffurfiol.

Cyfraddau cyflogaeth

5.2 O'r rhai y mae ganddynt hawl i weithio ac o edran gweithio ($n=252$), roedd dros 40% (44%, $n=112$) o'r rhai y cyfwelwyd â hwy mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd neu wedi gweithio yng Nghymru yn y gorffennol. Gellir cymharu hyn ag astudiaethau eraill yn y DU, sydd wedi nodi cyfraddau cyflogaeth rhwng 20-50%, gyda'r rhan fwyaf yn nodi cyfraddau o tua 30-35 (Bloch, 2002; Charlaff et al., 2004; Crawley a Crimes, 2009; Ameen et al., 2007; Cebulla et al., 2010; Ipsos Mori, 2010; Mulvey, 2013; Y Comisiwn Ewropeaidd a'r Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd, 2016). Y prif allbwynt yw arolwg o'r llafurlu sy'n nodi cyfradd cyflogaeth o 50%, sy'n llawer uwch na'r astudiaeth eraill a adolygwyd (Y Comisiwn Ewropeaidd a'r Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd, 2016)³².

Nodweddion y rhai sydd mewn gwaith am dâl

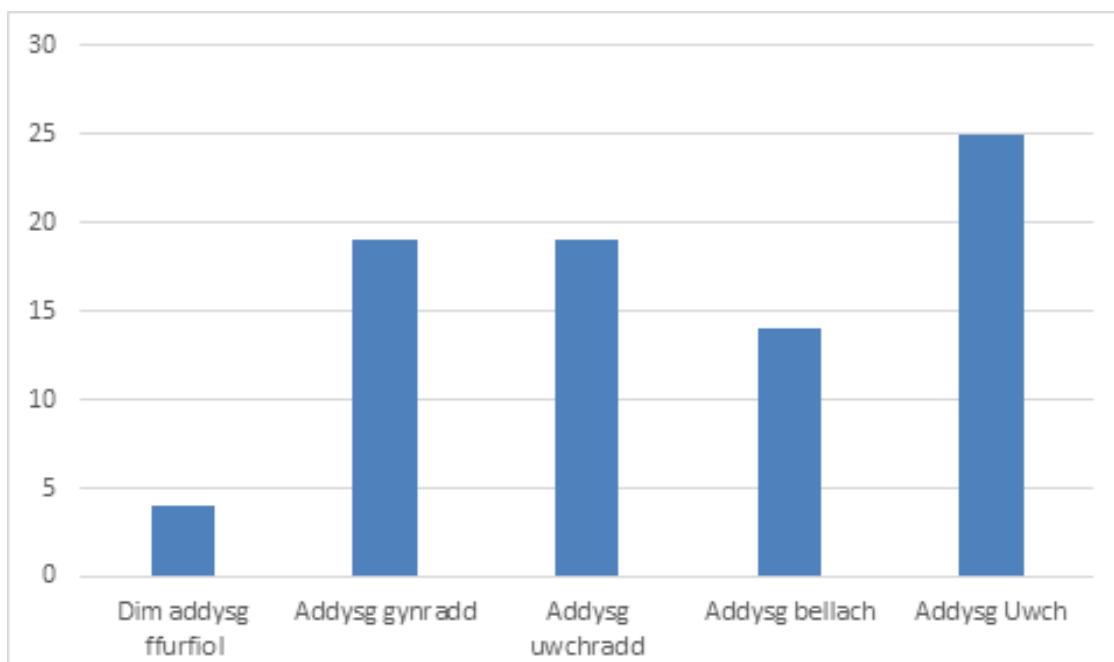
5.3 Roedd is-sampl yr arolwg o bobl a oedd yn gweithio, neu a oedd wedi gweithio yn y gorffennol, yn gymharol fach. Mae hyn yn cyfyngu ar y lle i ddod i

³² Gall y gwahaniaeth adlewyrchu gwahaniaethau mewn methodoleg, oherwydd bod yr arolwg o'r llafurlu yn cwmpasu'r boblogaeth gyfan (yn wahanol i astudiaethau eraill, nid oedd wedi'i thargedu'n benodol at ffoaduriaid ac fe'i cynhelir yn Saesneg yn unig). Felly, mae'n debygol ei fod yn cynnwys mwy o ffoaduriaid a oedd wedi ymgartrefu yn y DU, ac wedi cael amser i ddatblygu eu sgiliau iaith a dod o hyd i waith ac roeddent yn hyderus wrth ymateb i arolygon swyddogol (Holtom et al., d.d.).

gasgliadau o'r sampl am nodweddion y rhai sydd mewn gwaith, ac felly rydym yn ystyried y canfyddiadau o'r is-sampl hon mewn perthynas â thystiolaeth arall. Yn amodol ar y cafeat pwysig hwn, roedd cyflogaeth bresennol yng Nghymru neu'r DU (o fewn y sampl arolwg hen) yn gysylltiedig â'r nodweddion canlynol:

- rhywedd, gyda dynion yn ffurfio 73% (n=59) o'r is-sampl o bobl y mae ganddynt hawl i weithio ac mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, o gymharu â menywod, 27%, (n=22) o'r rhai y mae ganddynt hawl i weithio ac mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd;
- amser yn y DU, gyda'r rhai a fu yn y DU am fwy na thair blynedd yn cyfrif am bron tri chwarter (72%, n=58) o'r rhai oedd wediâ hawl i weithio a oedd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, o gymharu â'r rhai a oedd wedi bod yn y DU am lai na thair blynedd (27%, n=22);
- lefelau addysg, gyda chyfraddau uwch o gyflogaeth ymhlith y rhai â lefelau uwch o addysg yn eu mamwlad. Fel y dengys ffigur 1, o'r rhai â hawl i weithio a oedd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd: nid oedd gan 5% (n=4) addysg ffurfiol yn eu mamwlad, roedd gan 23% (n=19) addysg gynradd, roedd gan 23% (n=19) addysg uwchradd, roedd 17% (n=14) wedi cwblhau addysg bellach, roedd 31% (n=25) wedi cwblhau addysg uwch;
- Sgiliau iaith Saesneg: o'r rhai â hawl i weithio a oedd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd: mae 32% (n=26) yn rhugl yn Saesneg, mae 36% (n=29) yn siarad swm gweddol, mae 19% (n=15) yn siarad ychydig, gall 12% (n=10) ddweud ychydig eiriau. Nid oes unrhyw un yn y sampl na llant siarad Saesneg ac sydd hefyd mewn gwaith ar hyn o bryd.

Ffigur 1. Y lefel uchaf o addysg yn eu mamwlad, o'r rhai sydd mewn gwaith

- 5.4 Mae'r gwaith ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon (Holtom et al., d.d.) a chyfweliadau â rhanddeiliaidaid yn nodi'n arbennig bwysigrwydd sgiliau iaith Saesneg ac, i raddau llai, rolau ar sail rhywedd a lefelau addysg (a drafodir yn adran 4) fel ffactorau allweddol sy'n dylanwadu ar gyflogaeth.
- 5.5 Mae rhywedd yn bwysig oherwydd gall canfyddiadau am rolau menywod gyfyngu ar gyfleoedd menywod ac oherwydd y gall rhwystrau fel gofal plant a thrafnidiaeth (e.e. i gyrraedd gofal plant ac yna i addysg neu gyflogaeth) effeithio ar fenywod yn fwy na dynion, yn enwedig lle mae eu rhwydweithiau cymdeithasol yn wan. I'r gwrthwyneb, mae dynion yn wynebu pwysau i weithio a darparu ar gyfer eu teuluoedd. Ceir tystiolaeth hefyd o gyfweliadau a'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon, o'r ffyrdd y gall alltudio arwain at ailddi ffinio rolau seiliedig ar ryw, gyda menywod yn dod o hyd i fwy o ryddid i fynd ar drywydd addysg, hyfforddiant a/neu gyflogaethogaeth yn y DU o gymharu â'u gwlad wreiddiol (Freedman, 2015).
- 5.6 Mae tystiolaeth o'r llenyddiaeth a adolygwyd yn amlygu effaith amser a dreuliwyd yn y DU a sut mae cyfraddau cyflogaeth yn dueddol o godi dros amser, er enghraifft wrth i ffoaduriaid gaffael sgiliau iaith a dod yn fwy integredig (Y Comisiwn Ewropeaidd a'r Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd, 2016).

- 5.7 Mae ymchwil arall wedi nodi cyfraddau cyflogaeth uwch ymhlith pobl ifanc (gweler e.e. Bloch, 2004). Fodd bynnag, ymhlith y rhai y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon, prin oedd y gwahaniaeth o ran oedran: roedd 53% (n=43) o'r rhai â hawl i weithio, a oedd mewn gwaith, yn 16-35 oed ac roedd 47% (n=38) yn 35-64 oed.
- 5.8 Yn ddiddorol, prin oedd y cysylltiad rhwng gweithio yn eu mamwlad a bod mewn gwaith am dâl yn y DU. Dim ond 12% (n=31) o'r rhai sy'n gymwys i weithio yn y DU sydd wedi gwneud hynny yn eu mamwlad. Gall hyn adlewyrchu nifer y bobl ifanc a oedd yn dal mewn addysg yn eu mamwlad cyn ceisio lloches (ac felly ddim yn gweithio).

Gwahaniaethau mewn cyfraddau cyflogaeth ar gyfer grwpiau ethnig gwahanol

- 5.9 Fel y nodwyd yn gynharach, roedd gwahaniaeth rhanbarthol hefyd o ran cyfraddau cyflogaeth³³: roedd 58% (n=47) o'r rhai â hawl i weithio, a oedd mewn gwaith, o'r Dwyrain Canol, ac roedd 25% o Ogledd Affrica (n=20). Roedd niferoedd bach iawn o Affrica Is-Sahara (n=4), De Asia (n=1) a rhanbarthau eraill fel Canol Affrica ac Ewrop (n=9). Yn rhannol, mae hyn yn adlewyrchu gwahanol gyfrannau o ffoaduriaid o wahanol ranbarthau yn y sampl. Fodd bynnag, fel y dengys tabl 19, ceir gwahaniaethau amlwg o ran cyfran y bobl o oed gweithio y mae ganddynt hawl i weithio, o bob rhanbarth, a oedd mewn gwaith ar hyn o bryd. Mae maint y sampl yn rhy fach i alluogi asesu i ba radday mae rhanbarth yn newidyn annibynnol i'w asesu. Er enghraifft, efallai mai gwahaniaethau mewn lefel addysgol ac ieithoedd sy'n gysylltiedig â gwahanol ranbarthau hwn sy'n ysgogi'r gwahaniaethau a welir.

³³ Ni chasglodd yr arolwg ddata manwl am hunaniaethau ethnig, a defnyddir rhanbarthau fel procsi bras ar gyfer gwahanol grwpiau ethnig.

Tabl 19. Cyfran y bobl o oed gweithio y mae ganddynt hawl i weithio, o bob rhanbarth, a oedd mewn gwaith am dâl

Rhanbarth	Y nifer â hawl i waith ac o oedran gweithio	Y nifer mewn gwaith am dâl	% mewn gwaith am dâl
Dwyrain Canol	156	47	30%
Gogledd Affrica	70	20	29%
De Asia	6	1	17%
Affrica Is-Sahara	6	4	67%
Arall	14	9	64%

Cyfanswm y sampl n=252

Math ac ansawdd gwaith am dâl yng Nghymru

- 5.10 Fel yr amlinellir uchod, mae dod o hyd i gyflogaeth yn aml yn ei gwneud yn ofynnol i ffoaduriaid leihau eu dyheadau a derbyn gwaith am gyflog isel a gwaith sgiliau is nag y byddent yn ei hoffi ac wedi gwneud o'r blaen. O ganlyniad, mae tangyflogaeth yn gyffredin ar draws poblogaethau o ffoaduriaid, gyda phobl yn gweithio ar lefel sy'n is na'u lefelau o addysg, sgiliau a hefyd eu dyheadau (Mulvey, 2013; Bloch, 2002; Phillimore a Goodson, 2006; Archer et al., 2005; Schellekens, 2001). Mae hon yn nodwedd gyffredin o ymchwil i fudwyr (gweler e.e. Anderson et al., 2006). Mae'r rhesymau dros dangyflogaeth yn gymhleth. Yn rhannol, mae'n debygol o fod yn gysylltiedig â sgiliau iaith, sy'n gallu atal pobl rhag defnyddio eu sgiliau a'u talentau eraill i'r eithaf, yn y gweithle. Fodd bynnag, mae'n debygol hefyd o fod yn gysylltiedig â ffactorau eraill fel gwendid mewn marchnadoedd llafur, agweddau cyflogwyr a gwendidau o ran strategaethau chwilio am swydd ffoaduriaid.
- 5.11 Fel y dengys tabl 20, mae mwyafrif y rhai y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon a oedd yn mewn gwaith yn y sectorau sy'n gysylltiedig â gwaith di-grefft a lled-grefftus. Gwaith ffatri a warws oedd y galwedigaethau a nodwyd amlaf ymhlith y rhai sydd wedi gweithio'n gyfreithlon yn y DU, gyda 25% yn dweud eu bod wedi gwneud hyn, ac yna 17% yn gweithio yn y diwydiant arlwyio.

- 5.12 Er gwaethaf y lefel isel o waith, roedd ffoaduriaid a'r nifer bach o geiswyr lloches a oedd â hawl i weithio yn ddiolchgar yn gyffredinol i fod yn gweithio (o ystyried yr anawsterau yr oeddent wedi eu hwynebu wrth ddod o hyd i waith). Fel yr amlinellwn yn adran 9, roedd cyflogaeth yn gysylltiedig â lefelau uwch o lesiant a, phan ofynnwyd iddynt roi sgôr allan o ddeg am eu boddhad swydd, rhoddodd y mwyaf ohonynt (moddol) (19%) sgôr o 8/10. Yr ateb cyfartalog (cymedr) oedd 6.8.

Tabl 20. Sectorau lle roedd pobl sydd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd neu a oedd wedi gwneud gwaith am dâl yn y DU, yn gyflogedig

Maes	Nifer*	%
Gwaith ffatri a warws	27	25
Arlwyo	18	17
Diwydiant gwasanaeth	11	10
Manwerthu	10	9
Cludiant	8	7
Adeiladu, crefftau â llaw a chrefftau medrus	7	6
Lles	6	6
Gofal	5	5
Glanhau	5	5
Gweinyddol	5	5
TG a'r cyfryngau	4	4
Gwallt a harddwch	4	4
Hunangyflogaeth	3	3
Gwyddoniaeth a pheirianeg	3	3
Cyfathrebu a hamdden	2	2
Diogelwch	1	1
Busnes, cyllid a bancio	1	1

Cyfanswm y sampl n=109

*mae'r cyfanswm yn uwch na chyfanswm nifer y sampl oherwydd bod rhai pobl wedi gweithio neu'n gweithio mewn mwy nag un maes

5.13 Nododd mesurau eraill o ansawdd gwaith, fel cael oriau rheolaidd a chontract, fod gan lawer ohonynt waith ansicr; er enghraifft, o'r rhai sydd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd:

- nododd 60% (n=42) fod eu gwaith yn rheolaidd o gymharu â 40% (n=28) a nododd nad oedd eu gwaith yn rheolaidd; a
- nododd 54% (n=37) fod ganddynt gontract gwaith o gymharu â 46% (n=32) a nododd nad oedd ganddynt gontract gwaith.

5.14 Fel y dengys tabl 21, yr oriau gwaith mwyaf cyffredin oedd 31-40 awr yr wythnos. Nododd nifer bach o bobl hefyd, er bod nifer yr oriau yr oeddent yn dweud wrthym yn nifer swyddogol, roeddent yn aml yn gwneud mwy.

Tabl 21. Nifer yr oriau a weithir gan gyfweleion yr wythnos o'r rhai â phrofiad gwaith blaenorol neu bresennol yn y DU

Nifer yr oriau	Nifer	%
0-10	4	5
11-20	22	30
21-30	12	16
31-40	24	33
41-50	5	7
51-60	2	3
61-70	2	3
Newidyn	2	3

Cyfanswm y sampl n=73

5.15 Fel y dengys tabl 22, roedd lefelau cyflog yn isel ar y cyfan – ac yn llawer is na'r cyflog wythnosol canolrif presennol yng Nghymru (£509)³⁴– gyda bron 90% (n=70) o bobl (a roddodd fanylion am eu lefelau cyflog) yn nodi incwm wythnosol o dan £400 yr wythnos. Yr incwm mwyaf cyffredin (moddol) oedd £200-£399 yr wythnos, a oedd yn cyfrif am 35% (n=27) o'r sampl (a roddodd fanylion am eu lefelau cyflog).

³⁴ [Arolwg Blynyddol o Oriau ac Enillion](#)

- 5.16 Yn ogystal, awgrymodd rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon fod enillion o hunangyflogaeth yn aml yn isel iawn.

Tabl 22. Swm a enillir bob wythnos o'r rhai â phrofiad gwaith blaenorol neu bresennol yn y DU

Lefel cyflog	Nifer	%
Llai na £100 yr wythnos	17	17
£100-£200 yr wythnos	25	25
£200-£399 yr wythnos	27	27
£400-£599 yr wythnos	8	8
Dros £600 yr wythnos	1	1
Ddim yn gwybod/dewis peidio â dweud	23	23

Cyfanswm y sampl n=101

- 5.17 Adlewyrchwyd lefelau cyflog isod mewn ymatebion i'r cwestiynau ynghylch a oedd pobl yn teimlo eu bod yn cael digon o dâl i gefnogi eu hunain a'u teulu: Dywedodd 48% (n=48) fod hyn yn wir, a dywedodd 52% (n=53) nad oeddent yn cael digon o dâl i gynnal eu hunain a'u teulu.
- 5.18 Yn fwy cadarnhaol, dywedodd bron tri chwarter o'r rhai mewn gwaith am dâl (72% (n=47) eu bod yn disgwyl gwneud cynnydd yn eu gwaith, o gymharu â 28% (n=18) a nododd nad oeddent yn disgwyl gwneud cynnydd. Efallai nad yw eu hoptimistiaeth yn cael ei gwireddu. Rhoddwyd enghreifftiau gan y rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy, o unigolion a oedd wedi gwneud cynnydd, ond nid oedd y rhain yn gyffredin. Mae gwaith ymchwil gyda mudwyr economaidd (yn wahanol i ffoaduriaid) yn canfod bod llawer, dros amser, yn gallu gwneud cynnydd, gan ddefnyddio gwaith sy'n talu'n wael â sgiliau isel fel cam tuag at waith â thâl uwch a chrefftus, wrth iddynt ennill sgiliau a phrofiad. Nid yw hyn yn ymddangos yn y llenyddiaeth ar ffoaduriaid. Nid yw'n glir a yw hyn oherwydd bod hwn yn faes nas ymchwiliwyd iddo'n llawn, neu os oes rhwystrau strwythurol a phersonol eraill sy'n llesteirio cynnydd ar gyfer ffoaduriaid. (Holtom et al., d.d.).

- 5.19 Fel y dengys tabl 23, ymhlith y rhai a oedd wedi gweithio yng Nghymru yn y gorffennol, ond nad oeddent yn gweithio ar hyn o bryd, y rheswm mwyaf cyffredin dros gyfranogwyr yn rhoi'r gorau i waith oedd oherwydd eu bod wedi colli eu swydd, neu oherwydd i'w swydd ddod i ben (24%).

Tabl 23. Rhesymau pam fo'r rhai a oedd wedi gweithio yn y gorffennol yng Nghymru/y DU, wedi rhoi'r gorau i weithio

Rhesymau dros roi'r gorau i weithio	Nifer	%
Wedi colli swydd/daeth y swydd i ben (e.e. wedi cael fy niswyddo, cwmni wedi cau)	11	24
Newidiodd fy amgylchiadau (e.e. cyfrifoldebau gofalu)	8	17
Symud i ardal wahanol	8	17
Roedd y cyflog yn rhy isel	4	9
Roedd y daith/teithio i'r gwaith yn rhy anodd/costus/cymhleth	4	9
Ddim yn hapus/gyfforddus gyda'r gwaith	4	9
Eisiau swydd well/wahanol	4	9
Nid oedd y swydd yn cyfateb i'm sgiliau neu fy mhrofiad	3	7

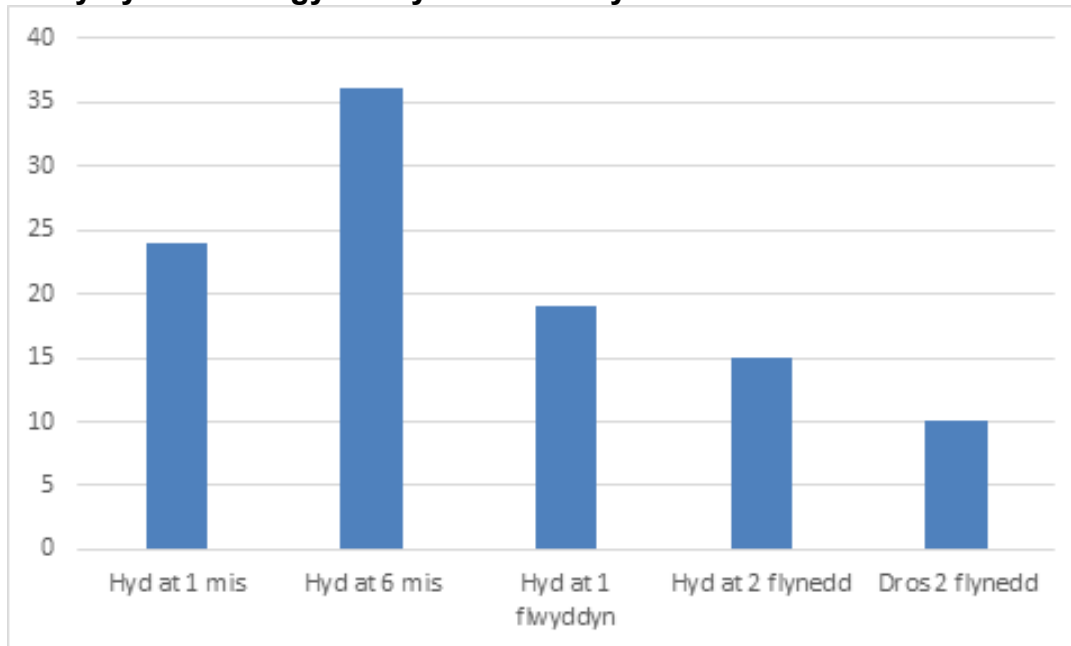
Cyfanswm y sampl n=46

Profiadau o chwilio am waith a'l ganfod yng Nghymru

- 5.20 Ymhlith y rhai y cyfwelwyd â hwy, roedd awydd cryf i weithio; er enghraifft, dywedodd dros 90% (91%, n=297) o'r rhai nad oeddent mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd eu bod am weithio yn y dyfodol. Fel yr amlinellir yn adran 3, cefnogwyd hyn gan y rhan fwyaf o randdeiliaid, er i rai awgrymu y gallai'r awydd i weithio fod yn amodol, ac yn absenoldeb cyfleoedd, roedd yn well gan rai hawlio budd-daliadau yn hytrach na derbyn gwaith sgiliau isel â chyflogau gwael.

- 5.21 Fel dengys ffigur 2, roedd llawer o bobl mewn gwaith wedi dod o hyd i waith yn gymharol gyflym a'r cyfnod mwyaf cyffredin a gymerwyd i ddod o hyd i waith oedd 6 mis (35%). Serch hynny, roedd dros 40% (n=44) wedi cymryd hyd at flwyddyn neu fwy i ddod o hyd i waith.

Ffigur 2. Hyd yr amser a gymerwyd i ddod o hyd i waith

Cyfanswm y sampl n=104

- 5.22 Fel y dengys tabl 24, chwilio ar y rhyngwrdd oedd y dull mwyaf cyffredin o chwilio am waith ar gyfer y rhai â phrofiad o waith am dâl yng Nghymru/y DU a'r rhai heb y profiad hwnnw. Gwahaniaeth allweddol rhwng y ddau grŵp oedd bod y rhai â phrofiad o waith am dâl yng Nghymru yn defnyddio teulu/ffrindiau a phobl roeddent yn ei adnabod yn y gymuned i ddod o hyd i waith, ond roedd y rhai nad oeddent erioed wedi gweithio yng Nghymru neu'r DU yn fwy dibynnol, neu'n disgwyl bod yn fwy dibynnol, ar y Ganolfan Byd Gwaith i'w helpu i ddod o hyd i waith. Roedd y defnydd o wasanaethau cymorth cyflogaeth eraill yn isel. Caiff gwasanaethau cymorth eu trafod ymhellach yn adran 7.

Tabl 24. Dulliau a ddefnyddir i chwilio am waith, i'r rhai sydd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, neu a wnaeth waith am dâl yng Nghymru yn y gorffennol, a'r rhai nad oeddent erioed wedi gweithio yng Nghymru

Dull o chwilio am swydd	Mewn gwaith ar hyn o bryd/wedi gweithio yn y gorffennol		Erioed wedi gweithio	
	Nifer	%	Nifer	%
Chwilio ar y rhyngwrwyd	57	50	133	45
Cofrestru gydag asiantaeth swyddi	25	22	69	23
Mynd i glwb swyddi	7	6	40	13
Papur newydd	6	5	18	6
Siarad â theulu a ffrindiau	48	43	101	34
Siarad â phobl maent yn eu hadnabod/yn eu cymuned	45	40	70	26
Defnyddio cyfryngau cymdeithasol	16	14	42	14
Y Ganolfan Waith	22	19	127	43
Prosiect/sefydliad cymorth cyflogaeth (e.e. prosiect ACE SOVA neu Cymunedau am Waith)	11	10	46	15
Sefydliad neu wasanaeth cymorth i ffoaduriaid (e.e. Cyngor Ffoaduriaid Cymru, Alltudion ar Waith, Tîm Cymorth Ieuenctid Ethnig neu'r Drindod)	17	15	52	18
	Cyfanswm y sampl n=113		Cyfanswm y sampl n=297	

- 5.23 Fel y dengys tabl 25, prin oedd y gwahaniaeth yn y ffyrdd yr oedd cyfranogwyr a oedd mewn gwaith am dâl, neu a oedd wedi gwneud gwaith am dâl yn y gorffennol, a'r rhai nad oeddent wedi gwneud hyn, o ran a oeddent yn teimlo eu bod wedi cael cymorth i chwilio am gyflogaeth gan wasanaethau cymorth cyflogaeth neu ffrindiau a theulu. Cael gwybod am swyddi a chyfleoedd a lle i chwilio am swyddi oedd yr ymatebion mwyaf cyffredin ar gyfer y ddau grŵp. Mae

hyn yn dangos nad oedd ateb syml na chyfres o strategaethau a oedd yn esbonio pam roedd rhai pobl yn gallu dod o hyd i waith ac eraill yn methu dod o hyd i waith.

Tabl 25. Ffyrdd yr oedd teulu neu ffrindiau neu wasanaethau cymorth cyflogaeth wedi helpu'r rhai sydd mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, neu a oedd wedi gwneud gwaith am dâl yng Nghymru yn y gorffennol, a'r rhai nad oeddent erioed wedi gweithio yng Nghymru, i chwilio am waith

Sut roedd ffrindiau/teulu neu wasanaeth cymorth wedi helpu/sut byddent yn helpu	Mewn gwaith ar hyn o bryd/wedi gweithio yng Nghymru/y DU yn y gorffennol		Erioed wedi gweithio yng Nghymru/y DU	
	Nifer	%	Nifer	%
Dweud wrthyf am swyddi neu gyfleoedd	53	47	99	33
Dweud wrthyf lle i chwilio am swyddi	38	34	91	31
Help neu gyngor i wneud cais (e.e. gwella fy CV)	29	26	89	30
Cynyddu fy hyder	28	25	66	22
Helpu gyda'r ffurflen gais/broses, paratoi ar gyfer cyfweiliad	20	18	56	19
Fy helpu i gadw i fynd a pheidio â rhoi'r gorau iddi	21	19	51	17
Cyrsiau hyfforddi	12	11	46	15
Lleoliadau/profiad gwaith	9	8	30	10
Rhoesant gyngor i mi am fy mudd-daliadau	4	4	17	6
Cyfanswm y sampl n=113		Cyfanswm y sampl n=297		

5.24 Fel y dengys tabl 26, pan ofynnwyd iddynt beth oedd wedi eu helpu i ddod o hyd i waith neu ddechrau eu busnes eu hunain dywedodd dros hanner (53%, n=60) o'r rhai mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, eu bod yn priodoli hyn i'w dymuniad

eu hunain neu'r angen i weithio. Roedd llai o bobl yn priodoli cael gwaith i help gan wasanaethau cymorth o gymharu â'r ffactorau eraill a restrwyd.

Tabl 26. Rhesymau pam roedd y rhai mewn gwaith am dâl ar hyn o bryd, neu a oedd wedi gwneud gwaith am dâl yng Nghymru yn y gorffennol, yn teimlo eu bod wedi dod o hyd i waith

Beth helpodd i gael y swydd/dechrau'r busnes	Nifer	%
Roeddwn wir am weithio neu angen gweithio	60	53
Help neu gyngor gan deulu neu ffrindiau	38	34
Mae gennyf y sgiliau ar gyfer y swydd hon	37	33
Help neu gyngor gan bobl yn fy nghymuned	33	29
Roeddwn yn hyderus y gallwn ddod o hyd i swydd	28	25
Roeddwn yn adnabod y cyflogwr	23	20
Sefydliadau cymorth i ffoaduriaid	13	12
Y Ganolfan Waith	12	11
Prosiectau cyflogaeth neu wasanaethau cymorth	7	6

Cyfanswm y sampl n=113

Rhwystrau i gyflogaeth

5.25 Roedd y llenyddiaeth a adolygwyd a'r rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon wedi nodi amrywiaeth o rwystrau cydgysylltiedig weithiau i gyflogaeth. Roeddent yn cynnwys y canlynol o ran ffoaduriaid a cheiswyr lloches:

- hawliau, yn fwyaf nodedig cyfyngiadau ar geiswyr lloches yn gweithio;
- amgylchiadau neu sefyllfaoedd personol heriol, yn fwyaf nodedig mynediad cyfyngedig i drafnidiaeth, cyfrifoldebau gofal plant, amodau byw gwael, arwahanrwydd cymdeithasol ac allgáu cymdeithasol;
- gwendid o ran cyfalaf dynol/ cymdeithasol a diwylliannol, yn fwyaf nodedig sgiliau iaith Saesneg gwan, ond hefyd, er enghraifft, rhwydweithiau cymdeithasol cul a

“chymhwysedd diwylliannol” cyfyngedig³⁵ (e.e. ddim yn deall sut i ymddwyn yn y gweithle neu sut y mae cyfleustodau fel nwy a thrydan yn cael eu trefnu) sy'n gallu ei gwneud yn anodd byw a gweithio yn y DU;

- gwendidau o ran strategaethau chwilio am swyddi ffoaduriaid a cheiswyr lloches (e.e. ddim yn deall sut i lywio prosesau ymgeisio cynyddol gymhleth ac i “werthu eu hunain” yn effeithiol³⁶);
- mynediad cyfyngedig i wasanaethau cymorth cyflogaeth effeithiol (e.e. yn sgil gwendid mewn gwasanaethau; lefelau isel o ymwybyddiaeth o wasanaethau a/neu ddifffyg ymddiriedaeth mewn gwasanaethau); a
- cyfleoedd cyflogaeth cyfyngedig ac agweddau ac ymddygiad negyddol cyflogwyr, a drafodwn yn adran 6.

5.26 Nododd rhanddeiliaid yn gyson fod sgiliau iaith Saesneg gwan yn rhwystyr allweddol i ffoaduriaid, canfyddiad sy'n gyson â'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon³⁷ (Bloch, 2002; Dustmann a Fabbri, 2003; Johnson et al., 2004; Schellekens, 2001; Crawley, 2013; Archer et al., 2005); a chyda'r arolwg hwn. Fel y dengys tabl 27, nodwyd mai sgiliau iaith (neu ddifffyg sgiliau iaith) oedd y rhwystyr mwyaf cyffredin i gael cyflogaeth (46%) ymhlith y ffoaduriaid a cheiswyr Lloches y cyfwelwyd â hwy.

5.27 Roedd mwyafrif y grwpiau yn teimlo mai dim profiad o weithio/ychydig o brofiad o weithio yn y DU oedd yr ail rwystyr mwyaf cyffredin. Mae hyn yn adlewyrchu'r anawsterau yr oedd llawer wedi'i brofiad o ran cael sgiliau a phrofiad dramor wedi'i gydnabod/werthfawrogi gan gyflogwyr y DU, a drafodir yn adran 6. Fodd bynnag, i fenywod (39%) a'r rhai nad roeddent am weithio (38%), gofal plant neu

³⁵ Er enghraifft, gwnaeth ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon hefyd amlygu diffyg cyfalaf diwylliannol ffoaduriaid (Moskal, 2013) ac yn arbennig, eu diffyg dealltwriaeth o ddiwylliant y gweithle (Archer et al., 2005) a/neu ddifffyg profiad gwaith yn y DU (Johnson et al., 2004) fel rhwystrau.

³⁶ Nodwyd gan gyfweleion bod prosesau gwneud cais yn dod yn fwyfwy hirfaith a beichus gydag, er enghraifft, hyd yn oed lleoliad deg wythnos mewn un manwwerthwr stryd fawr yn cynnwys cais ar-lein, wedi'i ddilyn gan gyfweliad dros y ffôn, wedyn cyfweliad wyneb yn wyneb a chwarae rôl. Mae ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon hefyd yn nodi y gall dealltwriaeth ffoaduriaid o farchnad lafur y DU ac arferion/proses recriwtio fod yn wan (Johnson et al., 2004). Yn aml yn dibynnu ar argymhellion ar lafar (Phillimore a Goodson, 2006), mae eu strategaethau chwilio am swydd yn aml yn gul (Spencer a Sanders, 2016).

³⁷ Er enghraifft; gan ddefnyddio dadansoddiad o gyfraddau cyflogaeth ymhlith poblogaethau lleiafrifoedd ethnig, mae Dustmann a Fabbri (2003) yn amcangyfrif bod rhuglder mewn Saesneg yn cynyddu'r tebygolrwydd o gyflogaeth o ryw 22 y cant; mae Miranda a Zhu (2013) (dyfynnwyd yn Wood a Wybron 2015, t.10) yn nodi: “the native-immigrant wage gap in the UK attributable to having English as an additional language is about 26 percentage points for males and 22 percentage points for females and that non-native English speakers with a good command of English are three times more likely to work in higher professional jobs than those who struggle with English.”

gyfrifoldebau gofalu oedd yr ail ffactor pwysicaf (ar ôl sgiliau iaith Saesneg). Nododd cyfweiliadau gyda rhanddeiliaid y gallai gofal plant gyflwyno rhwystrau lluosog, gan gynnwys cost, hygyrchedd (yn enwedig lle nad oedd gan bobl fynediad i gludiant preifat) a rhwystrau diwylliannol ac emosiynol, fel amharodrwydd i atal plant gyda phobl nad oedd yn adnabyddus iddynt.

Tabl 27. Rhwystrau i gyflogaeth a nodwyd gan gyfweleion

	Pob un		Dynion		Menywod		16-34 oed		35 oed a hŷn		Gweithiodd/ yn gweithio		Erioed wedi gweithio		Ddim eisiau gweithio	
Rhwystrau	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Fy sgiliau iaith	210	46	111	50	98	44	112	44	96	50	53	47	140	47	10	42
Dim profiad/ychydig o brofiad o weithio yn y DU	130	29	70	31	59	27	69	27	59	31	45	40	81	27	1	4
Cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu	110	24	23	10	87	39	55	22	53	28	18	16	78	26	9	38
Anawsterau gyda chlodiant/teithio i'r gwaith	97	21	42	19	55	25	52	21	43	22	27	24	65	22	1	4
Dim gwaith ar gael gerllaw, gan gynnwys teimlo nad oes gwaith ar gael o ystyried fy nghymwysterau a/neu brofiad	85	19	56	25	28	13	45	18	40	21	34	30	47	16	1	4
Diffyg cymorth neu wybodaeth, gan gynnwys peidio â gwybod sut i ddod o hyd i waith/gwneud cais am swyddi	76	17	43	19	33	15	40	16	35	18	20	18	53	18	1	4
Dim cymwysterau/cymwysterau isel	76	17	36	16	40	18	47	19	28	15	17	15	54	18	3	13
Nad oes ganddynt sgiliau TG da	69	15	41	18	28	13	32	13	36	19	10	9	56	19	2	8
Agweddau cyflogwyr/cwsmeriaid fel gwahaniaethu ar sail fy hil,	65	14	29	13	36	16	29	11	34	18	19	17	42	14	1	4

ethnigrwydd neu statws (e.e. fel ffoadur)																
Ddim yn deall gwaith neu sut mae pobl yn gweithio ac yn ymddwyn yn y DU	59	13	36	16	23	10	34	13	25	13	17	15	40	14	1	4
Nid yw fy nghymwysterau yn cael eu cydnabod	58	13	28	13	30	14	32	13	26	14	12	11	42	14	1	4
Fy iechyd corfforol neu feddyliol	52	12	19	9	33	15	19	8	31	16	7	6	33	11	9	38
Fy oedran	38	8	20	9	18	8	9	4	28	15	8	7	24	8	6	25
Dim hawl gyfreithiol	36	8	17	8	16	7	17	7	17	9	0	0	32	11	1	4
Ddim yn teimlo'n barod i ddechrau chwilio am waith/gweithio	32	7	14	6	18	8	23	9	9	5	5	4	26	9	0	0
Gwahaniaethu am reswm arall (e.e. oherwydd fy mod i'n ddyn neu'n fenyw neu oherwydd fy oedran)	22	5	7	3	15	7	13	5	9	5	8	7	14	5	0	0
Mae gennyf ormod o gymwysterau	18	4	13	6	5	2	8	3	10	5	6	5	11	4	0	0
Cyflog rhy isel/credu y byddwn yn well fy myd ar fudd-daliadau	12	3	7	3	5	2	8	3	4	2	6	5	4	1	1	4

Cyfanswm y sampl n=454

Hunangyflogaeth

- 5.28 Fel yr amlinellir yn adran 3, mae llawer o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn agored i'r syniad o hunangyflogaeth. Nododd rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon fod ffoaduriaid sydd â diddordeb mewn hunangyflogaeth yn aml yn cael trafferth, am nad oedd ganddynt fynediad i'r cyfalaf ariannol sydd ei angen i adeiladu busnes. Nodwyd bod rhai ffoaduriaid hefyd yn pryderu am gofrestru busnes yn ffurfiol, oherwydd wedyn byddai'n rhaid iddynt dalu treth a chydymffurfio â rheolau a rheoliadau, felly roeddent yn aros yn yr economi anffurfiol, a drafodwn isod.
- 5.29 Mae'r ymchwiliad a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon yn awgrymu bod llawer o ffoaduriaid sy'n dewis hunangyflogaeth yn troi i feysydd lle mae'r rhwystrau i fynediad yn isel, sy'n aml yn arwain at hypergystadleuaeth; er enghraifft, mae Bagwell (2006, t.66) yn nodi tuedd i sefydlu mewn: "similar highly competitive business sectors [such as catering or retail³⁸] in which information and support from family and community networks was readily available". Mae cystadleuaeth, ynghyd â diffyg ymwybyddiaeth/gwybodaeth ynghylch a/neu gred yn effeithiolrwydd gwasanaethau cymorth (Bagwell, 2006; Davidson et al., 2013) a rhwystrau fel iaith, hiliaeth, peidio deall economi/diwylliant y DU a mynediad i gyllid (e.e. yn sgil diffyg prawf adnabod a hanes credyd), yn ei gwneud yn anodd i fentrau ddod yn hyfyw yn ar gyferiannol neu dyfu (Davidson et al., 2013).
- 5.30 Ymhlith y rhai y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon nodwyd nifer o rwystrau eraill mewn perthynas â hunangyflogaeth. Fodd bynnag, roedd nifer y bobl a nododd y rhwystrau hyn yn fach iawn (llai na deg), o bosibl oherwydd prin oedd y rhai y cyfwelwyd â hwy oedd yn mynd ati'n weithredol i ymchwilio i hunangyflogaeth fel opsiwn:
- ddim yn hyderus yn rhedeg nac yn sefydlu busnes (n=4);
 - ddim yn gwybod sut i ddechrau neu redeg busnes (n=4);
 - diffyg arian/cyllid (n=4);
 - ddim yn meddu ar y sgiliau sydd eu hangen i ddechrau neu redeg busnes (n=3);

³⁸ Y ddau brif faes sy'n ymddangos yn y llenyddiaeth yw arlwygo (gan gynnwys "bwytaï ethnig") a manwerthu (yn enwedig manwerthu cyfleustra ar raddfa fach) (gweler e.e. Bagwell, 2006; Ram a Jones, 2008).

- gormod o gystadleuaeth (n=3);
- ddim yn gwybod digon am ddarpar gyflenwyr i fy musnes (n=2).

Gwaith yn yr economi anffurfiol

- 5.31 Gwnaeth y rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy a'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon nodi sut mae rhai ceiswyr lloches a ffoaduriaid yn gweithio'n anghyfreithlon yn yr economi anffurfiol. Mae'r rhai heb yr hawl gyfreithiol i weithio (h.y. y rhan fwyaf o geiswyr lloches), yn arbennig o agored i ecsbloetiaeth a hyd yn oed llafur gorfod gan gyflogwyr diegwyddor. Mae'r rhan fwyaf o astudiaethau yn dod i'r casgliad bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn cael eu gwrthio i waith yn yr economi "anffurfiol" drwy eu hallgáu o'r economi "ffurfiol" (Fitzpatrick et al., 2015; Waite et al., 2013; Bloch a Mckay, 2015) ac mae'r rhan fwyaf o randdeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon yn cytuno â hynny. Awgrymodd rhai rhanddeiliaid hefyd, ar ôl mynd i mewn i'r economi anffurfiol, roedd llawer o geiswyr lloches yn amharod i adael, neu'n ei chael yn anodd gadael os a phryd y byddent yn derbyn statws a'r hawl i weithio'n gyfreithlon yn y DU.

6. Marchnadoedd llafur ac agweddau cyflogwyr

6.1 Fel yr amlinellwn yn adran 5, nododd lleiafrif sylweddol o ffoaduriaid neu geiswyr lloches ddiffyg swyddi (19%, n=85) neu hiliaeth neu wahaniaethu fel rhwystrau i waith (14%, n = 65). Yn yr adran hon, rydym yn trafod tystiolaeth o gyfweiliadau â rhanddeiliaid a'r llenyddiaeth a adolygwyd ar:

- cryfder cyffredinol marchnadoedd llafur yng Nghymru;
- y rhagolygon ar gyfer twf cyflogaeth mewn sectorau economaidd gwahanol;
- agweddau ac arferion cyflogwyr; a
- sgiliau cyflogadwydd.

Cryfder marchnadoedd llafur

6.2 Mae marchnad lafur Cymru yn weddol fywiog. Mae'r gyfradd ddiweithdra gyffredinol ar gyfer y rhai 16-64 oed yng Nghymru wedi gostwng ers cyrraedd uchafbwynt o 8.6% yn 2011. Yn y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Mawrth 2017 roedd yn 4.5%, sef 0.4 pwynt canran yn is na chyfradd diweithdra'r DU. Ceir gwahaniaethau rhanbarthol: De-ddwyrain Cymru oedd â'r gyfradd diweithdra uchaf (4.9%) gan gyfateb i gyfradd y DU, yn debyg i Dde-orllewin Cymru (4.8%) ac yn sylweddol uwch na chyfraddau yng Ngogledd Cymru (3.8%) a Chanolbarth Cymru (2.7%). Er ei fod yn uchel, mae'n werth nodi bod y gyfradd diweithdra ar gyfer De-ddwyrain Cymru wedi dangos y gwelliant mwyaf dros y degawd diwethaf ar ôl taro uchafbwynt o 10.2% yn 2013.

6.3 Fodd bynnag, nid yw gostyngiadau mewn diweithdra wedi arwain at ostyngiadau mewn tlodi ymhlith oedolion o oedran gweithio, sydd wedi cynyddu dros y deng mlynedd diwethaf, gan awgrymu bod economi Cymru yn cael trafferthion creu digon o swyddi sy'n cynnig digon o gyflog ac oriau i fynd â phobl allan o dlodi (Barnard, 2018). Mae hyn yn adlewyrchu nifer o ffactorau gan gynnwys gwendid strwythurol yn y farchnad lafur; lefelau isel o sgiliau a chynhyrchiant, a chynnydd mewn gweithio rhan-amser a hunangyflogaeth (sydd fel arfer yn talu llai o gyflog ac yn cynnig llai o gyfleoedd i symud ymlaen na gwaith llawn).

Twf cyflogaeth mewn sectorau gwahanol

6.4 Ceir gwahaniaethau amlwg mewn twf cyflogaeth rhagweledig ar draws sectorau gwahanol. Mae canlyniadau Dyfodol Gweithio Rhanbarthol 2014-2024 yn seiliedig ar ddiffiniad o 22 sector diwydiannol. Yn Ne-ddwyrain Cymru, De-

orllewin Cymru a Chanolbarth Cymru, a Gogledd Cymru y sector â'r cynnydd rhagweledig mwyaf mewn cyflogaeth yn ystod yr amser hwn yw masnach gyfanwerthu a manwerthu, sydd â chynnydd rhagweledig o 10,000, 6,000, a 3,700 yn y drefn honno ar gyfer pob rhanbarth. Hwn oedd y sector mwyaf ond un yn 2014, yn dilyn iechyd a gwaith cymdeithasol, y disgwylir iddo hefyd gynyddu erbyn 2024 i raddau llai, sef 3,600, 2,000, a 1,500 yn y drefn honno. Yn gyfrannol, disgwylir y cynnydd mwyaf yn y sector cyllid ac yswiriant (19.6 pwynt canran) ar gyfer De-ddwyrain Cymru (LIC, 2017a, b ac c).

Gofal Cymdeithasol

- 6.5 Fel yr amlinellir yn adran 5, gofal cymdeithasol oedd un o'r sectorau yr oedd nifer cymharol fawr o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn dyheu am weithio ynddo. Rhagwelir y bydd y sector yn tyfu, gyda chyfweleion yn nodi y disgwylir y bydd angen 20,000 arall o swyddi gofal cymdeithasol a blynnyddoedd cynnar erbyn 2030. Bydd llawer o'r swyddi hyn ar gymwysterau lefel 2 a 3 (felly nid oes angen cymwysterau uchel) ac yn hanesyddol mae'r sector wedi ei chael yn anodd recriwtio staff, oherwydd canfyddiadau o gyflog ac amodau gwael.
- 6.6 Ar bapur mae'r sector hwn yn edrych yn addawol i ffoaduriaid a cheiswyr lloches sy'n chwilio am waith. Ceir ymrwymiad i wella cyflog, amodau a strwythurau dilyniant ac, oherwydd rôl awdurdodau lleol wrth gomisiynu (ac yn aml wrth ddarparu) gwasanaethau gofal cymdeithasol, gall fod cyfleoedd i sicrhau'r gwerth cymdeithasol mwyaf posibl drwy ddarparu llwybrau i gyflogaeth a hyfforddiant i ffoaduriaid. Mae'n bosibl y bydd cyfleoedd penodol i siaradwyr ieithoedd y bydd mewn canolfannau trefol a chanddynt boblogaethau lleiafrifoedd ethnig mawr sy'n heneiddio (er enghraifft, efallai y bydd y rhai sy'n dioddef o ddementia yn dychwelyd i'w hiaith gyntaf). Fodd bynnag, ceir rhai rhwystrau posibl o ran mynediad i ffoaduriaid, yn enwedig:
- ceir gwiriadau hunaniaeth ac addasrwydd, yn fwyaf nodedig gwiriadau gan y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS), sy'n debygol o fod yn fwy cymhleth i ffoaduriaid a cheiswyr lloches heb breswyliaeth hirdymor yn y DU;
 - er nad oes profion iaith, byddai angen i ymgeiswyr basio Prawf Sgiliau Hanfodol Cymru (WEST)³⁹;

³⁹ Nodwyd bod rhai cyflogwyr ar hyn o bryd yn cefnogi aelodau o boblogaeth gynhenid Cymru i basio'r prawf.

- prin yw'r profiad o gyflogi gweithwyr mudol yn y sector (maent yn ffurfio 4-5% o'r gweithlu ar hyn o bryd); ac
- mae recriwtio ar draws y sector yn aml yn lleol iawn, oherwydd ceir dros 1000 o ddarparwyr bach.

Addysg

6.7 Roedd addysg yn un arall o'r sectorau yr oedd nifer cymharol fawr o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn dyheu am weithio ynddo. Fodd bynnag, yn wahanol i ofal cymdeithasol, ar hyn o bryd ni cheir prinder cyffredinol o athrawon, ac mae'r bylchau'n rhai penodol (e.e. y Gymraeg, y gwyddorau, a rhai swyddi penaethiaid). Bu twf amlwg yn nifer y staff cymorth, sydd bellach bron yn 30,000 yng Nghymru, ac er y gall fod rhai cyfleoedd penodol, fel y galw am gynorthwyrwyr addysgu sy'n siarad Arabeg, ar y cyfan mae hon bellach yn farchnad gystadleuol iawn. Felly, nid yw hyn yn edrych yn sector addawol (o ran y galw a'r rhagolygon ar gyfer dod o hyd i waith) a cheir nifer o rwystrau posibl o ran mynediad i ffoaduriaid a cheiswyr lloches sy'n dyheu am weithio yn y sector:

- gwiriadau hunaniaeth ac addasrwydd, yn fwyaf nodedig gwiriadau DBS, sy'n debygol o fod yn fwy cymhleth i ffoaduriaid a cheiswyr lloches nad oes ganddynt breswyliaeth hirdymor yn y DU;
- y ffioedd blynyddol sy'n daladwy i Addysg Cymru i fod yn athro/athrawes gymwysedig (£45) neu gynorthwydd addysgu (£15);
- y cymwysterau sy'n ofynnol i athrawon, a'r llwybrau mynediad cyfyngedig (Hyfforddiant Cychwynnol Athrawon, y Rhaglen Athrawon Graddedig a TAR AB); ac
- mewn rhai ardaloedd, galw am sgiliau Cymraeg.

Y diwydiant adeiladu

6.8 Y trydydd sector yr oedd nifer cymharol fawr o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn dyheu am weithio ynddo, oedd y diwydiant adeiladu. Rhagwelir y bydd y diwydiant adeiladu yng Nghymru yn gweld y twf allbwn cyfartalog mwyaf sylweddol o unrhyw ranbarth a chenedl ddatganoledig, gyda thwf rhagweledig o 14% yn y sector seilwaith a thwf cyflogaeth blynyddol cyfartalog o 2.1%, 1.6 o bwyntiau canran yn uwch na chyfartaledd y DU (CITB, 2018). Mae hyn yn cael ei ysgogi'n rhannol gan brinder sgiliau, trefoli cyflym a gweithlu adeiladu sy'n

heneiddio, mewn diwydiant lle gall ffoaduriaid a cheiswyr lloches feddu ar gymwysterau anodd eu canfod a sgiliau technegol arbenigol. Wedi dweud hynny, ceir llawer o rwystrau posibl i waith o ansawdd da ar gyfer ffoaduriaid:

- mae cyflwr marchnadoedd llafur yn golygu bod niferoedd cynyddol o weithwyr yn y sector ar gontractau tymor byr ac mae gweithwyr mudol (yn wahanol i ffoaduriaid) yn cael eu cynrychioli'n anghymesur yn hyn ac maent wedi profi cyfraddau uwch o atal gweithwyr o gymharu â'r boblogaeth gynhenid;
- mae llawer o ffoaduriaid yn agored i niwed ac yn dibynnu ar lwybrau recriwtio anffurfiol sy'n cynyddu'r tebygolrwydd o arferion anghyfreithiol a chamfanteisiol, gan gynyddu'r risg o anafiadau yn y gweithle ac amlygiad i arferion fel dwyn cyflogau a dal cyflogau yn ôl; a
- nodir bod diffyg mynediad ffurfiol i gynrychiolaeth neu atebolrwydd yn y gweithle (Buckley et al., 2016).

6.9 Yn ogystal, amlygodd cyfweleion ar gyfer yr astudiaeth hon y problemau roedd rhai ffoaduriaid yn eu hwynebu o ran pasio'r prawf iechyd, diogelwch ac amgylchedd CITB priodol ar gyfer eu galwedigaeth (profion a gynhelir yn Saesneg fel arfer), a thalu'r gost o £21 am y prawf CITB a'r gost o £36 am gardiau'r Cynllun Tystysgrif Sgiliau Adeiladu (CSCS)⁴⁰. Er bod hon yn gost y gall gwasanaethau cymorth cyflogaeth helpu i'w thalu, ni allant helpu'n uniongyrchol gyda'r gofynion ieithyddol.

Agweddau ac arferion cyflogwyr

6.10 Mae agweddau negyddol cyflogwyr yn cael eu hamlygu yn y llenyddiaeth a adolygwyd, fel rhwystr i gyflogaeth (Holtom, et al., d.d.) ac roedd enghreifftiau a roddwyd gan randdeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon. Mae'r agweddau negyddol yn cynnwys:

- hiliaeth a gwahaniaethu (e.e. ar sail ethnigrwydd, lliw, crefydd a/neu sgiliau iaith neu acen);
- pryderon ac ansicrwydd am gyfreithlondeb a statws cyfreithiol ffoaduriaid ac eraill sydd â hawl i aros a gweithio yn y DU (a'r dirwyon posibl i gyflogwyr sy'n

⁴⁰ Mae Cardiau CSCS yn ofynnol i brofi bod gan unigolion sy'n gweithio yn y diwydiant adeiladu'r hyfforddiant a'r cymwysterau gofynnol ar gyfer y math o waith y maent yn ei wneud.

cyflogi gweithwyr heb hawliau cyfreithiol i weithio yn y DU)⁴¹ (Johnson et al., 2004; DWP, 2003). Nododd rhai cyfweleion nad oedd cyflogwyr yn cydnabod y Drwydded Preswylad Biometrig, bod amharodrwydd i gyflogi'r rhai heb ganiatâd amhenodol i aros a rhoddwyd enghreifftiau lle cafodd y rhai yr oedd disgwyl i'w caniatâd i aros ddod i ben cyn bo hir eu gwrthod; a

- er bod enghreifftiau ynysig o gyflogwyr, fel Starbucks, yn mynd ati'n rhagweithiol i recriwtio niferoedd bach o ffoaduriaid, nodwyd (gan gyfweleion) bod nerfusrwydd cyffredinol ymhlith cyflogwyr am sgiliau ffoaduriaid. Yn arbennig, roedd pryderon am sgiliau Saesneg ac, yng Ngogledd Cymru, sgiliau Cymraeg ac ansicrwydd am y profiad gwaith a gafwyd dramor. Roedd hyn yn adlewyrchu canfyddiadau cyflogwyr a nodwyd yn y llenyddiaeth a adolygwyd, o'r gwaith, y gost neu'r amser ychwanegol i gyflogi, hyfforddi a chefnogi ffoadur (Archer et al., 2005).

Hiliaeth a gwahaniaethu

- 6.11 Mae'n anodd asesu pa mor arwyddocaol yw hiliaeth a gwahaniaethu. Ceir dystiolaeth gadarn o wahaniaethu wrth recriwtio (Wood et al., 2009) a theimlir bod hyn yn rhwystr sylweddol i leiafrifoedd ethnig yng Nghymru (Holtom et al., 2013). Fodd bynnag, fel yr amlinellir yn adran 5, roedd y dystiolaeth o'r arolwg o hiliaeth a gwahaniaethu yn fwy cyfyngedig (nododd 14% ei fod yn rhwystr – o gymharu, er enghraifft, â rhwystrau sy'n gysylltiedig ag iaith (46%) neu ddiffyg profiad gwaith (29%) (gweler tabl 27) - a chanolbwyntiodd ffoaduriaid a cheiswyr lloches fwy ar eu diffyg sgiliau, ac anawsterau o ran cael eu sgiliau a'u profiad wedi'u cydnabod.

Ecsbloetiaeth

- 6.12 Fel yr amlinellir yn adran 5, mae'r rhai heb yr hawl gyfreithiol i weithio (h.y. y rhan fwyaf o geiswyr lloches), yn arbennig o agored i ecsbloetiaeth, a hyd yn oed llafur gorfod, gan gyflogwyr diegwyddor. Fel y mae Waite et al. (2013, t.7) yn adrodd: “in common with other irregular migrants, refused asylum seekers

⁴¹ Yn hollbwysig, er bod gan ffoaduriaid hawl i weithio, nid yw cymhlethdodau polisi lloches a mewnfudo bob amser yn cael eu deall yn dda gan gyflogwyr, y mae angen iddynt fod yn glir ynghylch a oes gan bobl sy'n gwneud cais am waith ganiatâd i weithio yn y DU ai peidio. Mae Llywodraeth y DU wedi paratoi canllaw i gyflogwyr (Asiantaeth Ffiniau'r DU, 2010) ond mae hwn wedi'i fwriadu i annog cyflogwyr i osgoi cyflogaeth anghyfreithlon, yn hytrach na'u hannog i gyflogi ffoaduriaid (Johnson et al., 2004).

are likely to be working in highly insecure, temporary, difficult and often dangerous jobs in both the formal and informal labour markets.” Er mai prin oedd y dystiolaeth o'r cyfweiliadau o waith anghyfreithlon, o bosibl oherwydd amharodrwydd ymhlith cyfweleion i'w ddatgelu, roedd tystiolaeth eang o waith gwael a chwynion am arferion gwaith rhai cyflogwyr. Cafodd hyn ei nodi hefyd gan randdeiliaid y cyfweiliad â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon.

Sgiliau cyflogadwyedd

- 6.13 Mae Partneriaeth Sgiliau Rhanbarthol wedi amlygu amrywiaeth o sgiliau generig sy'n gysylltiedig â gwaith y mae cyflogwyr yn disgwyl i gyflogeion feddu arnynt, a ddisgrifir yn aml fel sgiliau cyflogadwyedd. Mae'r rhain yn cynnwys llythrennedd a rhifedd sylfaenol, sgiliau cyfathrebu ysgrifenedig a llafar (gan gynnwys, er enghraifft, y gallu i ysgrifennu negeseuon e-bost), dibynadwyedd a moeseg weithio dda. Roedd cyfweleion a oedd yn rhanddeiliaid yn aml yn sylwi bod gan lawer o ffoaduriaid a cheiswyr lloches foeseg weithio dda, ond efallai nad oes ganddynt rai o'r sgiliau eraill hyn.

Sgiliau iaith

- 6.14 Fel yr amlinellir yn adran 4, ystyrir bod diffyg sgiliau iaith yn rhwystr allweddol i gyflogaeth ar gyfer ffoaduriaid. Felly mae'n werth ystyried profiad mudwyr economaidd, sy'n aml yn gallu dod o hyd i waith er gwaethaf sgiliau iaith Saesneg gwan. Er y gall sgiliau iaith Saesneg gwan, ac mewn rhai rhannau o Gymru, sgiliau Cymraeg gwan, gyfyngu ar gyfleoedd swyddi, ceir amrywiaeth o swyddi nad oes angen sgiliau iaith cryf arnynt; er enghraifft, yn y diwydiannau twristiaeth a lletygarwch, er bod angen sgiliau iaith da ar gyfer rolau blaen tŷ, maent yn llai pwysig mewn rolau cefn swyddfa. Rhoddwyd enghreifftiau hefyd o fudwyr sydd â sgiliau Saesneg gwael yn gweithio yn y sectorau prosesu bwyd a wrysau. Fel y nododd un cyfwelai, mewn llawer o'r mathau hyn o swyddi; “nid ydych yno i bobl siarad â chi, rydych yno i wneud gwaith”. Yn aml, nodwyd y gallu i ddeall a chwblhau cymwysterau gorfodol a gofynion iechyd a diogelwch (yn Saesneg) fel rhwystr allweddol i'r math hwn o waith. Fodd bynnag, rhoddwyd rhai enghreifftiau o golegau'n cyflwyno cyrsiau fel hylendid bwyd mewn ieithoedd Ewropeaidd modern fel Pwyleg (ar gyfer gweithwyr mudol) neu ar-lein mewn ieithoedd fel Arabeg (i ffoaduriaid).

Sgiliau sylfaenol a meddal

- 6.15 Fel yr amlinellir yn adran 4, mae lefelau addysg a sgiliau a ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn amrywio'n sylweddol; er enghraifft, nid oedd gan 12% o'n sampl addysg ffurfiol. Gan fod sgiliau sylfaenol gwan yn debygol o fod yn rhwystr i rai o ran dod o hyd i waith, bydd angen mynediad i hyfforddiant a chymorth sgiliau sylfaenol.
- 6.16 Mae sgiliau meddal fel y gallu i gyfathrebu'n effeithiol a rheoli perthnasoedd hefyd yn bwysig, ac efallai na fydd sgiliau a ddatblygwyd mewn gweithleoedd dramor bob amser yn uniongyrchol drosglwyddadwy. Nododd cyfweleion ar gyfer yr astudiaeth hon y "gwrthdaro diwylliannol" yr oedd llawer o ffoaduriaid yn eu profi mewn gweithleoedd yng Nghymru, nad oeddent yn aml yn ddiwylliannol amrywiol, sef problem nad oedd cyflogwyr bob amser wedi'i rhagweld. Felly, mae mynediad i brofiad gwaith a lleoliadau gwaith yn debygol o fod yn bwysig i rai ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

7. Gwasanaethau Cymorth cyflogaeth

7.1 Fel y dengys yn adran 5, mae'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon, yr arolwg a chyfweliadau â rhanddeiliaid i gyd yn amlygu'r amrywiaeth o rwystrau a all atal neu lesteirio ffoaduriaid a cheiswyr lloches rhag gwireddu eu dyheadau. Er gwaethaf hyn, roedd y defnydd o wasanaethau cyflogaeth yn is na'r disgwyl, er enghraifft:

- nododd 19% o'r rhai mewn gwaith a 43% o'r rhai sy'n chwilio am waith eu bod yn defnyddio'r Ganolfan Byd Gwaith i'w helpu i ddod o hyd i waith;
- nododd 15% o'r rhai mewn gwaith a 18% o'r rhai a oedd yn chwilio am waith eu bod yn defnyddio sefydliadau cymorth i ffoaduriaid fel Cyngor Ffoaduriaid Cymru, Alltudion ar Waith, y Tîm Cymorth Ieuencid Ethnig neu'r Drindod); a
- nododd 10% o'r rhai mewn gwaith a 15% o'r rhai sy'n chwilio am waith eu bod yn defnyddio prosiect/sefydliad cymorth cyflogaeth fel prosiect Sicrhau Newid trwy Cyflogaeth SOVA neu Cymunedau am Waith.

7.2 At hynny, fel y mae adran 5 yn amlinellu, mae nifer y rhai mewn gwaith, neu a oedd wedi gweithio yn y gorffennol, a nododd fod y Ganolfan Byd Gwaith (11%, n=12); sefydliadau ffoaduriaid (12%, n=13) neu brosiectau cyflogaeth fel Cymunedau am Waith (6%, n=7) wedi eu helpu i ddod o hyd i waith, yn fach, gyda'r rhan fwyaf yn priodoli eu llwyddiant o ran dod o hyd i waith i ymdrech a phenderfyniad unigol. At hynny, pan ofynnwyd iddynt sut roeddent wedi helpu, y brif ffynhonnell o gymorth oedd gwybodaeth am gyfleoedd swyddi a sut i wneud cais, a phrin oedd y bobl a nododd gymorth ymarferol gan wasanaethau cymorth.

7.3 Yn yr adran hon rydym yn ystyried y dystiolaeth ansoddol gan gyfweleion ar y cymorth a roddwyd gan:

- wasanaethau cymorth cyflogaeth fel y Ganolfan Byd Gwaith a Cymunedau am Waith;
- gwasanaethau cymorth i ffoaduriaid a cheiswyr lloches a ddarperir gan sefydliadau'r sector gwirfoddol (gan gynnwys sefydliadau cenedlaethol a rhanbarthol fel Cyngor Ffoaduriaid Cymru, Alltudion ar Waith a'r Tîm Cymorth Ieuencid Ethnig, sefydliadau lleol/ar lawr gwlad ac eglwysi a sefydliadau ffydd);

- gwasanaethau cymorth awdurdodau lleol i ffoaduriaid a cheiswyr lloches, gan gynnwys yr hyn a ddarperir gan gydlynwyr Cydlyniant Cymunedol; a
- gwasanaethau cymorth awdurdodau lleol i'r rhai sydd wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS.

Gwasanaethau Cymorth Cyflogaeth: y Ganolfan Byd Gwaith

7.4 Fel yr amlinellir yn adran 5, roedd disgwyliad, yn enwedig ymhlith ceiswyr lloches, bod y Ganolfan Byd Gwaith yn gallu helpu pobl i ddod o hyd i waith ac y byddai'n gwneud hyn. Cafwyd straeon cadarnhaol ac enghreifftiau o bobl a oedd wedi symud i waith gyda chymorth y Ganolfan Byd Gwaith. Fodd bynnag, yn ymarferol roedd y perthnasoedd rhwng ffoaduriaid a staff y Ganolfan Byd Gwaith yn aml yn gymhleth; roedd sawl rheswm dros hyn:

- sgiliau iaith Saesneg gwan, a oedd yn aml yn llesteirio cyfathrebu rhwng ffoaduriaid a hyfforddwyr gwaith y Ganolfan Byd Gwaith ac a allai arwain at gamddealltwriaeth;
- lefelau isel o lythrennedd a sgiliau TG gwan, a allai ei gwneud yn anodd i rai ffoaduriaid ddefnyddio systemau'r Ganolfan Byd Gwaith, fel “Dod o hyd i Swydd”⁴² (Paru Swyddi Cyffredinol gynt) a “chyfnodolion” Credyd Cynhwysol;
- disgwyliadau wedi'u camalinio ynghylch beth y gall y Ganolfan Waith ei wneud i helpu a'r hyn y dylai ei wneud i helpu, a diffyg dealltwriaeth o'r system yn y DU gan gynnwys, er enghraifft, sut i hawlio budd-daliadau; a
- diffyg ymddiriedaeth o wasanaethau llywodraeth a'r amodau sy'n gysylltiedig â budd-daliadau lles.

Sgiliau iaith Saesneg, TG a llythrennedd gwan

7.5 Pwysleisiodd staff y Ganolfan Byd Gwaith ei bod yn hanfodol bod eu “cwsmeriaid”, fel ffoaduriaid, yn deall yr hyn roedd angen iddynt ei wneud a nodwyd iaith fel rhwystr allweddol i weithio'n effeithiol gyda ffoaduriaid. Gwnaethant ddisgrifio sut mewn llawer o achosion roedd ffoaduriaid naill ai'n dibynnu ar ffrind neu eu plant i'w helpu, neu'n ffonio ffrind a oedd yn gallu cyfieithu ar eu rhan, a/neu'n defnyddio apiau fel Google Translate. Mae hyn oll yn peri risgiau o ran cam-gyfieithu, camddealltwriaeth a rhannu gwybodaeth bersonol sensitif. Yn ddiddorol, disgrifiwyd gwasanaeth cyfieithu'r Ganolfan Byd

⁴² Gall defnyddwyr greu cyfrif i olrhain eu gweithgarwch, creu rhybuddion swyddi wedi'u teilwra a storio CVs.

Gwaith, sef Big Word, fel y “dewis olaf”. Awgrymwyd, er enghraifft, y gallai “ymrwymiad yr hawlydd”⁴³ gael ei gyfieithu i iaith arall, fel Arabeg, ond roedd hyn yn groes i'r disgwyliad y dylid defnyddio'r Saesneg.

Disgwyliadau wedi'u camalinio

- 7.6 Roedd canfyddiad eang ymhlith ceiswyr lloches yn arbennig y byddai'r Ganolfan Byd Gwaith, fel y mae'r enw'n awgrymu, yn dod o hyd i waith i bobl. Mewn gwrthgyferbyniad â hynny, pwysleisiodd staff y Ganolfan Byd Gwaith yn glir eu bod yn darparu cymorth cyflogaeth, ond mai'r cwsmeriaid sydd â llawer o'r cyfrifoldeb am ddod o hyd i waith a bod ei chapasiti i fodloni disgwyliadau pobl am gymorth yn gyfyngedig. Er bod gan y Ganolfan Byd Gwaith gynnig cymorth cyflogaeth cryf ar bapur i ffoaduriaid (gweler y testun yn y bwllch), mae'r amser y gall staff ei dreulio'n cefnogi cwsmeriaid yn gyfyngedig. Gall hyn gael ei gymhlethu gan rwystrau ieithyddol, diffyg arbenigedd o ran gweithio gyda ffoaduriaid a diffyg ymddiriedaeth ymhlith rhai ffoaduriaid ynghylch gwasanaethau llywodraeth, a gall hyn i gyd ei gwneud yn anodd darparu cymorth cyflogaeth yn effeithiol ac yn effeithlon.

Nodweddion allweddol o Gynnig Cymorth Cyflogaeth y Ganolfan Byd Gwaith

- Cyfweiliadau sy'n canolbwyntio ar waith a llunio cynlluniau gweithredu
- Cyngor ar chwilio am swydd, hyfforddiant a mynediad i glybiau gwaith
- Cyngor ar ofal plant
- Cyfrifiadau ar eu hennill a chyngor ar fudd-daliadau yn y gwaith
- Cymorth ariannol i oresgyn rhwystrau i gyflogaeth, gan gynnwys y Gronfa Cymorth Hyblyg i helpu hawlwydd budd-daliadau unigol i symud i waith a pharhau mewn gwaith, Prynu Dynamig i alluogi comisiynu darpariaeth ddrutach⁴⁴ a chymorth ar gyfer trafnidiaeth, fel cardiau teithio, a gofal plant
- Atgyfeirio i wasanaethau arbenigol, gan gynnwys cynghorwyr cyflogaeth anabledd
- Mynediad i dreialon gwaith, profiad gwaith a chyngor ar wirfoddoli.

⁴³ Mae'r “ymrwymiad” yn amlinellu'r camau y mae'r hawlydd yn bwriadu eu cymryd bob wythnos i chwilio am waith a gwella ei ragolygon o ddod o hyd i waith.

⁴⁴ Mae cyfleuster Prynu Dynamig y Ganolfan Byd Gwaith yn ei galluogi i gomisiynu darpariaeth bwrpasol os oes angen, er enghraifft, pe bai swyddfa Canolfan Byd Gwaith neu glwstwr o swyddfeydd yn nodi garfan ag anghenion penodol lle nad oedd darpariaeth, gellid cyflwyno achos busnes.

- 7.7 Yn ogystal, gall swyddfeydd y Ganolfan Byd Gwaith mewn ardaloedd gwledig (lle mae Syriaid wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS) wynebu rhwystrau ychwanegol. Nid ydyn wedi gweithio gyda ffoaduriaid yn draddodiadol, felly mae ganddynt lai o arbenigedd a phrofiad i'w defnyddio, ac mae ffoaduriaid yn yr ardaloedd hyn yn wynebu rhwystrau sy'n gysylltiedig â natur wledig, sy'n gallu bod yn heriol i staff y Ganolfan Byd Gwaith fynd i'r afael ag ef. Mae'r rhwystrau hyn yn cynnwys anawsterau o ran cael mynediad i wasanaethau a chyflogaeth o ystyried annigonolrwydd a/neu gost cludiant cyhoeddus a gofal plant, gwendid rhai marchnadoedd llafur lleol, ac arwahanrwydd a'i effaith ar hyder a rhwydweithiau cymdeithasol (Williams a Doyle, 2016).

Capasiti ac amser hyfforddwyr gwaith

- 7.8 Fel yr amlinellwyd uchod, roedd amser yn gyfyngiad allweddol ar gapasiti'r Ganolfan Byd Gwaith i fodloni disgwyliadau ffoaduriaid. Disgrifiodd yr hyfforddwyr gwaith y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon sut roeddent wedi'u cyfyngu i slotiau amser 20 neu 30 munud pan oeddent yn cwrdd â ffoaduriaid, er bod rhai wedi nodi y gallent drefnu slotiau gefn yn gefn, i roi mwy o amser iddynt. Nododd rhai hyfforddwyr gwaith fod ganddynt 20-25 o bobl i'w gweld ar rai diwrnod, a olygai mai dim ond 10 munud oedd ganddynt i weld pobl a siarad â nhw ac roedd hyn yn cynyddu'r risg bod "cyfleoedd yn cael eu colli" a bod "pobl yn llithro drwy'r rhwyd". Disgrifiodd llawer yr hyn yr hoffent ei wneud, pe bai ganddynt fwy o amser; er enghraifft, gallent dreulio mwy o amser yn meithrin perthynas ac yn trafod dyheadau, anghenion a sefyllfaoedd ffoaduriaid, gan eu helpu a dangos iddynt sut i ddefnyddio gwefannau chwilio am swyddi, cyfeirio pobl i wasanaethau a'u helpu i gael mynediad i wasanaethau, a chysylltu â chyflogwyr a gweithio gyda nhw ar ran y ffoaduriaid.
- 7.9 Y gobaith oedd, unwaith y byddai Credyd Cynhwysol yn cael ei gyflwyno, byddai staff y Ganolfan Byd Gwaith yn cael mwy o amser a mwy o annibyniaeth i reoli eu dyddiaduron ac y gellid dull sy'n canolbwyntio mwy ar yr unigolyn, a oedd yn llai seiliedig ar dargedau. Fel y disgrifiodd un hyfforddwr gwaith, ar ôl sefydlu'r Credyd Cynhwysol; "gallwn fod yn hyblyg ynghylch pa mor aml a pha mor hir rydym yn gweld pobl - ychydig iawn o gyswllt sydd ei angen ar rai pobl – rydym yn gwybod beth maent yn ei wneud, lle mae'r swyddi, felly does dim angen i ni eu gweld nhw", gan ryddhau eu hamser i ganolbwyntio ar y rhai sydd angen

mwy o gymorth. Fodd bynnag, nodwyd hefyd, yn 2018 pan wnaed yr ymchwil, bod y newid i Gredyd Cynhwysol yn achosi heriau, gan fod staff, er enghraifft, yn cael eu tynnu allan er mwyn mynychu hyfforddiant, gan gynyddu'r pwysau ar weddill y staff.

Cyfeirio a gweithi mewn partneriaeth

- 7.10 Yr amser cyfyngedig sydd gan hyfforddwyr gwaith yw un rheswm pam fo cyfeirio i wasanaethau eraill yn rhan allweddol o'u rôl. Cafodd y dudalen ffoaduriaid yn OneNote yn y Ganolfan Byd Gwaith (sy'n rhoi gwybodaeth am wasanaethau chymorth) ei hategu mewn rhai ardaloedd gan arbenigedd lleol a gwybodaeth am ddarparwyr yn eu hardal. Ystyrid bod cyfeirio yn aml yn fwyaf effeithiol, pan allai hyfforddwyr gwaith gyfeirio ffoaduriaid i wasanaethau wedi'u cyd-leoli yn swyddfeydd y Ganolfan Byd Gwaith.
- 7.11 Mewn rhai o'r ardaloedd gwasgaru traddodiadol fel Caerdydd a Chasnewydd, mae gwasanaethau awdurdodau lleol fel canolfannau⁴⁵ a sefydliadau fel Cyngor Ffoaduriaid Cymru yn cydweithio'n agos iawn gyda'r Ganolfan Byd Gwaith. Fel enghraifft, disgrifiodd staff y Ganolfan Byd Gwaith sicrhau bod ffoaduriaid yn ymwybodol o ganolfannau Cyngor Caerdydd a gwasanaeth Symud Ymlaen Cyngor Ffoaduriaid Cymru⁴⁶, a helpodd i ymdrin â llawer o'r anawsterau o ddydd i ddydd nad oedd gan staff y Ganolfan Byd Gwaith yr amser na'r arbenigedd i fynd i'r afael â nhw. Rhoddwyd enghreifftiau hefyd o weithio mewn partneriaeth agos o amgylch ffoaduriaid unigol gyda, er enghraifft, Cyngor Ffoaduriaid Cymru a staff y ganolfan yn helpu ffoaduriaid i sefydlu a chynnal cyfnodolion Credyd Cynhwysol, yn enwedig yn y "cyfnod symud ymlaen", pan oedd rhai ffoaduriaid yn cael trafferth ymdopi â'r galwadau lluosog ar eu hamser a'u sylw, wrth iddynt chwilio am dai, cofrestru gyda'r Ganolfan Byd Gwaith ac agor cyfrifon banc.
- 7.12 Ar y cyfan, disgrifiwyd bod gweithio mewn partneriaeth rhwng y Ganolfan Byd Gwaith a gwasanaethau eraill yn dda ac yn gwella. Fel y dywedodd un cyfwelai: "yn y gorffennol nid oedd pobl am weithio gyda'r Ganolfan Byd Gwaith" ond bod

⁴⁵ Cafodd y model "canolfan" yng Nghaerdydd eu ganmol yn aml, am ddwyn ynghyd amrywiaeth o wasanaethau a'r cymorth a gynigiwyd ganddo, gan gynnwys cymorth gyda CVs, technegau cyfweliad a cheisiadau a chysiau am ddim fel hylendid bwyd a chymorth cyntaf.

⁴⁶ Awgrymodd cynrychiolwyr o'r sector gwirfoddol fod angen hysbysu ffoaduriaid a cheiswyr lloches ynghylch y cymorth sydd ar gael iddynt, ac mae angen gwella'n benodol y cymorth pontio wrth symud o fod yn geisydd lloches i fod yn ffoadur. Roeddent yn dadlau dros drafodaeth barhaus â'r rhai sy'n darparu gwasanaethau cymorth i ffoaduriaid, sy'n deall y materion sy'n deall y materion.

hyn wedi newid bellach. Disgrifiwyd bod cyfarfodydd amlasiantaeth mewn ardaloedd fel Casnewydd yn werthfawr o ran galluogi rhannu gwybodaeth am wasanaethau gwahanol, hwyluso cyfeirio a gwella dealltwriaeth gwasanaethau o'r Ganolfan Byd Gwaith a'r berthynas â hi. O ganlyniad, fel y dywedodd un cyfwelai o'r Ganolfan Byd Gwaith: "Rwy'n teimlo bod gennyf berson y gallaf fynd ato am wahanol broblemau ...rhywbeth nad oedd gennyf bum neu chwe blynedd yn ôl". Ystyriwyd bod rheolwyr partneriaeth y Ganolfan Byd Gwaith yn chwarae rhan allweddol wrth adeiladu perthynas. Yn yr un modd, fel y trafodwn isod, disgrifiwyd bod gweithio mewn partneriaeth o amgylch yr SVPRS mewn ardaloedd gwledig yn effeithiol.

Diffyg ymddiriedaeth ac amodoldeb

- 7.13 Mae diffyg ymddiriedaeth o wasanaethau llywodraeth yn rhan o'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon (Hyniaid, 2011; DWP, 2003). Cymharol fach oedd y dystiolaeth yn y cyfweiliadau â ffoaduriaid a cheiswyr lloches o ddifffyg ymddiriedaeth gyffredinol o wasanaethau llywodraeth. Yn wir, fel yr amlinellir yn adran 5, roedd ffoaduriaid, ac yn arbennig, ceiswyr lloches yn disgwyl i'r Ganolfan Byd Gwaith eu helpu i ddod o hyd i waith. Fodd bynnag, roedd yr amodau sydd ynghlwm â budd-daliadau lles yn cymhlethu'r berthynas â'r Ganolfan Byd Gwaith (ac yn creu diffyg ymddiriedaeth) a nododd rhai rhanddeiliaid bod ffoaduriaid yn teimlo dan bwysau i dderbyn gwaith sgiliau isel a'u bod yn cael eu cosbi'n annheg.
- 7.14 Cafodd awgrymiadau bod ffoaduriaid yn cael eu cosbi'n annheg eu gwrthod yn gryf gan staff y Ganolfan Byd Gwaith. Nodwyd bod llawer o ffoaduriaid yn cael eu dosbarthu i ddechrau fel "cwsmeriaid agored i niwed"⁴⁷ felly nid oeddent yn destun cosbau, a rhoi "mantais yr amheuaeth" iddynt pan nad oeddent yn cydymffurfio ag ymrwymadau neu gytundebau gyda staff y Ganolfan Byd Gwaith. Nodwyd hefyd y dylai'r "ymrwymiad hawlydd" gael ei deilwra i angen unigolyn. Felly er enghraifft, lle barnwyd nad oedd ffoaduriaid yn barod i weithio, efallai nad oes unrhyw ymrwymadau'n gysylltiedig â gwaith, a gallai'r cytundebau ganolbwyntio ar oresgyn rhwystrau fel sgiliau iaith Saesneg gwan (e.e. mynd i ddarpariaeth ESOL yn rheolaidd), tai neu ddyled. Nodwyd yn eang

⁴⁷ Mae cynlluniau anghenion cymhleth yn disgrifio'r gweithdrefnau i'w dilyn gyda chwsmeriaid sy'n agored i niwed.

bod rheolau'n aml yn cael eu llacio ar gyfer ffoaduriaid ar yr amod eu bod yn "symud ymlaen". Fel y dywedodd un hyfforddwr gwaith: "Prin iawn yw'r bobl rwy'n eu cosbi, i mi rhaid i hynny fod yn ddewis olaf" a disgrifiodd eraill sut roeddent yn defnyddio dull "hyblyg" yn enwedig lle roedd rhwystrau iaith, a oedd yn cynyddu'r risg o gamddealltwriaeth, a sut roeddent yn "deall" yr anawsterau roedd ffoaduriaid yn eu hwynebu.

- 7.15 Serch hynny, roedd staff y Ganolfan Byd Gwaith yn glir bod rheolau'r Adran Gwaith a Phensiynau yn dal i fod yn gymwys i ffoaduriaid. Nodwyd pan nad oedd ffoaduriaid bellach yn cael eu hystyried yn "agored i niwed", a'u bod, er enghraifft, wedi setlo mewn tai, yn dysgu Saesneg ac yn rheoli eu harian, byddai dull yr hyfforddwyr gwaith yn newid. Felly, os oedd ffoadur heb wneud rhywbeth y cytunwyd arno dro ar ôl tro, yna byddai cosbau'n cael eu hystyried. Nodwyd hefyd pan oedd staff ar wyliau, a bod hyfforddwr gwaith arall yn gyfrifol am achos, os nad oedd camau gweithredu y cytunwyd arnynt mewn ymrwymiad hawlydd, roedd risg mai'r "peth naturiol" i'r hyfforddwr gwaith a oedd yn cymryd yr achos fyddai argymell cosbau. Yn ogystal, trafodwyd anhyblygrwydd y system bresennol, a'r disgwyliad, er enghraifft, bod hawlwyd yn gwneud cais am 30 o swyddi yr wythnos, hyd yn oed os nad oeddent yn barod am waith.
- 7.16 Gwelwyd hefyd bod y cyfnod y gallai rhywun barhau i chwilio am swydd benodol, cyn ei bod yn ofynnol iddynt ystyried dewisiadau eraill, yn gyfyngedig (13 wythnos). Felly er enghraifft, ar ôl cyfnod o amser pan oedd ffoadur wedi bod yn chwilio, heb lwyddiant, am swydd a pharhau ei yrfa flaenorol ym maes peirianeg sifil, byddai angen i staff y Ganolfan Byd Gwaith gael "sgysiau mwy cadarn".

Pryd mae ffoaduriaid yn barod am waith?

- 7.17 Un o'r dadleuon allweddol oedd pryd y dylai pobl ddechrau chwilio am waith. Roedd llawer o randdeiliaid o'r sector gwirfoddol yn teimlo'n rhwystredig gyda'r hyn a deimlent oedd yn oedi o ran annog a chefnogi ffoaduriaid i wneud cais am waith, o ystyried strategaeth "Saesneg yn gyntaf" y Ganolfan Byd Gwaith. Gwrthbrofwyd hyn gan staff y Ganolfan Byd Gwaith a nododd yn gyson fod yn rhaid i ffoaduriaid fod yn "barod am waith" cyn y gallent ac y dylid eu hannog i wneud cais am swyddi. Tynnwyd sylw at sgiliau iaith Saesneg a chyflogadwyedd. Fel yr amlinellir yn adran 6, mae rhai cyflogwyr yn nerfus

ynghylch sgiliau ffoaduriaid ac fel y dywedodd un hyfforddwr gwaith: “rydym yn cyflwyno pobl pan fyddwn yn credu eu bod yn barod [ac] os nad ydynt yn barod i weithio – mae'n rhoi ffoaduriaid a'r cyflogwr mewn sefyllfa anodd”.

- 7.18 Nodwyd hefyd mai dim ond ar ôl i'w sgiliau iaith wella y gallai'r Ganolfan Byd Gwaith gyfeirio ffoaduriaid i wasanaethau chymorth. Fel y dywedodd un hyfforddwr gwaith: “mae'n anodd iawn os nad oes ganddynt lefel benodol o Saesneg”; canfyddiad sy'n gyson â'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon. Mae hyn yn amlygu sut y mae sgiliau iaith Saesneg yn cyfyngu ar fynediad i gyfleoedd fel lleoliadau gwaith (Mulvey, 2013; Johnson et al., 2004; Schellekens, 2001).
- 7.19 Nid yw'r Ganolfan Byd Gwaith bellach yn comisiynu darpariaeth ESOL (nac yn mandadu presenoldeb mewn darpariaeth ESOL), ac mae'n dibynnu ar ddarparwyr eraill. Fel y trafodwn yn adran 8, mae'r ddarpariaeth ESOL yn gyfyngedig mewn llawer o ardaloedd. Roedd y gofyniad i hawlwyd Lwfans Ceisio Gwaith fod “wrthi'n chwilio am waith”, sy'n gallu cyfyngu ar nifer yr oriau darpariaeth ESOL y gall ffoaduriaid gael mynediad iddynt bob wythnos i lai na 16 awr, yn rhwystr hefyd weithiau. Lle mae hyn yn wir, nododd rhai o staff y Ganolfan Byd Gwaith y byddent yn “anwybyddu” hyn am eu bod yn cydnabod pwysigrwydd sgiliau iaith Saesneg, ond nid oedd hyn yn gyson ar draws yr holl staff.

Cysondeb ac arbenigedd hyfforddwyr gwaith

- 7.20 Ystyriwyd bod pwy rydych yn ei weld yn y Ganolfan Byd Gwaith yn bwysig. Nodwyd, fel unrhyw sefydliad mawr, fod gan y Ganolfan Byd Gwaith staff rhagorol a staff gweddol. Nodwyd hefyd bod gwahaniaethau o ran “arddull” a dull; er enghraifft, nodwyd bod rhai hyfforddwyr gwaith yn caniatáu ffoaduriaid i “lofnodi a mynd”, ond bod eraill yn ei gwneud yn ofynnol cael tystiolaeth o chwilio am swydd ac argaeledd, weithiau ar draul gallu dysgu neu hyfforddi.
- 7.21 Cyfwelwyd â llawer o staff ymroddedig ac ymrwymedig y Ganolfan Byd Gwaith, ond roedd staff yn aml yn ymwybodol o'u cyfyngiadau. Gwelwyd bod gan y Ganolfan Byd Gwaith lai o brofiad o ran helpu pobl i mewn i swyddi “proffesiynol” y mae, fel y dengys adran 3, llawer o ffoaduriaid yn anelu atynt (ar y llaw arall, mae gan y Ganolfan Byd Gwaith lawer mwy o arbenigedd mewn perthynas â swyddi di-grefft a lled-grefftus). Nodwyd hefyd bod ffoaduriaid yn

ganran fach yn unig o'r rhan fwyaf o sylfaen cwsmeriaid y Ganolfan Byd Gwaith, a oedd yn ei gwneud yn fwy anodd i staff ddatblygu a chynnal arbenigedd â'r hyn a ystyriwyd yn grŵp cleientiaid gwahanol iawn (e.e. o ran iaith, diwylliant ac anghenion). Fel y dywedodd un hyfforddwr gwaith: "Rwy'n gwneud fy ngorau ond rwy'n gweithio fel un person, rwy'n gwneud yr hyn sydd orau iddyn nhw yn fy marn i." Ystyriwyd bod arbenigedd Un Pwynt Cyswllt (SPOC) i ffoaduriaid yn bwysig, ond yn amrywiol, oherwydd bod llawer o'u hyfforddiant yn hunangyfeiriedig (wedi'i wneud ar eu menter eu hunain)⁴⁸.

7.22 O ystyried pryderon am anghysondebau o ran dull a diffyg sgiliau a phrofiadau, awgrymodd y cyfweleion y dylid cael:

- rhwydwaith i rannu arfer da ar draws y Ganolfan Byd Gwaith;
- mwy o hyfforddiant i hyfforddwyr gwaith i roi mwy o ddealltwriaeth o ble y daeth pobl, pa wahaniaethu/anawsterau y mae ffoaduriaid yn eu hwynebu, sut y gallai hynny ddod i'r amlwg mewn ymddygiad; a
- fframwaith i gynyddu cysondeb ymarfer ar draws holl weithwyr y Ganolfan Byd Gwaith.

Gwasanaethau cyflogaeth wedi'u targedu

7.23 Mae ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon yn amlygu gwendidau o ran cymorth gan y Ganolfan Byd Gwaith (gweler e.e. Pwyllgor Gwaith a Phensiynau Tŷ'r Cyffredin, 2016; Psinos, 2011) a'r ffyrdd y mae'r rhwystrau ychwanegol y mae ffoaduriaid yn eu hwynebu oherwydd sgiliau iaith Saesneg a TG gwael yn gallu cynyddu eu risg o beidio â chydymffurfio (a chael eu cosbi) (Strang et al., 2015). Mae hyn wedi arwain rhai i ddadlau dros gymorth mwy arbenigol i sicrhau bod anghenion a dyheadau ffoaduriaid yn cael eu deall a bod modd eu cefnogi (gweler e.e. Psinos, 2011; Lindsey et al., 2010).

7.24 Mae gwasanaethau cymorth cyflogaeth wedi'u targedu fel Cymunedau am Waith a phrosiect ACE SOVA wedi'u sefydlu i helpu'r rhai â rhwystrau mwy cymhleth i gyflogaeth nag y gall y Ganolfan Byd Gwaith eu bodloni⁴⁹. Byddai llawer o ffoaduriaid yn disgyn i'r categori hwn, er, fel yr amlinellir yn y cyflwyniad i'r adran

⁴⁸ Cafodd rhywfaint o hyfforddiant wedi'i drefnu'n ganolog ar gyfer y rhai sy'n gweithio gyda Syriaid wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS ei gyflwyno fel galwad cynhadledd, gan nad oedd yr Adran Gwaith a Phensiynau yn gallu rhyddhau staff i fynd i hyfforddiant.

⁴⁹ Heblaw am brosiectau Cymunedau am Waith neu ACE SOVA, prin iawn oedd y cyfeiriad at raglenni neu brosiectau cymorth cyflogaeth eraill.

hon, roedd ymwybyddiaeth a defnydd o wasanaethau fel Cymunedau am Waith a phrosiect ACE yn gymharol isel. Yn rhannol mae hyn yn debygol o fod oherwydd y bydd y Ganolfan Byd Gwaith dim ond yn atgyfeirio ffoaduriaid i Cymunedau am Waith ac ACE pan fydd eu gwybodaeth am Saesneg wedi gwella. Nodwyd hefyd bod targedau Cymunedau am Waith ac ACE ar gyfer cyflawni canlyniadau swyddi (fel prosiectau sy'n cael eu hariannu drwy Gronfa Gymdeithasol Ewrop) yn golygu nad ydynt mewn sefyllfa dda i gynorthwyo pobl y bernir eu bod yn bell iawn o gyflogadwyedd, yn enwedig pan fydd angen iddynt ddatblygu eu sgiliau iaith. Fodd bynnag, lle mae ffoaduriaid wedi'u hatgyfeirio i Cymunedau am Waith ac ACE, mae'r adborth wedi bod yn gadarnhaol ar y cyfan, ac roedd yr hyblygrwydd sydd gan Cymunedau am Waith, er enghraifft, i helpu i gyllido Awdurdod y Diwydiant Diogelwch a chardiau CSCS ar gyfer gwaith yn y diwydiannau diogelwch ac adeiladu yn y drefn honno, yn cael ei werthfawrogi. Yn fwy eang, mae gwerthusiad o "gynnig" Cymunedau am Waith a phrosiect ACE yn cadarnhau'r "gwerth ychwanegol" y mae'n ei gynnig (Burrowes a Holtom, 2018; Bowen a Holtom, d.d.).

Busnes Cymru

- 7.25 Fel yr amlinellwn yn adran 3, mae gan rai ffoaduriaid ysbryd entrepreneuriaidd cryf a phrofiad o redeg eu busnesau eu hunain, ac mae eraill yn troi at hunangyflogaeth am eu bod wedi cael anhawster dod o hyd i waith. Gall iaith fod yn llai o rwystr ar gyfer busnesau sy'n cael eu hysgogi gan gynnyrch (o gymharu â busnesau sy'n cael eu hysgogi gan wasanaethau) a gall hunangyflogaeth ei gwneud yn haws i ffoaduriaid drefnu eu gwaith o amgylch oriau ysgol, pan fo ganddynt blant ifanc i ofalu amdanynt.
- 7.26 Mae Busnes Cymru yn rhoi cyngor a chymorth annibynnol i bobl sydd am ddechrau, rhedeg neu ehangu busnes yng Nghymru. Gallant helpu pobl i asesu eu sgiliau, nodi'r hyn sydd angen iddynt ei wneud i ddechrau busnes, datblygu cynllun busnes, nodi cyllid a marchnata eu busnes. At hynny, yn wahanol i lawer o wasanaethau cymorth eraill, mae gan Busnes Cymru fynediad i Gronfa Gyfranogi sy'n ei alluogi i dalu am gost cyfieithwyr a chyfieithu a hefyd, er enghraifft, costau teithio cyfranogwyr. Mae hyn wedi galluogi Busnes Cymru i ddechrau gweithio gyda ffoaduriaid yn gynharach na llawer o wasanaethau

cymorth eraill, sydd (fel yr amlinellwyd uchod) wedi gorfod aros nes bod sgiliau iaith Saesneg ffoaduriaid wedi gwella.

- 7.27 Nodwyd bod Busnes Cymru yn arbennig o weithgar yn ne-orllewin a chanolbarth Cymru, gan weithio gyda llawer o'r ffoaduriaid o Syria a ymgartrefodd yno o dan yr SVPRS, ac roedd yn uchel ei barch. Roedd llawer o'r ffoaduriaid hyn nad oeddent wedi ystyried rhedeg eu busnes eu hunain o'r blaen, ac roeddent yn cael eu hannog i ystyried hunangyflogaeth fel opsiwn, fel arfer drwy ystyried a allent ddefnyddio sgiliau presennol i sefydlu busnes yng Nghymru. Nodwyd bod llawer o'r ffoaduriaid o Syria wedi'u synnu gan y diffyg cymharol o ran biwrocratiaeth a gwaith papur sy'n gysylltiedig â sefydlu eu busnes eu hunain; er enghraifft, yn wahanol i waith yn y diwydiant adeiladu, nid yw'n ofynnol i bobl sy'n gweithio ar gynnal a chadw cartrefi i feddu ar gerdyn CSCS a'r prif ofyniad cyfreithiol yw meddu ar yswiriant busnes.
- 7.28 Nodwyd diffyg hunanhyder a natur wledig fel y rhwystrau allweddol, ac yng ngorllewin Cymru ar ddiwedd 2018, dim ond un ffoadur a oedd wedi "cymryd y cam" a dechrau ei fusnes ei hun. Nodwyd bod y marchnadoedd lleol ar gyfer nwyddau a gwasanaethau mewn llawer o ardaloedd gwledig yn fach a bod rhai yn dibynnu ar drafnidiaeth gyhoeddus. Cafodd mynediad i gyllid sy'n cydymffurfio â Shariah a safleoedd hygyrch eu nodi fel rhwystrau hefyd, er y nodwyd bod sawl awdurdod lleol wedi cynnig cymorth, gan gynnwys cynnig safleoedd am ddim.

Y sector gwirfoddol

- 7.29 Fel yr amlinellir yn adran 1, mae Llywodraeth Cymru yn cyllido amrywiaeth o wasanaethau a phrosiectau'r sector gwirfoddol. Yn ogystal, ceir nifer o grwpiau ffydd a llawr gwlad sy'n darparu cymorth a gwasanaethau, yn rhedeg yn annibynnol ar gyllid Llywodraeth Cymru. Mae llawer o'r gwasanaethau a'r prosiectau hyn ar raddfa gymharol fach ac yn gyfyngedig o ran cwrpas ac ardal, gyda'r rhan fwyaf yn canolbwyntio ar yr ardaloedd gwasgaru traddodiadol, Caerdydd, Casnewydd, Abertawe ac, i raddau llai, Wrecsam. At hynny, fel rhan o amodau ehangach cyni, mae llawer o wasanaethau'r sector gwirfoddol wedi cael llai o gyllid gan Lywodraeth Cymru ac wedi lleihau o ran maint neu wedi cau, gan leihau'r capasiti a chynyddu'r galwadau ar y gwasanaethau a staff sy'n weddill. Roedd cyfweleion yn aml yn canmol unigolion yn hytrach na

gwasanaethau fel y cyfryw. Roedd hyn yn arwydd o ymrwymiad y rhai sy'n gweithio yn y sector, ond hefyd natur fregus a meinder gwasanaethau. Gwelwyd hefyd, er eu bod yn cael eu gwerthfawrogi, efallai fod gan lawer o sefydliadau cymunedol/llawer gwlad strwythurau llywodraethu gwan⁵⁰.

- 7.30 yn gyffredinol nid oedd gan wasanaethau'r capasiti, o ran adnoddau ac arbenigedd, i ddarparu cymorth cyflogaeth. Yn gyffredinol, roedd staff y sector gwirfoddol yn cydnabod, ar wahân i unigolion allweddol, roedd diffyg gwybodaeth ynghylch cael mynediad i gyflogaeth (lle a sut i wneud cais am swyddi) a/neu ddechrau busnes, ac nad oedd hyd yn oed staff â'r arbenigedd hwn yn gyffredinol yn cael eu cyllido i ddarparu cymorth cyflogaeth.

Cymorth drwy'r SVPRS

- 7.31 I gydnabod eu natur agored i niwed, mae gan y rhai sydd wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS hawl i gael cymorth ychwanegol. Mae pwyslais cryf ar gyfateb teuluoedd ffoaduriaid â llety priodol, sydd wedi'i ddisgrifio fel yr her fwyaf a wynebir gan ffoaduriaid (Bolt, 2018) a'u cyflwyno i ddiwylliant a byw yn y DU. Mae awdurdodau lleol sy'n cynnal y rhai a adsefydlwyd o dan y cynllun yn cael cyfanswm o £20,520 fesul ffoadur dros bum mlynedd. Mae hyn wedi'i bennu'n raddol, gan ddechrau ar £8,520 am y flwyddyn gyntaf ac yn gostwng bob blwyddyn yn olynol, gan alluogi i ESOL a chymorth ychwanegol gael eu darparu i ffoaduriaid. Mae hyn yn cynnwys llety sylfaenol a dyrannu gweithwyr cymorth i helpu gyda lleoedd mewn ysgolion, cyfrifon banc a ffurfioldebau budd-daliadau⁵¹ yn ogystal â thriniaeth feddygol. Cafodd cynlluniau cymorth cyflogaeth ychwanegol eu cyllido hefyd er mwyn helpu'r rhai sydd ar y cynllun tan fis Mawrth 2018, yn ogystal ag awdurdodau lleol i gynyddu capasiti ESOL, gan gynnwys cael gwared ar rwysterau fel diffyg gofal plant.
- 7.32 Roedd gwaith ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon (Bolt, 2018; y Swyddfa Archwilio Genedlaethol, 2016) a'r cyfweleion yn glir bod y rhai a

⁵⁰ Nodwyd mai dim ond sefydliadau a ariennir yn dda sydd â llywodraethu proffesiynol.

⁵¹ Er enghraifft, fel y nododd un hyfforddwr gwaith: "mae'r cyngor yn trefnu popeth": Mae'r Ganolfan Byd Gwaith yn cael gwybodaeth ymlaen llaw er mwyn iddynt allu paratoi, mae'r cyngor yn trefnu i rywun o'r adran tai fod yn bresennol, fel arfer hefyd bydd rhywun o'r cyngor yn mynd i'r cyfarfod cychwynnol, ac mae hawliadau am fudd-dal tai, Credyd Cynhwysol, Lwfans Ceisio Gwaith neu Lwfans Cyflogaeth a Chymorth yn cael eu rhoi ar y llwybr carlam.

adsefydlwyd o dan yr SVPRS yn cael gwasanaeth cymorth uwch. Er gwaethaf hyn, roedd:

- rhai pryderon “nad oedd cyflogaeth yn brif flaenoriaeth” ac y gallai'r cymorth ychwanegol greu dibyniaeth;
- anawsterau o ran bod disgwyliadau'r ffoaduriaid hynny sy'n dod drwy SVPRS yn “enfawr” ac, er eu bod yn cael cymorth ychwanegol, roeddent yn aml yn cael eu gwasgaru i ardaloedd gwledig, i gymunedau llai amrywiol heb fawr o hanes o dderbyn ffoaduriaid, gyda llai o wasanaethau cymorth a rhwydweithiau nag ardaloedd gwasgaru traddodiadol; ac
- mae rhywfaint o dystiolaeth o astudiaethau eraill fel Hough (2018) fod gan y grŵp hwn o ffoaduriaid sgiliau iaith Saesneg gwannach na grwpiau eraill.

7.33 Roedd canfyddiad hefyd gan nifer o gyfweleion bod gan y rhai a adsefydlwyd o dan yr SVPRS lefelau is o addysg ar y cyfan. Gall hyn fod oherwydd bod yr SVPRS yn cynnwys pobl heb y modd/arian i deithio i'r DU yn annibynnol. Gallai hyn fod yn bwysig oherwydd gallai'r rhai sy'n gallu teithio'n annibynnol dueddu i fod yn fwy addysgedig, ac felly maent yn tueddu i fod yn gyfoethocach. Fodd bynnag, nid oes digon o ddata i gadarnhau naill ai lle mae gan y rhai a adsefydlwyd o dan yr SVPRS lefel is o addysg neu os mai dyma'r achos, pam mae hyn yn wir. Mae'r gwerthusiad hydredol ansoddol tair blynedd o'r cynlluniau adsefydlu Pobl Agored i Niwed a Phlant Agored i Niwed sy'n cael eu cynnal gan Ipsos MORI ar hyn o bryd (a'u comisiynu gan y Swyddfa Gartref), yn debygol o daflu goleuni ar hyn.

Cymorth gan awdurdodau lleol

7.34 Roedd cydlynwyr cydlyniant cymunedol yn weithredol, yn enwedig yn yr ardaloedd gwasgaru traddodiadol. Roedd eu rôl yn cynnwys cefnogi gwaith cynllunio gyda phartneriaid, datblygu gwybodaeth a data am fudo a'i effaith ar gydlyniant cymunedol a pharatoi cyngor ar hyn, gan ddefnyddio dulliau cydweithredol a datblygu cysylltiadau â grwpiau a fforymau presennol er mwyn helpu gyda'r broses o wneud penderfyniadau, a nodi a lliniaru tensiynau cymunedol (LIC, 2016b). Yn ogystal, yng Nghaerdydd, roedd prosiect tai a chyflogaeth wedi'i sefydlu, ac ar draws pob awdurdod lleol, roedd gwasanaethau presennol fel tai, gwasanaethau cymdeithasol a, lle roeddent wedi'u sefydlu,

canolfannau cymorth cymunedol, yn rhan o'r gwaith o ddarparu cymorth i ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

Cymorth mewn ardaloedd gwledig

- 7.35 Mae cynorthwyo'r broses o integreiddio ffoaduriaid i ardaloedd gwledig yn cael ei gweld fel sefyllfa lle mae "pawb ar ei ennill". Mae hyn yn adlewyrchu'r heriau penodol y gall ffoaduriaid mewn ardaloedd gwledig eu hwynebu (fel seilwaith cymorth gwannach), a'r heriau y mae rhai ardaloedd gwledig yn eu hwynebu o ganlyniad i newid demograffig ac allfudo, sydd wedi disbyddu gweithluoedd a'i gwneud yn anoddach cynnal gwasanaethau cyhoeddus (ENRD, 2016; Jentsch, 2007). Mewn ymateb, fel yr amlinellir yn y cyflwyniad, mae Rhwydwaith Datblygu Gwledig Ewrop (ENRD)⁵² wedi amlygu'r ffyrdd y mae cronfeydd datblygu gwledig yr UE wedi buddsoddi mewn prosiectau i:
- newid "y naratif" - cynyddu ymwybyddiaeth a dealltwriaeth rhwng mudwyr a'r cymunedau y maent yn symud iddynt drwy, er enghraifft, greu lleoedd a mannau ar gyfer mudwyr (fel ffoaduriaid) i gyfarfod a rhyngweithio ag aelodau o gymunedau lleol;
 - cefnogi mynediad i'r farchnad lafur drwy, er enghraifft, uwchsgilio mewnudwyr, gweithio gyda chyflogwyr a chefnogi hunangyflogaeth;
 - camau gweithredu cydgysylltiedig i gynorthwyo integreiddio ar draws amrywiaeth o feysydd, fel cyflogaeth, tai a bywyd cymdeithasol wedi'u harwain, er enghraifft, gan Grwpiau Gweithredu Lleol LEADER (ENRD, 2016).
- 7.36 Mae'r gwasanaethau cymorth a amlinellwyd uchod, fel y Ganolfan Byd Gwaith a Busnes Cymru, yn rhannau allweddol o'r seilwaith cymorth cyflogaeth mewn ardaloedd gwledig, yn union fel y maent mewn ardaloedd trefol. Roedd diddordeb yn y cwmpas i grwpiau gweithredu lleol LEADER i ategu a chryfhau hyn⁵³, a datblygu cymorth i ffoaduriaid mewn ardaloedd gwledig, fel y mae'r enghreifftiau a amlygwyd gan yr ENRD (a amlinellwyd yn gryno uchod) yn awgrymu. Nododd yr astudiaeth hon rywfaint o ddiddordeb yn y mater ymhlith

⁵² Mae'r Rhwydwaith Datblygu Gwledig Ewrop (ENRD) yn cysylltu rhanddeiliaid datblygu gwledig ledled yr UE ac yn ceisio cynorthwyo Rhaglenni Datblygu Gwledig "drwy gynhyrchu a rhannu gwybodaeth" a "hwyluso cyfnewid gwybodaeth a chydweithredu ar draws Ewrop wledig." (ENRD, 2016).

⁵³ Er enghraifft, gallai cymorth fod yn gymwys o fan Faes Ffocws y Rhaglen hyrwyddo cynhwysiant cymdeithasol, lleihau tlodi a datblygu economaidd mewn ardaloedd gwledig (LIC, 2019).

grwpiau gweithredu lleol LEADER, ond tystiolaeth gyfyngedig o weithgarwch mewn ardaloedd gwledig lle roedd Syriaid wedi'u hadsefydlu o dan yr SVPRS fel Powys a Gorllewin Cymru. Er enghraifft, ar ddechrau 2018, roedd grŵp LEADER yng Nghastell-nedd Port Talbot, yn ystyried prosiect a gyflwynwyd gan y tîm Cefnogi Cyflawniad Lleiafrifoedd Ethnig (MEAS) yn Ysgol Llangatwg yn Llangatwg, i gefnogi 10 teulu o ffoaduriaid a adleolwyd i Gastell-nedd Port Talbot. Fodd bynnag, nid oedd y prosiect wedi mynd yn ei flaen oherwydd anawsterau o ran blaenoriaethu buddiolwyr mewn wardiau gwledig (oherwydd prin oedd y buddiolwyr disgwylledig mewn wardiau gwledig). Mae datganiad o ddiddordeb wedi'i gyflwyno yng Ngheredigion hefyd gan Hiraeth Hope Croeso Teifi ar gyfer prosiect "Hen Wlad fy Nhadau Cartrefi i ti - rhannu Sgiliau ac Iaith â ffoaduriaid o Syria yng Ngheredigion", ond ni aethpwyd ymlaen â hyn.

8. Darpariaeth Saesneg ar gyfer Siaradwyr Ieithoedd Eraill (ESOL)

- 8.1 Fel yr amlinellwn yn adran 4, roedd y rhan fwyaf o'r rhai a holwyd yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu "swm gweddol" o Saesneg, ac roeddent am wella eu sgiliau iaith. roedd 65% o'r rhai a holwyd wedi defnyddio darpariaeth ESOL eisoes ac roedd 43% yn bwriadu gwneud hynny yn y dyfodol.
- 8.2 Roedd cyfweiliadau â'r rhai a oedd yn gweithio'n uniongyrchol gyda ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn y sectorau cyhoeddus a gwirfoddol yn glir mai diffyg Saesneg oedd y prif rwystr i ffoaduriaid a cheiswyr lloches gael cyflogaeth. Yn fwy eang, roedd cred yn aml, fel y dywedodd un cyfweilai: "ar ôl iaith, daw popeth". Yn yr adran hon rydym yn ystyried:
- darpariaeth ESOL ar gyfer ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru;
 - yr her o ddysgu ail iaith;
 - pwysigrwydd dysgu iaith y tu hwnt i'r ystafell ddosbarth; a
 - rhwystrau i gael mynediad at ddarpariaeth ESOL.

Darpariaeth ESOL

- 8.3 Mae ESOL yn cael ei ddarparu gan amrywiaeth o sefydliadau gwahanol yn y sector cyhoeddus, preifat a'r trydydd sector, fel colegau, Prifysgol De Cymru, darparwyr hyfforddiant fel Addysg Oedolion Cymru (ALW) a sefydliadau sector cyhoeddus amrywiol fel Cyngor Ffoaduriaid Cymru.

REACH

Mae REACH (Canolfan Ganolog Asesu Rhanbarthol ESOL) yn brosiect peilot a ddarperir gan Goleg Caerdydd a'r Fro (CaVC) ac Addysg Oedolion Cymru. Mae'n gweithredu fel pwynt cyswllt canolog i fynd i'r afael â rhestrau aros sylweddol ar gyfer ESOL yng Nghymru ac fel ffordd o gynyddu cydweithio strategol rhwng darparwyr. Ei nod yw asesu anghenion ESOL pobl, i'w rhoi yn y ddarpariaeth fwyaf priodol iddyn nhw, ac i gefnogi eu dilyniant.

O fewn tair wythnos i gael eu hasesu, mae dysgwyr yn cael eu hatgyfeirio i ddarpariaeth prif ffrwd, cyrsiau rholio i fyny/rholio i ffwrdd hyblyg wedi'u cynllunio'n arbennig; neu gyrsiau dysgu ar-lein. Mae hyn yn golygu bod dysgwyr yn cael mynediad i ddarpariaeth yn gyflym ac nad ydynt yn treulio amser ar restrau aros. Mae cynnydd dysgwyr yn cael ei olrhain ar gronfa ddata hefyd.

(Addaswyd o Lywodraeth Cymru, 2018d)

- 8.4 Roedd barn cyfweleion ar effeithiolrwydd y ddarpariaeth ESOL hon yn gymysg. Mae hyn yn debygol o adlewyrchu gwahaniaethau rhanbarthol a gwahaniaethau o ran anghenion a disgwyliadau ffoaduriaid a cheiswyr lloches; er enghraifft:
- yn gyffredinol, roedd tua dwy ran o dair (64%) o'r rhai a holwyd yn teimlo bod y ddarpariaeth ESOL yn ddigon da, ac roedd chwarter (24%) yn teimlo nad oedd yn ddigon da, ac roedd y gweddill (12%) yn ansicr;
 - Roedd REACH (gweler y testun yn y blwch) yn cael ei ganmol yn gyson, a theimlwyd bod y ddarpariaeth yng Nghaerdydd yn well nag ardaloedd eraill, er y nodwyd bylchau, gwendidau a rhestrau aros⁵⁴ hyd yn oed yma;
 - ceir prinder darpariaeth ESOL ledled Cymru, yn enwedig darpariaeth cyn mynediad (Williams, 2017) ac mae'r ddarpariaeth yn dameidiog, gyda chlytwaith o ddarpariaeth ffurfiol ac anffurfiol nad yw wedi'i hintegreiddio'n llawn, ac sy'n golygu na all llawer o ffoaduriaid a cheiswyr lloches gael mynediad i gymaint o oriau o ESOL bob wythnos ag y maent yn ei ddymuno neu ei angen i wneud cynnydd; ac

⁵⁴ Dim ond un pwynt mynediad y flwyddyn yn unig sydd gan y rhan fwyaf o gyrsiau ESOL, sy'n golygu bod pobl sy'n cyrraedd ar ôl mis Medi yn gorfod aros misoedd ar gyfer y derbyniad nesaf (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017)

- ni theimlir bod y ddarpariaeth bob amser yn diwallu anghenion pobl; er enghraifft:
 - teimlir bod rhywfaint o'r ddarpariaeth yn rhy "academaidd" weithiau a dywedir bod angen am ESOL y gellir ei ddefnyddio mewn bywyd bob dydd a/neu sy'n berthnasol i'r amgylchedd gwaith;
 - mae dosbarthiadau yn aml yn fawr ac yn gymysg, gyda dysgwyr â lefelau gwahanol o allu ac angen, gan wneud darpariaeth bersonol yn anodd;
 - prin yw'r ddarpariaeth uwchlaw lefel 2, sy'n golygu efallai nad yw'n darparu sylfaen gadarn ar gyfer addysg bellach neu uwch neu gyflogaeth.

Yr her o ddysgu iaith arall

- 8.5 Fel y dengys adran 4, mae lefelau addysg ffoaduriaid yn amrywio'n sylweddol. Gall y rhai heb addysg ffurfiol a llythrennedd gwael ei chael hi'n arbennig o anodd i ddysgu ail iaith (Williams, 2017). Nodwyd hefyd bod dysgu ieithoedd yn aml yn haws i bobl iau. Mae ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon hefyd yn amlygu faint o ddysgu sydd ei angen i gyrraedd y lefelau sydd eu hangen ar gyfer addysg bellach a/neu gyflogaeth. Nododd un astudiaeth fod angen 1,765 oriau o addysgu i gyrraedd y lefel hon ar gyfer unigolyn nad yw'n siaradwr Saesneg, er bod angen llai ar gyfer y rhai sydd eisoes â sgiliau iaith Saesneg sylfaenol. Mae ffactorau fel cymhelliant, amlygiad i Saesneg y tu allan i'r ystafell ddosbarth (a drafodwn isod) ac amllder dysgu yn bwysig hefyd (Schellekens, 2001).

Dysgu y tu hwnt i'r ystafell ddosbarth

- 8.6 Nododd nifer o gyfweleion mai "gwaith yw'r ysgol orau". Ceir enghreifftiau o sefydliadau addysg bellach yn gweithio gyda chyflogwyr i gyflawni ESOL yn y gweithle. Fodd bynnag, nid yw'r rhain yn gyffredin. Fe y mae'r adolygiad WSMP diweddar gan Williams (2017) yn nodi:

...vocational ESOL+ courses need to be available throughout Wales. It is clear that embedding ESOL within practical/ vocational training courses will be more effective for many of the beneficiaries than formal classes, both in terms of building on existing skills, providing refugees with a pathway to

employment, and in terms of making the learning experience more relevant.

- 8.7 Gwnaeth cyfweleion eraill o awdurdodau lleol a'r sector gwirfoddol gefnogi hyn, gan bwysleisio pwysigrwydd trafodaeth gyda'r sector preifat i edrych ar ddarpariaeth ESOL yn y gwaith i'r rhai sy'n gweithio oriau anghymdeithasol ac nad ydynt yn gallu mynd ar gyrsiau.
- 8.8 Yn fwy eang, pwysleisiodd cyfweleion bwysigrwydd ymarfer y tu allan i'r ystafell ddosbarth a gwerth cyfleoedd anffurfiol a gynigir gan grwpiau cyfeillion a chymdogion.

Rhwystrau I gael mynediad at ESOL

- 8.9 Fel yr amlinellir yn adran 5, mae llawer o'r rhwystrau sy'n gysylltiedig ag amgylchiadau neu sefyllfaoedd heriol pobl, fel trafnidiaeth, gofal plant, anghenion sydd heb eu diwallu, agweddau a normau diwylliannol (yn enwedig o ran rolau menywod), a gwendid mewn cyfalaf dynol, fel lefelau isel o lythrennedd (a drafodir yn adran 4), yn gallu cyfyngu ar gyfranogiad mewn addysg a darpariaeth hyfforddiant hefyd, fel ESOL.

9. Iechyd a llesiant ffoaduriaid a cheiswyr lloches

- 9.1 Mae'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon yn amlygu iechyd corfforol a/neu feddyliol gwael, sy'n aml yn gysylltiedig â thrawma erledigaeth, ffoi dan orfod a gwahanu oddi wrth deulu a ffrindiau, ac anawsterau o ran integreiddio, fel rhwystrau i gyflogaeth i rai (Bloch, 2002; Archer et al., 2005; ASAP, 2011; Ruiz a Vargas-Silva, 2018). Yn yr adran hon rydym yn ystyried iechyd meddyliol a chorfforol ffoaduriaid a cheiswyr lloches a'u llesiant.

Iechyd meddwl a chorfforol

- 9.2 Fel yr amlinellwn yn adran 4, roedd niferoedd cymharol fach ($n=52$, 12% o'r sampl) o'r rhai y cyfwelwyd â hwy wedi nodi eu hiechyd corfforol neu feddyliol fel rhwystr i gyflogaeth. Fodd bynnag, mae'n debygol bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches ag iechyd corfforol neu feddyliol gwael neu wael iawn yn llai tebygol o gymryd rhan yn yr arolwg a byddent yn llai tebygol o fod allan yn cael mynediad i wasanaethau, felly mae hyn yn debygol o fod yn amcangyfrif rhy isel. Fel yr amlinellwn yn adran 3, ceir tystiolaeth o nifer sylweddol o ffoaduriaid y barnwyd nad oeddent yn addas i weithio ar hyn o bryd oherwydd salwch neu anabledd. Mae salwch corfforol a/neu feddyliol hefyd yn un o'r meini prawf a ddefnyddir ar gyfer yr SVPRS ac mae'n debygol bod anghenion iechyd yn uwch ymhlith y grŵp hwn sy'n arbennig o agored i niwed.
- 9.3 Nododd rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon y cylch dieflig yn aml o iechyd meddwl gwael sy'n effeithio ar ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Roedd nid yn unig y trawma a gafodd llawer o'r broses o adael eu gwledydd cartref ond hefyd effaith llety gwael a'r cyfnod sylweddol o amser a dreuliwyd yn aros i'r cais am loches gael ei gymeradwyo, yn cyfrannu at ddatgilio a cholli, a drafodwyd yn adran 3. Mewn ymateb, roedd galwadau am fwy o gyllid ar gyfer gwasanaethau iechyd meddwl i ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

Llesiant

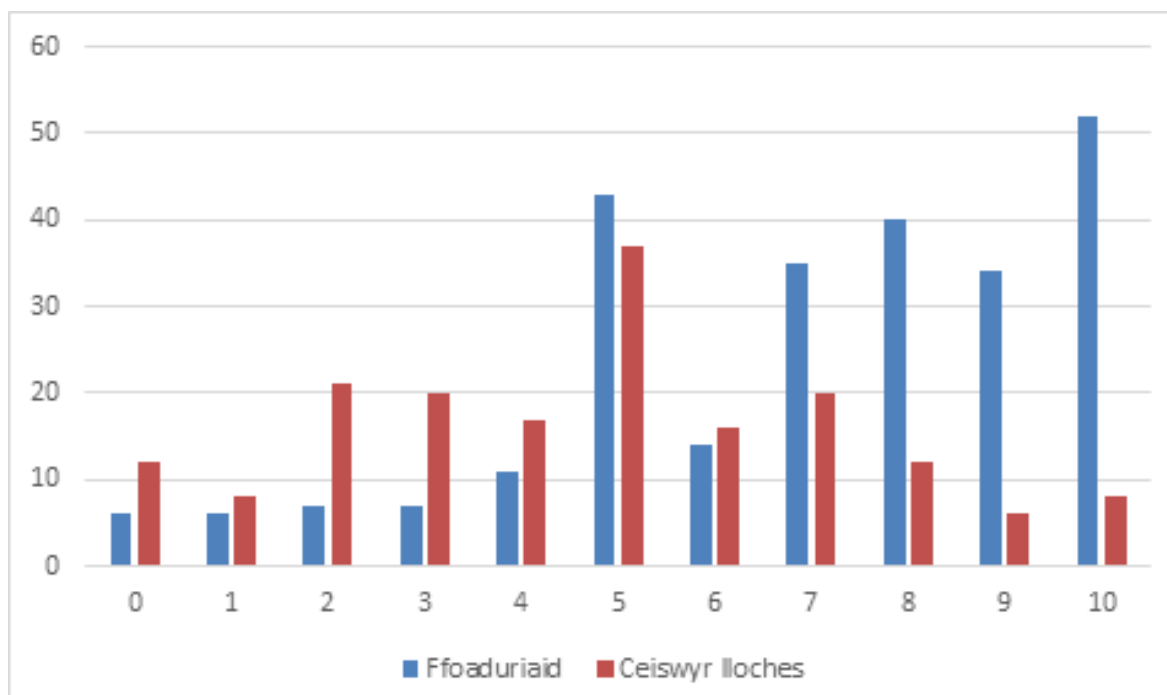
- 9.4 Fel rhan o'r arolwg, gofynnwyd i gyfweleion pa mor hapus roeddent yn teimlo ddod ar raddfa o 0-10, lle mae 0 yn "isel iawn" a 10 yn "uchel iawn". Fel y dengys tabl 28 a ffigur 3, ar gyfartaledd roedd ffoaduriaid yn hapusach (gyda sgôr gymedrig o 6.9) gyda'u bywydau o ddydd i ddydd o gymharu â cheiswyr

lloches (gyda sgôr gymedrig o 4.6). Roedd y rhai sydd mewn gwaith ar hyn o bryd (6.7) hefyd yn hapusach na'r rhai nad oeddent mewn gwaith (5.8), ac roedd dynion (6.2) yn hapusach na menywod (5.7). Mae hyn yn sylweddol is na'r cyfartaledd ar gyfer poblogaeth Cymru (7.7) (LIC, 2018c).

Tabl 28. Llesiant a nodwyd gan wahanol grwpiau (nifer yr ymatebion)

Teimlo ddoe	Pob un	Ffoaduriaid	Ceiswyr lloches	Yn gweithio ar hyn o bryd	Ddim mewn gwaith	Dynion	Menywod
0	18	6	12	1	17	11	7
1	14	6	8	2	12	7	7
2	28	7	21	2	26	10	17
3	27	7	20	3	24	11	16
4	28	11	17	5	23	13	15
5	80	43	37	17	63	35	43
6	30	14	16	7	23	16	13
7	55	35	20	8	47	29	26
8	52	40	12	11	41	25	27
9	40	34	6	14	26	24	15
10	60	52	8	12	48	34	24
Cyfanswm y sampl	432	255	177	82	350	215	210
Cymedr	6.0	6.9	4.6	6.7	5.8	6.2	5.7

Ffigur 3. Dosbarthiad sgoriau llesiant ar gyfer y sampl cyfan (nifer yr ymatebion)

9.5 Gofynnwyd i gyfweleion hefyd pa mor optimistaidd yr oeddent yn teimlo am y dyfodol, ar raddfa o 0-10, lle mae 0 yn “ddim o gwbl” a 10 yn “hollol fodlon”. Fel y dengys tabl 29, roedd ffoaduriaid a’r rhai sy’n gweithio ar hyn o bryd hefyd yn fwy optimistaidd am y dyfodol na grwpiau eraill, y ddau gyda chymedr o 7.7. Ceiswyr lloches oedd y lleiaf optimistaidd a 5 oedd y sgôr mwyaf cyffredin. Roedd ganddynt hefyd y ganran uchaf o gyfranogwyr a ddewisodd 0 (6%). Mewn geiriau eraill, nid oedd ganddynt obaith ar gyfer y dyfodol. Yn ddiddorol, y sgôr fwyaf cyffredin i fenywod oedd 10 o ystyried mai nhw oedd â’r sgôr cyfartalog isaf ond un o gymharu â grwpiau eraill ar gyfer hapusrwydd o ddydd i ddydd.

Tabl 29. Optimistiaeth gwahanol grwpiau

Lefel o optimistiaeth	Nifer		Ffoaduriaid	Ceiswyr lloches	Yn gweithio ar hyn o bryd	Ddim mewn gwaith	Dynion	Menywod
0	12		2	10	0	12	6	6
1	10		3	7	1	9	2	8
2	12		2	10	0	12	2	10
3	12		4	8	1	11	4	7
4	9		3	6	2	7	3	6
5	56		21	35	3	53	26	29
6	28		15	13	5	23	13	15
7	57		35	22	18	39	30	25
8	86		65	21	25	61	53	33
9	57		41	16	13	44	38	18
10	71		55	16	12	59	32	37
Cyfanswm y sampl	410		246	164	80	330	209	194
Cymedr	6.9	7.7	5.8	7.7	6.8	7.3	6.5	

- 9.6 Mae mynediad i gymorth cymdeithasol, emosiynol ac ymarferol yn ffactor allweddol sy'n dylanwadu ar lesiant ac, fel y dengys tabl 30, dywedodd 61% o gyfranogwyr fod ganddynt o leiaf un person y gallent ddibynnu arno. Yn ogystal, roedd mwy o ffoaduriaid yn teimlo bod ganddynt rywun i ddibynnu arno na cheiswyr lloches (67% o gymharu â 53%), fel yr oedd y rhai mewn gwaith (65% o gymharu â 60%) a menywod (69% o gymharu â 53% - y bwlch mwyaf). Ceiswyr lloches oedd â'r nifer uchaf o gyfranogwyr yn teimlo nad oedd ganddynt rywun i ddibynnu arno (45%).

Tabl 30. Nifer y bobl a nododd fod ganddynt o leiaf un person y gallent ddibynnu arno

	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr		Mewn		Ddim mewn		Dynion		Menywod	
					lloches		gwaith		gwaith					
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Oes	269	61	168	67	101	53	53	65	216	60	116	53	149	69
Mwy neu lai	12	3	10	4	2	1	4	5	8	2	6	3	6	3
Nac ydy	155	35	69	28	86	45	23	28	132	37	95	43	58	27
Ddim yn gwybod	6	1	3	1	3	2	2	2	4	1	3	1	3	1
Mae'n well gennyf beidio â dweud	1	0.2	1	0.4	0	0	0	0	1	0.2	1	0.5	0	0

Cyfanswm y sampl n=443

Ffactorau sy'n effeithio ar Lesiant

- 9.7** Mae'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon yn amlygu'r lefelau uchel yn aml o salwch o brofir gan ffoaduriaid a cheiswyr lloches o ganlyniad i'w hanawsterau wrth integreiddio; er enghraifft, canfu ymchwil gan Cheung a Phillimore (2013) mai ffoaduriaid heb rwydweithiau cymdeithasol oedd leiaf tebygol o gael eu cyflogi ac roeddent yn fwy tebygol o fod ag iechyd gwaeth ac roedd hyn yn gyffredinol wedi cael effaith negyddol ar integreiddio. Yn ogystal, gall sgiliau Saesneg gwael ei gwneud yn anodd cael mynediad i wasanaethau a'u defnyddio a chynyddu allgáu ffoaduriaid o wasanaethau a chymdeithas. Mae'r cyfuniad o hawliau cyfyngedig ac eithrio yn golygu bod llawer yn cael trafferth diwallu eu hanghenion sylfaenol, fel tai. Mae eu hanawsterau o ran diwallu eu hanghenion sylfaenol, yn eu tro, yn ei gwneud yn anodd chwilio am gyflogaeth neu ei chynnal (Stewart a Shaffer, 2015; Johnson et al., 2004).
- 9.8** Ymhlith y ffactorau eraill yr oedd rhanddeiliaid yn teimlo eu bod yn tanseilio llesiant ffoaduriaid a cheiswyr lloches roedd:
- y stigma sy'n gysylltiedig â sylw yn y cyfryngau o ffoaduriaid a cheiswyr lloches;
 - pryderon am ansawdd penderfyniadau'r Swyddfa Gartref a hyd yr amser a gymerodd ceisiadau am loches;
 - colli neu ddirywio o ran statws yr oedd llawer o geiswyr lloches a ffoaduriaid, yn enwedig dynion, yn aml yn ei brofi, wrth iddynt golli eu gyrfaedd a'u rolau fel "enillydd cyflog".
- 9.9** Gofynnwyd i gyfweleion yn yr arolwg am eu llesiant. Roedd y broses loches a statws cyfreithiol yn bwysig ac yn aml yn bwrw cysgod hir dros fywydau pobl wrth iddynt aros, ond roedd llawer o brofiadau o fywyd o ddydd i ddydd a her integreiddio yn ffactorau pwysig hefyd. Ar gyfer ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn yr arolwg, y pwyntiau cadarnhaol allweddol (yn nhrefn yr atebion mwyaf cyffredin) oedd:
- treulio amser a/neu gymdeithasu gyda theulu a/neu ffrindiau;
 - statws ffoadur neu hyder wrth ei ennill, byw neu ymgartrefu yn y DU. Mewn rhai achosion, roedd peidio â bod yn eu mamwlad yn ddigon. Fel y dywedodd

un ffoadur: “mae pobl yn gymwynasgar iawn, mae'r wlad hon wedi ein hachub ni, felly rydym am roi yn ôl, fel gwirfoddoli, helpu pobl”; a

- dod o hyd i waith, gwneud cais, edrych ymlaen at weithio neu wirfoddoli, neu aelod o'r teulu yn gwneud hynny; er enghraifft, fel y dywedodd un ffoadur: “Rwy'n teimlo bod fy mywyd yn mynd i wella ac ar hyn o bryd rwy'n gweithio ac yn astudio hefyd”.

9.10 Y pethau negyddol (yn nhrefn yr atebion mwyaf cyffredin) oedd:

- diffyg statws ffoadur a'r ymdeimlad o ansicrwydd heb gael statws a rhwystredigaeth ynghylch yr amser a dreuliwyd yn aros y gellid ei ddefnyddio'n fwy cynhyrchiol (gweithio) (yn enwedig ar gyfer ceiswyr lloches); er enghraifft, fel y dywedodd un ceisydd lloches: “Rwy'n teimlo fel dyn marw sy'n cerdded yn aros am fy mhapurau”. Gallai hyn hefyd fod yn gysylltiedig ag ailuno teuluoedd, yn enwedig wrth i bobl aros am benderfyniad ar eu cais am loches⁵⁵;
- y frwydr i ddod o hyd i waith, diffyg cyfleoedd, ond hefyd profiadau negyddol o waith, cyflog isel, gwaith sgiliau isel (i ffoaduriaid) a pheidio â chael gweithio (i geiswyr lloches); er enghraifft, fel y dywedodd un ffoadur: “Rwy'n cael siom, gwastraffu fy amser, ddim yn mynd i unman, mae angen arian arnaf, rwy'n newid fy meddwl drwy'r amser am fy mod yn drysu. Dyma'r amser gorau i ddechrau swydd. Rwy'n cael hwyliau orlog, yn teimlo'n ddiymadferth”;
- iechyd meddwl neu gorfforol gwael (yn enwedig i geiswyr lloches, ond i ffoaduriaid hefyd), gan gynnwys teimlo dan straen yn eu hamgylchiadau a diffyg rheolaeth (locws rheoli gwan); er enghraifft, fel y dywedodd un ceisydd lloches: “mae ein teulu cyfan yn ddigalon iawn, mae gennym deimladau ein bod yn byw fel person trydydd dosbarth- ni allwn fwyta'n iawn, ni allwn deithio'n iawn, ni allwn wisgo'n iawn”; a
- diffyg cymorth ariannol a/neu bersonol (yn enwedig i geiswyr lloches, ond i ffoaduriaid hefyd), gan gynnwys teimlo'n ynysig/ar eu pen eu hunain, heb fawr ddim buddion ariannol ac yn ei chael yn anodd cael deupen llinyn ynghyd neu gefnogi eu teulu.

⁵⁵ Ni chaniateir ailuno â phartner neu blentyn hyd nes bod penderfyniad wedi'i wneud ar gais am loches.

Cydnherthedd

- 9.11 Er gwaethaf trawma alltudio dan orfod a ffoi o erledigaeth a'r rhwystrau lluosog a chymhleth yn aml o ran integreiddio y maent yn eu hwynebu, fel yr amlinellwn uchod, roedd llawer o ffoaduriaid yn arbennig yn parhau i fod yn hynod optimistaidd am y dyfodol. Mae hyn yn adlewyrchu'r cydnherthedd yr oedd llawer o randdeiliaid wedi nodi ynghylch y grŵp hwn. Yn yr un modd, mae'r ymchwil hefyd yn dangos y gall y system loches bresennol danseilio cydnherthedd pobl drwy gyfyngu ar eu hopsiynau, hawliau ac ymdeimlad o reolaeth dros eu dyfodol. Mae hwn yn rheswm allweddol pam mae lefelau llesiant ymhlith ceiswyr lloches yn llawer is na'r rheini ymhlith ffoaduriaid.

10. Beth sy'n gweithio a beth allai weithio? Tystiolaeth o arfer effeithiol ac addawol

10.1 Yn yr adran hon rydym yn trafod y dystiolaeth o'r cyfweiliadau â cheiswyr lloches, ffoaduriaid a rhanddeiliaid eraill ac o'r ymchwil a adolygwyd ar gyfer yr astudiaeth hon, a allai lywio gwelliannau posibl i gymorth cyflogaeth.

Tystiolaeth gan ffoaduriaid a cheiswyr lloches

10.2 Fel y dengys tabl 31, pan ofynnwyd iddynt pa gymorth yr hoffent ei gael, gwnaeth y ffoaduriaid a cheiswyr lloches y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon alw am:

- fwy o ddysgu a darpariaeth sgiliau, fel mwy o gyfleoedd hyfforddiant (64%) a gwirfoddoli (54%); darpariaeth ESOL (43%) a lleoliadau gwaith (42%);
- mwy o gyngor a chymorth, fel help gyda cheisiadau (42%) a gwybodaeth am gyfleoedd swyddi (40%); ac
- i raddau llai, help gyda bywyd o ddydd i ddydd fel tai (26%), cyngor am fywyd yng Nghymru (25%) a budd-daliadau lles (22%).

Tabl 31. Ymatebion i'r cwestiwn, a ydych yn credu y gallai cymorth i bobl fel chi eich hun sy'n chwilio am waith, gael ei wella drwy....

	Nifer	%
Mwy o hyfforddiant	294	65
Mwy o wirfoddoli	248	55
Mwy o ESOL	195	43
Mwy o leoliadau gwaith.	193	43
Mwy o help i wella fy CV, help gyda'r ffurflen/broses o wneud cais, paratoi ar gyfer cyfweiliad	187	41
Mwy o wybodaeth neu gyngor am gyfleoedd swyddi	183	40
Mwy o gymorth personol (e.e. anogaeth a/neu gymorth i gynyddu fy hyder)	147	32
Help gyda thai	117	26
Help neu gyngor am fyw yng Nghymru	114	25
Mwy o help neu gyngor am fudd-daliadau	100	22
Mwy o gymorth arbenigol i helpu gweithwyr proffesiynol (fel gwyddonwyr, peirianwyr, athrawon neu feddygon) i gymhwyso a gweithio yn y DU	96	21

Cyfanswm y sampl n=454

Tystiolaeth gan randdeiliaid

10.3 Gwnaeth rhanddeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth alw am amrywiaeth o gamau gweithredu, gan gynnwys:

- ymestyn hawliau gwaith i geiswyr lloches, yn unol â'r ymgyrch Codi'r Gwaharddiad (Refugee Action, 2018) i leihau datsgilio (gweler adran 4) a gwella llesiant ceiswyr lloches (gweler adran 9);
- gwelliannau i gymorth a hyfforddiant cyflogaeth, gan gynnwys cyrsiau wedi'u teilwra i feysydd penodol o waith, fel bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn gwybod yn union beth sydd angen iddynt ei wneud i gael cyflogaeth neu ddechrau busnes;

- gwelliannau i wybodaeth, cyngor a chymorth i helpu ffoaduriaid a cheiswyr lloches i integreiddio, i wella eu llesiant (gweler adran 9) a sicrhau eu bod yn gallu chwilio am waith;
- mynediad i brofiadau/leoliadau gwaith o ansawdd uchel, prentisiaethau a chyfleoedd gwirfoddoli mewn amrywiaeth o feysydd sy'n galluogi ffoaduriaid a cheiswyr lloches i feithrin eu profiad a'u sgiliau ac ymarfer eu Saesneg;
- mynediad i gyfleoedd gwaith o ansawdd y tu hwnt i waith sgiliau isel a chyflog isel, fel gwaith warws lle mae ffoaduriaid mewn rhigol ynddynt ar hyn o bryd;
- gwelliannau i systemau ar gyfer cydnabod cymwysterau a sgiliau ceiswyr lloches a ffoaduriaid, gan gynnwys defnyddio'r FfCChC; a
- datblygu gwasanaethau mwy arbenigol i helpu gweithwyr proffesiynol i ddod o hyd i waith. Nodwyd, er enghraifft, fod y cynllun WARD yn dda, ond yn gyfyngedig i weithwyr meddygol proffesiynol.

Tystiolaeth o'r adolygiad llenyddiaeth

- 10.4 Fel y mae tabl 32 yn amlinellu, mae amrywiaeth o ymyriadau penodol i fynd i'r afael â'r math gwahanol o rwystrau mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn eu hwynebu wedi'u cynnig gan astudiaethau ymchwil eraill.
- 10.5 Er, fel y dengys tabl 32, nodwyd enghreifftiau niferus o argymhellion ac ymyriadau yn y llenyddiaeth a adolygwyd, prin iawn oedd yr enghreifftiau o arfer a werthuswyd yn gadarn a nodwyd. Mae hyn yn gyson ag astudiaethau cynharach sydd wedi canfod, ar y cyfan, bod diffyg tystiolaeth o effeithiolrwydd ymyriadau gwahanol (Johnson et al., 2004). At hynny, mae gwahaniaethau o ran cyd-destun ac angen yn golygu na ellir benthycha arferion a rhagdybio eu bod yn effeithiol mewn cyd-destunau newydd. Fel yr amlyga Katseli (2004): "targeted immigration programmes, which were to meet specific market needs, proved relatively successful in northern industrial countries but were ineffective in southern Europe" (Katseli, 2004, a ddyfynnwyd yn Jentsch et al., 2007).

Tabl 32. Enghreifftiau o ymyriadau

Math o rwstr	Enghreifftiau o ymyriadau/rhwymedïau arfaethedig	cynnig hyn	Enghreifftiau o astudiaethau sy'n
Amgylchiadau a hawliau ffoaduriaid a cheiswyr lloches	Ymestyn yr hawl i weithio i geiswyr lloches		Mayblin, 2014; Crawley, 2013; Phillimore a Goodson, 2006; Bloch, 2004.
Cyfalaf dynol, cymdeithasol a diwylliannol ffoaduriaid a cheiswyr lloches	Ymestyn a gwella darpariaeth ESOL		Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2017; Johnson et al., 2004; Bloch, 2004.
	Cymorth i gael sgiliau, cymwysterau a phrofiad wedi'u cydnabod		Basedow a Doyle, 2016.
	Prentisiaethau ar gyfer ffoaduriaid		Richards a Gundel, 2017
Strategaethau chwilio am swyddi ffoaduriaid a cheiswyr lloches a mynediad i wasanaethau cymorth cyflogaeth effeithiol	Lleoliadau gwirfoddoli a gwaith		Johnson et al., 2004; Archer et al., 2005.
	Cryfhau cyfalaf cymdeithasol pontio		Basedow a Doyle, 2016.
	Cymorth arbenigol i weithwyr proffesiynol, fel yr hyn a ddatblygwyd i gynorthwyo gweithwyr meddygol proffesiynol ⁵⁶ ac ymgysylltu/cymorth gan gyrff proffesiynol		Cross, 2016; Archer et al., 2005; Johnson et al., 2004.
	Hyfforddwyr swyddi a gwell gwasanaethau gwybodaeth, cyngor ac arweiniad (IAG)		Arad, 2015; Platts-Fowler a Robinson, 2015.

⁵⁶ Er enghraifft, mae REACHE, gwasanaeth cymorth arbenigol i weithwyr meddygol proffesiynol, yn cynnwys cymorth "cyfannol" gan gynnwys help gyda rheoliadau, sgiliau iaith Saesneg, a phrofiad gwaith (Cross, 2016)

Cyfleoedd cyflogaeth, agweddau ac ymddygiad cyflogwyr	Ymgysylltu â chyflogwyr ⁵⁷	Archer et al., 2005; Johnson et al., 2004.
Hunangyflogaeth.	Gwasanaethau cymorth arbenigol i ffoaduriaid	Davidson et al., 2013; Bagwell, 2006.

⁵⁷ Er enghraifft, cynyddu ymwybyddiaeth o'r gofynion cyfreithiol wrth gyflogi ffoaduriaid.

Themâu trawsbynciol

10.6 Mae ymchwil a gwerthuso blaenorol a ganolbwyntiodd ar gymorth i ffoaduriaid hefyd yn amlygu tair thema drawsbynciol sy'n sail i'r argymhellion a'r ymyriadau arfaethedig:

- yr angen am fwy o adnoddau, o ystyried toriadau mewn darpariaeth gyhoeddus; bwllch a lenwyd yn rhannol yn unig gan y sector gwirfoddol (Walsh, 2016; Geddes, 2000);
- yr angen am waith ymgysylltu ac allgymorth gweithredol, o ystyried y rhwydweithiau cymdeithasol sy'n aml yn wan, lefelau isel o ymwybyddiaeth o wasanaethau a/neu ddiffyg ymddiriedaeth o wasanaethau'r wladwriaeth ymhlith poblogaethau o ffoaduriaid (Newman, 2010; Bagwell, 2006; Wren, 2004);
- yr angen am ddulliau sy'n canolbwyntio ar y person, hyblyg a chyfannol, o ystyried amrywiaeth, ac mewn rhai achosion gymhlethdod, anghenion ac amgylchiadau ffoaduriaid (Platts-Fowler a Robinson, 2015; Archer et al., 2005; Johnson et al., 2004).

Adnoddau

10.7 Rydym yn trafod cryfderau a gwendidau gwasanaethau cymorth cyflogaeth ac effaith toriadau cyllid a darnio cyfrifoldeb polisi yn adran 7. Ceir prosiectau sy'n cael eu gwerthfawrogi a phocedi o arbenigedd, ond mae llawer o wasanaethau'n fregus; mae dibyniaeth ar fenter unigol yn hytrach nag ymateb strategol cydlynol, ac mae gwasanaethau cymorth wedi'u canoli mewn ardaloedd trefol yn bennaf. Ceir system "dwyl haen" gyda lefelau gwahanol o gymorth i'r rhai sy'n dod drwy'r SVPRS a'r rhai sy'n dod drwy lwybrau lloches traddodiadol, ond gall y rhai sydd wedi'u hailsetlo mewn ardaloedd gwledig ei chael yn anodd cael cymorth a darpariaeth ESOL. Gan edrych y tu hwnt i wasanaethau cymorth cyflogaeth, mae achos dros archwilio cost effeithiolrwydd rhaglenni mwy strwythuredig i gynorthwyo integreiddio (gweler yr enghreifftiau isod).

Dulliau Rhyngwladol o Integreiddio

Daeth cyflogaeth ffoaduriaid yn Nenmarc yn strategaeth genedlaethol yn 2015. Un fenter y dewisodd pum bwrdeistref gymryd rhan ynddi oedd rhaglen Llwybr Carlam i geiswyr lloches gael mynediad i'r farchnad lafur wrth iddynt aros am eu penderfyniad i hawlio. Mae'r rhaglen yn para am wyth wythnos ac mae'n rhoi cyflwyniad ymarferol i geiswyr lloches i ddiwylliant ac iaith Denmarc, hyfforddiant galwedigaethol ac interniaethau posibl a dulliau o chwilio am swyddi ymhlith pethau eraill. Dangosodd gwerthusiad o'r rhaglen gyda sampl o gyfranogwyr ar ôl dwy flynedd fod 61% yn hunangynhaliol.

Addaswyd o Ledstrup, M. a Larsen M, 2018 a Refugee Action, 2018

Rhan allweddol o integreiddio ffoaduriaid yn yr Almaen yw drwy eu "cyrsiau integreiddio". Mae hyn yn cynnwys 600 awr o gyfarwyddyd iaith a 60 awr ar ddiwylliant a gwleidyddiaeth yr Almaen. Maent hefyd yn cynnig cyrsiau iaith galwedigaethol wedi'u teilwra i'r iaith a ddefnyddir mewn cyddestun cyflogaeth. Mae'r llywodraeth hefyd yn gweithio i nodi cymwysterau gwaith a gaffaelwyd mewn gwledydd cartref ceiswyr lloches a ffoaduriaid. Canfu canlyniadau o werthusiad cenedlaethol fod cyrsiau integreiddio yn helpu i atgyfnerthu cyfeiriadedd y farchnad lafur ac ymlyniad i'r Almaen gan ddod i'r casgliad bod pob grŵp o fewnfudwyr yn cael cynnig cymorth systematig (Emminghaus a Stern, 2006).

Addaswyd o Martín et al., 2016 a Burkert a Haas, 2014

Gwaith ymgysylltu ac allgymorth

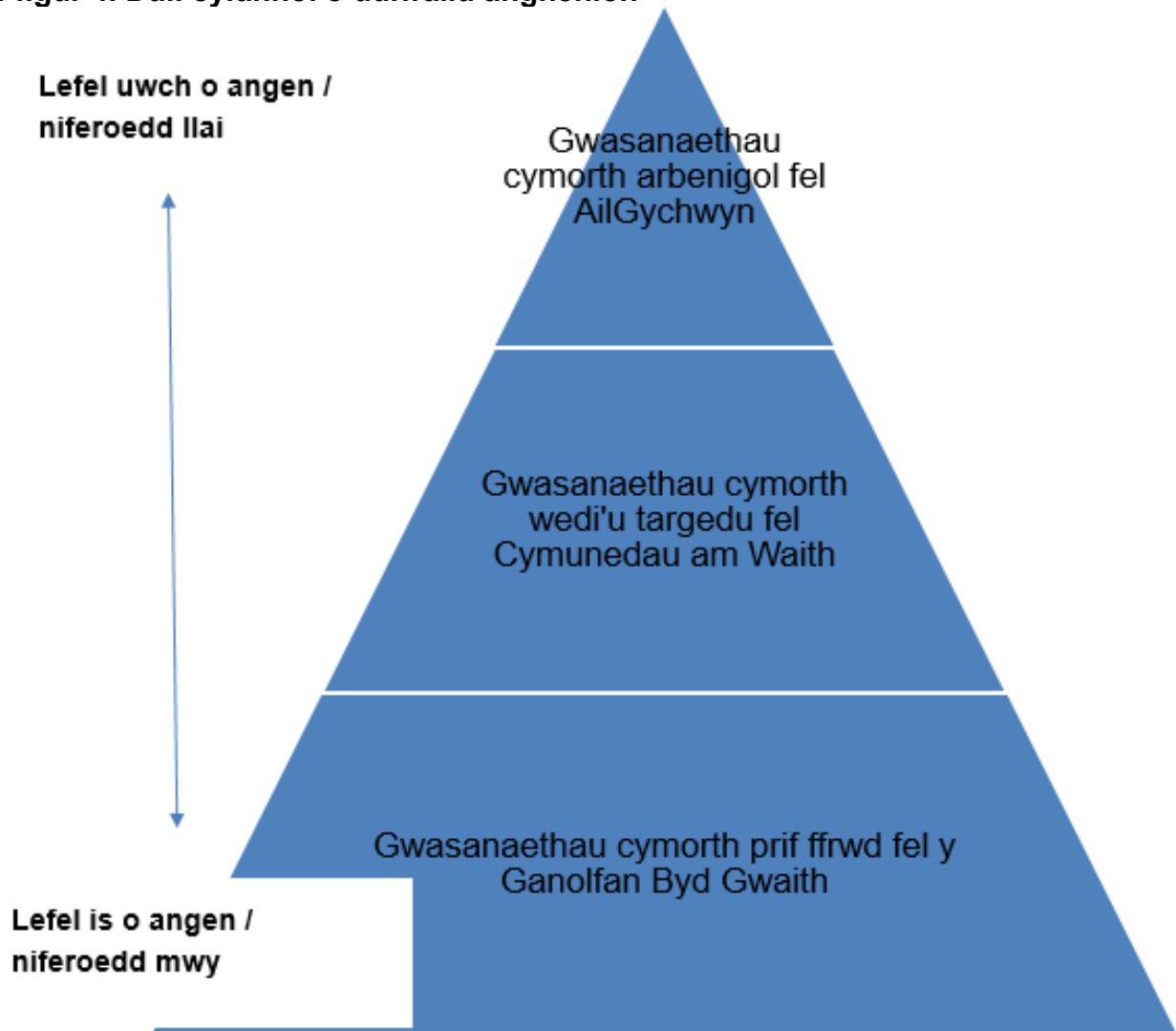
- 10.8 Fel yr amlinellwn yn adran 7, ystyriwyd bod gwaith partneriaeth effeithiol rhwng sefydliadau'r sector gwirfoddol fel Cyngor Ffoaduriaid Cymru, Alltudion ar Waith, Oasis a'r Tîm Cymorth Ieuencid Ethnig, a gwasanaethau

statudol fel y Ganolfan Byd Gwaith yn hanfodol o ran sicrhau bod ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn ymwybodol o wasanaethau statudol ac yn cael eu cynorthwyo i gael gafael arnynt. Er bod toriadau cyllid yn golygu bod canolfannau sector gwirfoddol wedi cau, lle roeddent ar gael, roedd canolfannau awdurdodau lleol mewn ardaloedd fel Caerdydd yn cael eu gweld fel mannau a oedd yn cynnig gwasanaethau gwerthfawr a llwybrau ar gyfer manteisio ar amrywiaeth o wasanaethau.

Gwasanaethau sy'n canolbwyntio ar y person

- 10.9 Fel y noda Archer et al. (2005), oherwydd bod: “y sefyllfa i ffoaduriaid yn aml yn gymhleth iawn”, yn anaml y mae'n: “is rarely addressed by a universal, ‘one-size fits all’ approach due to the multiplicity of factors impacting within different refugees’ experiences”. Cafodd hyn ei gefnogi gan randdeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon. Mae'r ymatebion i'r arolwg ar gyfer yr astudiaeth hon hefyd yn amlygu pwysigrwydd gwasanaethau sy'n gallu ymateb i amrywiaeth o anghenion a diddordebau nad ydynt yn benodol i ffoaduriaid, fel anawsterau gyda gofal plant.
- 10.10 Er mwyn sicrhau effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd cost gwasanaethau, mae'n debygol y bydd angen dull haenog, fel y dangosir gan ffigur 4, gan ymgorffori gwasanaethau prif ffrwd, wedi'u targedu a gwasanaethau mwy arbenigol. Yn y dull hwn, mae anghenion lefel is, llai cymhleth yn cael eu diwallu gan wasanaethau prif ffrwd fel y Ganolfan Byd Gwaith, ac mae anghenion cynyddol gymhleth yn cael eu diwallu gan wasanaethau mwy penodol fel Cymunedau am Waith a gwasanaethau/prosiectau arbenigol fel AilGychwyn a WARD.

Ffigur 4. Dull cyfannol o ddiwallu anghenion

- 10.11 Fel yr amlinellwyd yn adran 7, nifer cymharol fach o wasanaethau cymorth arbenigol sydd ar gael i ffoaduriaid a cheiswyr lloches ac mae'r rhai sy'n parhau â chapasiti cyfyngedig i ddarparu cymorth cyflogaeth. Felly cafodd y prosiect AilGychwyn arfaethedig, a amlinellwyd yn adran 1, ei groesawu gan randdeiliaid y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon. Serch hynny, mae ei gapasiti yn gyfyngedig (mae'n ceisio gweithio gyda channoedd o ffoaduriaid – cyfran fach o gyfanswm y boblogaeth o ffoaduriaid) ac mae heriau'n debygol o barhau y tu allan i ardaloedd gwasgaru traddodiadol (mae'r prosiect wedi'i dargedu ar Gaerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam). Mae hyn yn amlygu'r angen am wasanaethau penodol a phrif ffrwd er mwyn helpu i dderbyn y straen o ddiwallu anghenion.

- 10.12 Er ei bod annhebygol y bydd y màs critigol o bobl sy'n angenrheidiol i gefnogi'r gwaith o ddatblygu rhaglenni arbenigol newydd fel WARD ar gyfer pob proffesiwn, ceir achos cryf dros ddatblygu cyngor a chymorth arbenigol anffurfiol i helpu gweithwyr proffesiynol eraill. Gallai hyn fod yn seiliedig ar nodi mentoriaid mewn sectorau gwahanol sy'n barod ac yn gallu helpu ffoaduriaid i ddeall y gofynion a'r disgwyliadau a gofynion mynediad proffesiynau fel y cyfryngau ac ymarfer milfeddygol.
- 10.13 Mae sicrhau bod gwasanaethau ar bob lefel yn canolbwyntio ar y person yn her allweddol, oherwydd fel arfer mae gan wasanaethau prif ffrwd a gwasanaethau wedi'u targedu lai o arbenigedd a phrofiad o weithio gyda ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Felly efallai y bydd angen camau gweithredu i wneud gwasanaethau'n fwy ymatebol, drwy, er enghraifft, ddarparu gwasanaethau cyfieithu a newid hyfforddiant staff er mwyn mynd i'r afael ag anghenion a diddordebau penodol ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Mae'r defnydd o Gronfa Gyfranogi Busnes Cymru (a drafodwyd yn adran 7) yn enghraifft dda o sut y gellir goresgyn rhwystrau ieithyddol posibl i gyrchu gwasanaeth wedi'i dargedu (nad yw'n benodol i ffoaduriaid). Gallai gwasanaethau arbenigol fel y prosiect AilGychwyn arfaethedig fod â rôl gymorth ac ymgynghorol i wasanaethau llai penodol drwy, er enghraifft, ddarparu hyfforddiant a chynngor/ymgyngghoriaeth o amgylch achosion unigol. Gallai hyn gynnwys y prosiect yn trefnu tanysgrifiad sefydliadol i NARIC (fel y mae'r Ganolfan Byd Gwaith yng Ngogledd Iwerddon wedi gwneud) i ddarparu mynediad i'r system i benderfynu ar gyfwerthedd cymwysterau tramor.

Cyfngiadau posibl cymorth cyflogaeth

- 10.14 Mae Jentsch et al. (2007) yn dadlau, er y gall ymyriadau i gynorthwyo integreiddio ffoaduriaid gynyddu cyflogaeth, efallai na fydd ffoaduriaid yn gallu symud ymlaen o waith gwael heb rai newidiadau strwythurol i farchnadoedd llafur. Ategir hyn gan ymchwil i ymfudwyr economaidd, sy'n amlygu sut y mae rhai sectorau fel gofal (Canagiano et al., 2009) a lletygarwch (Janta et al., 2011) wedi'u nodweddu gan gyflogau isel, wedi'u dominyddu gan weithwyr mudol ac nad ydynt yn cynnig llawer o gyfleoedd i wneud cynnydd. Mae hyn yn gyson â'r dystiolaeth o'r arolwg; fel y mae

adran 5 yn amlinellu, roedd y rhan fwyaf o'r rhai a holwyd mewn gwaith, mewn "rhigol" mewn "gwaith gwael". Mae hefyd yn adlewyrchu trafodaethau ehangach am wendid strwythurol marchnad lafur y DU (Sefydliad Joseph Rowntree, 2017).

10.15 Serch hynny, fel yr amlinellwn yn adran 6, cafodd y safbwynt hwn ei herio gan rai cyfweleion ar gyfer yr astudiaeth hon, a amlygodd sut y mae sectorau'n newid a sut, hyd yn oed mewn sectorau fel lletygarwch, roedd amrywiaeth eang o gyfleoedd cyflogaeth gwahanol. Mae hyn yn alygu pwysigrwydd gwybodaeth, cyngor ac arweiniad i helpu ffoaduriaid sy'n chwilio am waith, neu sydd mewn rhigol mewn gwaith gwael, er mwyn nodi sectorau lle ceir cyfleoedd i wneud cynnydd. Mae tystiolaeth o ymchwil gyda lleiafrifoedd ethnig yng Nghymru (e.e. Holtom et al., 2013) a'r DU (Wood a Wybron, 2015) hefyd yn amlygu'r angen am gamau gweithredu i helpu ffoaduriaid i wneud cynnydd mewn gwaith. Gallai hyn gysylltu â chamau gweithredu i gynorthwyo grwpiau difreintiedig eraill yng Nghymru i wneud cynnydd, ac mae'n cynnwys:

- datblygu cyfleoedd mentora yn y gwaith a nodi "eiriolwyr" sy'n gyfrifol am annog dilyniant a rhoi cyngor i bob grŵp sydd wedi'i dangynrychioli mewn swyddi uwch;
- codi ymwybyddiaeth a symleiddio mynediad i gyfleoedd dilyniant a hyfforddiant mewnol (oherwydd gall prosesau fod yn aneglur ac wedi'u deall yn wael);
- cynyddu nifer y grwpiau dan anfantais fel ffoaduriaid sy'n aelod o undebau; a
- cyllid gan y llywodraeth neu'r cyflogwr ar gyfer darpariaeth ESOL yn y gwaith. Gallai hyn gynnwys pwysleisio'r manteision posibl i gyflogwyr, fel gwell cyfraddau cadw a chynhyrchiant (addaswyd o Wood a Wybron, 2015).

11. Casgliadau ac argymhellion

Uchelgeisiau poblogaethau o ffoaduriaid a cheisyr lloches

- 11.1 Mae'r rhan fwyaf o ffoaduriaid a cheiswyr lloches eisiau gweithio ac maent am ddod o hyd i waith sy'n cyfateb i'w diddordebau, sgiliau, profiad a normau (yn fwyaf nodedig, rolau ar sail rhywedd). Mae amrywiaeth poblogaethau o ffoaduriaid, er enghraifft, o ran galwedigaeth flaenorol, yn golygu bod eu huchelgeisiau yr un mor amrywiol.
- 11.2 Nid yw uchelgeisiau ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn sefydlog. Roedd tua 80% o'r rhai a holwyd yn fodlon ystyried dewisiadau eraill, ac mae ymchwil yn canfod bod dyheadau ffoaduriaid yn aml yn pylu dros amser, wrth i'w disgwyliad o gyrraedd neu wireddu eu huchelgeisiau ostwng. Mae'r cyfnod "symud ymlaen", er enghraifft pan roddir statws ffoadur, a phan fydd mynediad i hawliau'n newid, yn aml yn foment dyngedfennol i fywyd yn alltud. Ar yr adeg hon, pan roddir yr hawl i weithio, gall gobeithion a breuddwydion ffoaduriaid wynebu amrywiaeth o rwystrau sy'n aml yn gymhleth ac sy'n bygwth rhwystro gwireddu eu dyheadau. Gall gwendid o ran cymorth ar yr adeg dyngedfennol hon waethygu hyn, ac mae'r cyfnod hwn yn aml yn nodi'r man y mae dyheadau yn dechrau erydu.

Sgiliau a chymwysterau poblogaethau o ffoaduriaid a cheiswyr lloches

- 11.3 Mae amrywiaeth y poblogaethau o ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn golygu bod eu sgiliau, gan gynnwys sgiliau iaith Saesneg, a chymwysterau eraill, yr un mor amrywiol. Mae gan rai addysg prifysgol a sgiliau iaith Saesneg cryf, ac mae eraill heb addysg ffurfiol neu ychydig o addysg ffurfiol a sgiliau iaith Saesneg gwan. Gall sgiliau a enillwyd dramor hefyd gael eu dibrisio pan nad ydynt yn cael eu cydnabod yng Nghymru, neu eu colli drwy ddiffyg defnydd (datsgilio).
- 11.4 Mae dyheadau ffoaduriaid yn aml wedi'u camalinio â'u sgiliau a disgwyliadau cyflogwyr. Felly mae codi sgiliau i gyfateb i ddyheadau a dyheadau cyflogwyr yn bwysig. Er gwaethaf hyn, ac eithrio darpariaeth ESOL, yr oedd tua dwy ran o dair (65%) o'r rhai a holwyd wedi ei gwneud, roedd cyfraddau cyfranogi mewn mathau eraill o addysg a hyfforddiant yng Nghymru, fel coleg (20%), prifysgol (10%) darpariaeth gymunedol (10% o'r rhai a holwyd) neu

brofiadau gwaith/lleoliadau gwaith, yn llawer is. Yn rhannol, mae hyn yn debygol o adlewyrchu'r ffyrdd y mae sgiliau iaith Saesneg gwael yn cyfyngu ar gyfranogiad mewn mathau eraill o addysg a hyfforddiant. Fodd bynnag, mae hefyd yn adlewyrchu rhwystrau eraill fel pwysau ariannol, sy'n gallu cyfyngu ar gyfranogiad mewn addysg neu hyfforddiant, a/neu annog pobl i beidio â gohirio mynediad i gyflogaeth er mwyn dysgu, ac anawsterau gyda chludiant a gofal plant. Yn ogystal, dim ond hanner y rhai a holwyd a oedd wrthi'n astudio, neu a oedd yn bwriadu astudio, a oedd yn gwneud hynny er mwyn eu helpu i ddod o hyd i waith, sy'n awgrymu y gall rhai ffoaduriaid a cheiswyr lloches fod yn amwys neu'n ansicr ynghylch gwerth addysg a hyfforddiant ar gyfer gwaith.

Profiadau cyflogaeth ffoaduriaid

- 11.5 Mae cyfraddau cyflogaeth ymhlith poblogaethau o ffoaduriaid yn llawer is na'r boblogaeth gyffredinol. Er ei fod yn anodd ei feintio, ymddengys fod ffigur o tua 30-40% yn amcangyfrif rhesymol, er bod hyn yn cuddio gwahaniaethau o ran cyfraddau cyflogaeth yn ôl:
- rhywedd oherwydd bod dynion yn tueddu i fod â chyfraddau uwch o gyflogaeth na menywod;
 - lefel sgiliau oherwydd bod y rhai â sgiliau uwch ac, yn enwedig, sgiliau iaith Saesneg, yn fwy tebygol o fod mewn gwaith; a
 - hyd yr amser yn y DU, oherwydd bod y rhai sydd wedi bod yn y DU am gyfnod hwy yn fwy tebygol o fod mewn gwaith.
- 11.6 Mae'r prif gyfraddau cyflogaeth yn gallu cuddio cyfraddau uchel o waith gwael hefyd gyda llawer yn gweithio islaw lefelau sgiliau, am gyflog isel mewn swyddi dros dro neu ansicr. Mae ffoaduriaid yn aml yn gweithio mewn sectorau fel warysau, prosesu bwyd neu arlwy, lle mae'r cyflog a'r amodau'n wael, ond lle mae'r rhwystrau i fynediad, fel gofynion cyflogwyr am sgiliau iaith Saesneg a chymwysterau eraill, yn is hefyd.
- 11.7 Gall diweithdra a gwaith gwael lesteirio integreiddio, amddifadu pobl o'u hurddas a chyfrannu at lefelau uchel o dlodi ac allgáu cymdeithasol a lefelau llawer gwaeth o lesiant ymhlith ffoaduriaid ac, yn arbennig, ymhlith ceiswyr lloches, o gymharu â'r boblogaeth gyffredinol.

Rhwystrau i gyflogaeth a chynnydd mewn gwaith

- 11.8 Mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn aml yn “ddyfeisgar ac yn greadigol” (SPIU, 2010) a nododd yr ymchwil hon enghreifftiau o ffoaduriaid yn goresgyn rhwystrau ac yn gwireddu eu dyheadau. Fodd bynnag, ni waeth pa mor ddyfeisgar, creadigol a phenderfynol ydynt, fel y mae'r ymchwil hon yn dangos, gall graddfa a/neu gymhlethdod rhwystrau rwystro eu dyheadau. O ganlyniad, ymddengys fod yr enghreifftiau o ffoaduriaid sydd wedi gwireddu eu dyheadau yn gymharol brin ac yn aml wedi'u cyfyngu i sectorau fel TG lle roedd prinder sgiliau.
- 11.9 I'r rhai sydd â dyheadau uwch, mae camaliniad rhwng dyheadau llawer o ffoaduriaid a'u sgiliau a disgwyliadau cyflogwyr, yn rhwystr allweddol. Mae golygu bod llwybrau i gyflogaeth yn wahanol. I rai, mae dod o hyd i gyflogaeth yn golygu addasu eu dyheadau a derbyn gwaith gwaeth, ac i eraill mae'n golygu gohirio mynediad i gyflogaeth wrth iddynt ddatblygu eu sgiliau iaith a chyflogadwyedd.
- 11.10 Fodd bynnag, hyd yn lle roedd dyheadau ffoaduriaid yn alinio â'u sgiliau a dyheadau cyflogwyr - a allai gynnwys gostwng dyheadau, fel yr oedd llawer o'r rhai a holwyd yn barod i wneud - mae amrywiaeth o rwystrau'n llesteirio neu'n atal ffoaduriaid rhag cyflawni eu dyheadau (ni all y rhan fwyaf o geiswyr lloches weithio'n gyfreithlon); mae'r rhain yn cynnwys:
- rhwystrau sy'n gysylltiedig â mudo gorfodol, fel anawsterau o ran cael cydnabyddiaeth ar gyfer cymwysterau, sgiliau a phrofiad a enillwyd dramor ac iechyd meddwl gwael;
 - agweddau cyflogwyr, gan gynnwys hiliaeth a/neu amharodrwydd ymhlith rhai cyflogwyr i gyflogi ffoaduriaid;
 - dealltwriaeth wan o lwybrau i gyflogaeth; a
 - rhwystrau mwy generig sy'n gysylltiedig ag amgylchiadau ffoaduriaid, megis anawsterau gyda chludiant a gofal plant.
- 11.11 Roedd profiadau Syriaid sydd wedi adsefydlu mewn ardaloedd gwledig yn wahanol i grwpiau eraill. Gwnaethant nodi rhwystrau ychwanegol sy'n gysylltiedig â natur wledig, fel marchnadoedd llafur gwannach, trafnidiaeth gyhoeddus fwy cyfyngedig, mwy o unigedd oddi wrth grwpiau cyd-ethnig a

gwasanaethau cymorth mwy cyfyngedig; rhwystrau a oedd yn cael eu gwrthbwysu'n rhannol yn unig gan y cymorth ychwanegol a gawsant drwy'r SVPRS. Fodd bynnag, roedd eu profiadau hefyd yn wahanol oherwydd gwahaniaethau yn eu sgiliau, yn fwyaf nodedig sgiliau iaith, a allai waethygu mathau eraill o rwystrau.

Gwasanaethau Cymorth

11.12 Er gwaethaf ymroddiad staff, mae gwasanaethau cymorth a darpariaeth ESOL yn cael trafferth helpu pobl i oresgyn llawer o'r rhwystrau y maent yn eu hwynebu. Mae'r rhan fwyaf o ffoaduriaid, ac mewn nifer bach o achosion, ceiswyr lloches, sydd mewn gwaith y cyfwelwyd â hwy ar gyfer yr astudiaeth hon yn priodoli eu llwyddiant o ran dod o hyd i waith i'w hymdrechion eu hunain, yn hytrach na chymorth gan wasanaethau. Mae hyn yn adlewyrchu nifer o ffactorau, gan gynnwys:

- y cyfyngiadau cyfreithiol ar geiswyr lloches sy'n gweithio yn y DU;
- darpariaeth ESOL annigonol mewn sawl rhan o Gymru a'r anawsterau sy'n gynhenid mewn dysgu ail iaith;
- yr amser a'r cymorth cyfyngedig y gall y Ganolfan Byd Gwaith eu cynnig a'r ffyrdd y gall sgiliau iaith Saesneg gwan gyfyngu ar y cymorth a'r cyfleoedd y gall ceiswyr lloches a ffoaduriaid gael mynediad iddynt; er enghraifft, yn aml ni allant gael mynediad i wasanaethau cymorth cyflogaeth wedi'u targedu fel Cymunedau am Waith neu leoliadau gwaith, hyd nes iddynt ddatblygu eu sgiliau iaith;
- toriadau mewn cyllid ar gyfer gwasanaethau cymorth.

Argymhelliad ar gyfer gweithredu

11.13 Mae'r dystiolaeth a gasglwyd ar gyfer yr astudiaeth hon yn dangos nad oes "bwled arian". Mae'n dangos y dylai strategaeth effeithiol ganolbwyntio ar ymestyn hawliau ac alinio dyheadau a sgiliau â disgwyliadau cyflogwyr, a mynd i'r afael â rhwystrau eraill i waith a chynnydd mewn gwaith. Mae hynny'n gofyn am weithredu cydlynus ar draws amrywiaeth o feysydd polisi er mwyn cryfhau:

- Integreiddio;
- ESOL a hyfforddiant, i ddatblygu sgiliau;

- gwybodaeth, cyngor ac arweiniad a chymorth cyflogaeth i, er enghraifft, lywio dyheadau a strategaethau chwilio am swyddi; ac
- ymgysylltu â chyflogwyr er mwyn, er enghraifft, newid disgwyliadau ac arfer cyflogwyr.

11.14 Bydd hefyd yn ei gwneud yn ofynnol cael gwelliannau o ran gweithio mewn partneriaeth rhwng gwasanaethau a monitro polisïau a darpariaeth i gynorthwyo ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Mewn ymateb mae'r astudiaeth yn gwneud pum argymhelliad cyffredinol i wella mynediad i gyflogaeth a chymorth.

11.15 **Argymhelliad 1: Dylai Llywodraeth Cymru weithio i gynorthwyo integreiddio o'r cychwyn cyntaf, fel y mae Llywodraeth yr Alban wedi'i wneud.** Dylai hyn helpu i leihau'r 'amser coll' pan fydd effaith negyddol ar sgiliau a llesiant, gwella dealltwriaeth y cyhoedd a'u canfyddiad o ffoaduriaid a cheiswyr lloches, a gwella llesiant ceiswyr lloches a ffoaduriaid. Dylai camau gweithredu i gefnogi hyn gynnwys Llywodraeth Cymru yn:

- Llobydd Llywodraeth y DU i adfer hawliau ceiswyr lloches i weithio⁵⁸;
- Ystyried yr achos dros ddatblygu rhaglenni strwythuredig byr i gynorthwyo integreiddio, fel y rhai a ddatblygwyd mewn gwledydd eraill yn yr UE;
- sicrhau'r defnydd mwyaf posibl o adnoddau i fynd i'r afael â rhwystrau iaith. Mae defnydd Busnes Cymru o'i Gronfa Gyfranogi yn enghraifft dda o hyn;
- gweithio gyda phartneriaid i sicrhau bod gan staff rheng flaen ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o anghenion ffoaduriaid a cheiswyr lloches fel rhan o ddatblygu'r gweithlu;
- gweithio gydag awdurdodau lleol a chyrrff fel Cyngor Celfyddydau Cymru a Chwaraeon Cymru i drafod cyfleoedd ar gyfer allgymorth ac ymgysylltu â ffoaduriaid a cheiswyr lloches; a
- mynd ati i nodi cyfleoedd i amlygu cyfraniad ffoaduriaid a cheiswyr lloches fel digwyddiadau i nodi Diwrnod Ffoaduriaid y Byd a chefnogi grwpiau noddi ffoaduriaid lleol.

⁵⁸ Mae polisi lloches wedi'i gadw yn ôl i Lywodraeth y DU, sy'n rheoli'r gwaith o asesu ceisiadau am loches a hefyd llety a chymorth ariannol i geiswyr lloches.

11.16 **Argymhelliad 2: Dylai Llywodraeth Cymru gryfhau darpariaeth addysg a hyfforddiant i ffoaduriaid a cheiswyr lloches.** Dylai hyn gynorthwyo integreiddio a helpu ffoaduriaid i ddod o hyd i waith gwell, yn gyflymach. Dylai camau gweithredu i gefnogi hyn gynnwys Llywodraeth Cymru yn:

- cynyddu buddsoddiad mewn darpariaeth ESOL a gweithio gydag awdurdodau lleol, colegau, cyflogwyr a darparwyr ESOL i ymestyn a phrif ffrydio'r arfer da a nodwyd yn y Datganiad Polisi ESOL presennol;
- gweithio gyda cholegau i drafod cyfleoedd i ddarparu hyfforddiant mewn cymwysterau sylfaenol fel hylendid bwyd ac iechyd a diogelwch yn ieithoedd allweddol y byd, fel Arabeg, i'r rheini â sgiliau iaith Saesneg gwannach; a
- gweithio gyda cholegau a Phartneriaethau Sgiliau Rhanbarthol i drafod datblygu llwybrau hyfforddi i sectorau twf fel gofal cymdeithasol ar gyfer y rhai â sgiliau iaith Saesneg cryfach.

11.17 **Argymhelliad 3: Dylai Llywodraeth Cymru gryfhau gwasanaethau cymorth i ffoaduriaid a cheiswyr lloches.** Ceir amrywiaeth o wasanaethau cymorth fel y Ganolfan Byd Gwaith, Gyrfa Cymru a Chymorth Swyddi Cymru. Mae'n hanfodol bod y gwasanaethau hyn yn sensitif i anghenion ffoaduriaid fel bod ffoaduriaid yn cael eu cyfeirio i'r cymorth sydd fwyaf perthnasol i'w hanghenion. Dylai camau gweithredu i gefnogi hyn gynnwys Llywodraeth Cymru yn:

- gweithio gyda gwasanaethau i gryfhau cydweithio, er enghraifft, er mwyn gallu rhannu gwybodaeth ac arbenigedd;
- gweithio gyda'r Adran Gwaith a Phensiynau i sicrhau bod ei 'chynnig' cymorth yn diwallu anghenion ffoaduriaid. Dylai hyn gynnwys sicrhau'r defnydd sensitif a deallus o ymrwymadau hawl wyr; bod defnydd llawn yn cael ei wneud o sgiliau ac arbenigedd staff y Ganolfan Byd Gwaith, a chefnogi'r gwaith o ddatblygu arbenigedd yn swyddfeydd y Ganolfan Byd Gwaith; a
- Sicrhau bod anghenion ffoaduriaid yn cael eu prif ffrydio i ddyluniad a gweithrediadau rhaglenni cyflogadwydd fel Cymorth Swyddi Cymru a

Chymunedau am Waith, a lle y bo'n briodol, bod ffoaduriaid yn cael eu trin fel grŵp blaenoriaeth ar gyfer gwasanaethau.

11.18 Argymhelliad 4: Dylai Llywodraeth Cymru wella ymgysylltiad cyflogwyr â ffoaduriaid. Mae'n hanfodol bod cyflogwyr yn deall hawliau ffoaduriaid i weithio, yn helpu i gynorthwyo ac annog cyflogaeth ffoaduriaid a'u cynnydd mewn gwaith. Dylai camau gweithredu i gefnogi hyn gynnwys Llywodraeth Cymru yn:

- gweithio gyda'r Adran Gwaith a Phensiynau i gryfhau rôl cynghorwyr cyflogaeth y Ganolfan Byd Gwaith;
- annog cyrff cyhoeddus i gefnogi a hyrwyddo cyfleoedd cyflogaeth a lleoliadau gwaith i ffoaduriaid; a
- sicrhau bod camau gweithredu o dan y Cynllun Cyflogadwyedd i danlinellu cyfrifoldeb cyflogwyr i uwchsgilio eu gweithwyr, cefnogi eu staff a darparu gwaith teg, yn gynnwys ffocws ar ffoaduriaid.

11.19 Argymhelliad 5: Gwellu data, tystiolaeth a llywodraethu. Mae'r sylfaen dystiolaeth bresennol yn wan, ni wyddys digon am brofiadau cyflogaeth ffoaduriaid ac mae'r cyfrifoldeb am weithredu yn bodoli ar draws sawl adran. Dylai camau gweithredu i fynd i'r afael â hyn gynnwys Llywodraeth Cymru yn:

- Sicrhau bod gwerthusiadau o raglenni allweddol yn ystyried cymorth i ffoaduriaid a, lle y bo'n berthnasol, i geiswyr lloches;
- gweithio gyda'r Adran Gwaith a Phensiynau i drafod cyfleoedd i ddefnyddio system marchnad lafur y Ganolfan Byd Gwaith i ddarparu gwell data ar brofiad ffoaduriaid; ac
- ystyried comisiynu rhagor o ymchwil i drafod cynnydd ffoaduriaid mewn cyflogaeth
- rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf yn rheolaidd i'r bwrdd gweithrediadau ffoaduriaid a cheiswyr lloches;
- trafod dichonoldeb sefydlu grŵp llywio arbenigwyr drwy brofiad.

12. Llyfryddiaeth

Ager, A. a Strang, A. 2008. Understanding integration: a conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, Cyf.21(2), tt.166-191.

Ameen, H., Mohamoud, Y. H., Savane, B. S., Owen, D., a Samad, T. 2007. *An Audit of Refugee Skills and Qualifications in Wales*. Cyngor Ffoaduriaid Cymru.

Anderson, B., Ruhs, M., Rogaly, B., a Spencer, S. 2006. *Fair enough? Central and East European migrants in low-wage employment in the UK*. Sefydliad Joseph Rowntree.

Ymchwil Arad. 2015. *Final evaluation: Sanctuary in Wales Project*. Oxfam Cymru.

Archer, L., Hollingworth, S., Maylor, U., Sheibani, A., a Kowarzik, U. 2005. *Challenging barriers to employment for refugees and asylum seekers in London*. Prifysgol Fetropolitan Llundain.

ASAP. Ebrill 2011. *No credibility: UKBA decision making and Section 4 Support*, tt. 3 ac 8.

Asylum Aid. D.d. [The asylum process made simple](#). (Fel ar: 3 Ionawr 2018).

Bagwell, S. 2006. UK Vietnamese businesses: cultural influences and intracultural differences. *Environment and Planning. Government and Policy*, 24(1), tt.51-69.

Barnard, H. 2018. [Tlodi yng Nghymru 2018](#). Briff. (Fel ar: 3 Ionawr 2019).

Basedow, J. a Doyle, L. 2016. *England's forgotten refugees: Out of the fire and into the frying pan*. Cyngor Ffoaduriaid.

Bloch, A. 2002. *Refugees Opportunities and Barriers to Training and Employment*. Llundain: Adran Gwaith a Phensiynau.

Bloch, A. 2004. *Making it work*. Asylum and Migration Working Paper II. Llundain: IPPR.

Bloch, A., a McKay, S. 2015. Employment, social networks and undocumented migrants: The employer perspective. *Sociology*, 49(1), 38-55.

Bolt, D. 2018. *An Inspection of the Vulnerable Persons Resettlement Scheme*. Llundain: Llywodraeth y DU.

Bowen, R a Holtom D. (d.d.). *Evaluation of the SOVA Achieving Change through Employment (ACE) project*. Papur heb ei gyhoeddi.

Bryman, A. 2012. *Social Research Methods*. 4ydd arg. Efrog Newydd: Gwasg Prifysgol Rhydychen.

Buckley, M., Zendel, A., Biggar, J., Frederiksen, L., a Wells, J. 2016. *Migrant Work & Employment in the Construction Sector*. Geneva: Swyddfa Lafur Ryngwladol.

Burrowes, E. a Holtom, D. 2017. *Gwerthusiad o Gymunedau am Waith Adroddiad Gwerthuso Prosesau ac Allbwn* Llywodraeth Cymru.

Burkert, C., a Haas, A. 2014. *INVESTING IN THE FUTURE: Labor Market Integration Policies for New Immigrants In Germany*. Migration Policy Institute and International Labour Organization.

Cangiano, A., Shutes, I., Spencer, S., a Leeson, G. 2009. *Migrant Care Workers in Ageing Societies: Research Findings in the United Kingdom*. Rhydychen: COMPAS.

Castles, S., Loughna, S., a Crawley, H. 2003. *States of Conflict: The causes of forced migration to the EU*. Llundain: IPPR.

Cebulla, A. 2010. *Survey of new refugees in the United Kingdom*. Llundain: Y Swyddfa Gartref. Research Report 37.

Charlaff, L., Ibrani, K., Lowe, M., Marsden, R. a Turney, L. 2004. *Refugees and asylum seekers in Scotland: a skills and aspirations audit*. Ymchwil Gymdeithasol Gweithrediaeth yr Alban.

Cheung, S. Y. a Phillimore, J. 2013. *Social networks, social capital and refugee integration*. Sefydliad Nuffield.

Chick, M., a Lewis, I. H. 2018. *An investigation into the barriers to education and employment for forced migrants in the convergence areas of Wales: Interim Findings Report*. Prifysgol De Cymru a Chyngor Ffoaduriaid Cymru.

CITB. 2018. *Industry Insights Wales: Construction Skills Network Labour Market Intelligence 2018-2022*. CITB.

Crawley, H. 2013. *Asylum seekers and refugees in Wales*. Caerdydd: Partneriaeth Ymfudo Strategol Cymru

Crawley, H. a Crimes, T. 2009. Ffoaduriaid yn byw yng Nghymru Arolwg o sgiliau, profiadau a rhwystrau i gynhwysiant. Llywodraeth Cymru.

Cross, D. 2016. *Reache North West—Applying transition pedagogy principles to Refugee Healthcare Professionals and International Medical Students/Graduates*. Papur Cynhadledd. Prifysgol Bolton.

Adran Gwaith a Phensiynau. 2003. *Working to Rebuild Lives A preliminary report towards a refugee employment strategy*. Llundain: Adran Gwaith a Phensiynau

Davidson, H., Fitzgerald, I., a Hudson, L. 2013. *Refugee business start-ups in the North East of England: An impossible dream?* Prifysgol Northumbria.

Doyle, L. a O'Toole, G. 2013. *A lot to learn: Refugees, asylum seekers and post-16 learning*. Llundain: Cyngor Ymchwil Prydeinig.

Dustmann, C., a Fabbri, F. 2003. Language proficiency and labour market performance of immigrants in the UK. *The Economic Journal*, 113(489), tt.695-717.

Emminghaus, C a Stern, T. 2006. [Evaluation der Integrationskurse nach dem Zuwanderungsgesetz: Abschlussbericht und Gutachten über Verbesserungspotenziale bei der Umsetzung der Integrationskurse](#). (Fel ar: 16 Mai, 2019).

Y Comisiwn Ewropeaidd a'r Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd. 2016. *A first evaluation based upon the 2014 EU LFS ad hoc module*. Papur Gwaith.

Rhwydwaith Datblygu Gwledig Ewrop 2016. [Projects Brochure - The European Agricultural Fund for Rural Development: Migrant and Refugee Integration](#)

Fitzpatrick, S., Bramley, G., Blenkinsopp, J., Johnsen, S., Littlewood, M., Netto, G., Sosenko, F. a Watts, B. 2015. *Destitution in the UK: an Interim Report*. Sefydliad Joseph Rowntree.

Freedman, J. 2015. *Gendering the international asylum and refugee debate*. Springer.

Geddes A. 2000. *Immigration and European Integration: Towards Fortress Europe?* Gwasg Prifysgol Manceinion.

Hawkins, O. 2018. *Asylum Statistics*. Papur Briffio Tŷ'r Cyffredin.

Holtom, D., Iqbal, H a Bowen, R. (d.d.). Astudiaeth Cymorth Cyflogaeth a Sgiliau i Ffoaduriaid: Adolygiad Llenyddiaeth, papur heb ei gyhoeddi

Holtom, D., Bottrill, I., a Watkins, J. 2013. *Tlodi ac ethnigrwydd yng Nghymru*. Sefydliad Joseph Rowntree

Y Swyddfa Gartref. D.d. [Asylum support](#). (Fel ar: 17 Ionawr 2018).

Pwyllgor Gwaith a Phensiynau Tŷ'r Cyffredin. 2016. *The future of Jobcentre Plus*. Second Report of Session 2016-17. Llundain: Tŷ'r Cyffredin.

Hough, C. 2018. [The UK Government's Approach to Evaluating the Vulnerable Persons and Vulnerable Children's Resettlement Schemes Research](#), Report 106 (fel ar 24 Mai 2019).

Hynes, P. 2011. *The Dispersal and Social Exclusion of Asylum Seekers: Between Liminality and Belonging*. Bryste: Policy Press.

Ipsos Mori. 2010. *A survey of refugees living in London*. Report for the Greater London Authority.

Janta, H., Ladkin, A., Brown, L., a Lugosi, P. 2011. 'Employment experiences of Polish migrant workers in the UK hospitality sector'. *Tourism Management*, 32(5), tt.1006-1019.

Jentsch, B., Danson, M., De Lima, P., Macdonald, B., Findlay, A., Fyfe, N., Stewart, E. ac Einri, P. M. 2007. 'Migrant Integration in Rural Areas – Evidence from New Countries of Immigration'. *International Journal on Multicultural Societies*, 9(1).

Johnson, M. R., Phillips, D., Rudiger, A., Somerville, W., Wintour, P. a Warren, S. 2004. *Refugees and other new migrants: a review of the evidence on successful approaches to integration*.

Sefydliad Joseph Rowntree. 2017. [JRF response to the Industrial Strategy Green Paper](#). (Fel ar: 7 Rhagfyr 2018).

Katseli, L. T. 2004. *Immigrants and EU labor markets*. Migration Information Source. Washington, D.C.: Migration Policy Institute.

Ledstrup, M., a Larsen, M. 2018. From refugee to employee: work integration in rural Denmark. *Forced Migration Review (Argraffiad Saesneg)*, 58, tt.14-16.

Lindsay, K., Gillespie, M. a Dobbi, L. 2010. *Refugees' Experiences and Views of Poverty in Scotland*. Glasgow: Uned Gwybodaeth am Dlodi yr Alban.

Martin, I., Arcarons, A., Aumüller, J., Bevelander, P., Emilsson, H., Kalantaryan, S., MacIver, A., Mara, I., Scalettari, G., Venturini, A., Vidovic, H., van der Welle, I., Windisch, M., Wolffberg, R a Zorlu, A. 2016. From refugees to workers: mapping labour market integration support measures for asylum-seekers and refugees in EU member states. *Volume II: Literature review and country case studies*.

Mayblin, L. 2014. 'Asylum, welfare and work: reflections on research in asylum and refugee studies'. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 34(5/6), tt.375-391.

Miranda, A. a Zhu, Y. 2013. [The causal effect of deficiency at English on female immigrants' labor market outcomes in the UK](#). [Ar-lein]. Ar gael yn: (Fel ar: 9 Hydref 2018).

Mortimer, R. 2017. [The case for Quota Sampling](#). (Fel ar: 20 Tachwedd 2018).

Moskal, M. 2013. '8 Transnational social networks, human capital and economic resources of Polish immigrants in Scotland'. *Mobility in Transition*, t.155.

Mulvey, G. 2013. *In search of normality: Refugee integration in Scotland*. Glasgow: Cyngor Ffoaduriaid yr Alban.

Mulvey, G. 2011. *Refugee Integration in Scotland Statistical Findings from Stage 1*. Adroddiad Prosiect. Glasgow: Cyngor Ffoaduriaid yr Alban.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru. 2017. *“Roeddwn i’n arfer bod yn rhywun”:
Ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru*. Bae Caerdydd: Cynulliad Cenedlaethol
Cymru.

Y Swyddfa Archwilio Genedlaethol. 2016. *The Syrian Vulnerable Persons
Resettlement programme*. Llundain: Y Swyddfa Archwilio Genedlaethol.

Newman, A. 2010. ‘Improving reach: promoting engagement by building bridges
between refugee women and the voluntary sector’. *Diversity in Health & Care*, 7(2)
tt.139–47.

Phillimore, J., a Goodson, L. 2006. ‘Problem or opportunity? Asylum seekers,
refugees, employment and social exclusion in deprived urban areas’. *Urban
Studies*, 43(10), tt.1715-1736.

Platts-Fowler, D., a Robinson, D. 2015. ‘A place for integration: refugee experiences
in two English cities’. *Population, Space and Place*, 21(5), tt.476-491.

Psoinos, M. 2011. *The important role of refugee and migrant community
organizations in bringing out highly educated refugees’ potential as knowledge
workers*. Global Knowledge Workers: Diversity and Relational Perspectives.
Cheltenham and Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, tt.95-113.

Ram, M. a Jones, T. 2008. [*Ethnic Minorities In Business*](#). (Fel ar 24 Mai 2019)

Richards, L. a Gundel, S. 2017. *Best practice for community involvement in the
Syrian Vulnerable Persons Resettlement Programme*. Refugees Welcome Scotland.

Refugee Action. 2018. [*Lift the Ban: Why people seeking asylum should have the
right to work*](#). (Fel ar: 6 Rhagfyr 2018).

Cyngor y Ffoaduriaid 2005. *The forbidden workforce: Asylum seekers, the
employment concession and access to the UK labour market*. Llundain: Cyngor y
Ffoaduriaid.

Robinson, V. 2006. *Mapping the field: Refugee housing in Wales*. Hact a Chyngor
Ffoaduriaid Cymru.

Robinson, V., a Segrott, J. 2002. *Understanding the decision-making of asylum seekers* (Cyf. 12). Llundain: Y Swyddfa Gartref.

Ruiz, I., a Vargas-Silva, C. 2018.' Differences in labour market outcomes between natives, refugees and other migrants in the UK'. *Journal of Economic Geography*, 18(4), tt.855-885.

Schellekens, P. 2001. *English language as a barrier to employment, education and training*. Llundain: AdAS.

Llywodraeth yr Alban. 2018. *New Scots Refugee Integration Strategy 2018-2022*. Caeredin: Llywodraeth yr Alban.

Smyth, G., a Kum, H. 2010. 'When they don't use it they will lose it': Professionals, deprofessionalization and reprofessionalization: the case of refugee teachers in Scotland. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), tt.503-522.

Spencer, S. a Sanders, S. 2016. *Developing a Strategic Approach to Integration in Wales: A practical resource for LAs and their partners in Wales*. Papur heb ei gyhoeddi.

SPIU. 2010. *Refugees' Experiences and Views of Poverty in Scotland*: SPIU Findings No.2. SPUI, Glasgow: Prifysgol Caledonian.

Stewart, E., a Shaffer, M. 2015. *Moving on? Dispersal policy, onward migration and integration of refugees in the UK*. Glasgow: Prifysgol Strathclyde.

Strang, A., Baillot, H., a Mignard, E. 2015. *Insights into integration pathways: new Scots and the Holistic Integration Service*. Cyngor Ffoaduriaid yr Alban.

Uchel Gomisiynydd y Cenhedloedd Unedig dros Ffoaduriaid. Mehefin 2017. [Europe Monthly Report](#). (Fel ar 22 Tachwedd 2018).

Asiantaeth Ffiniau'r Deyrnas Unedig. 2010. *Guidance for employers on preventing illegal working – asylum seekers and refugees*. Llundain: Asiantaeth Ffiniau'r DU.

Waite, L. J., Lewis, H., Hodgkinson, S., a Dwyer, P. 2013. *Precarious lives: Experiences of forced labour among refugees and asylum seekers in England*. Adroddiad. Prifysgol Leeds.

Walsh, K. 2016. *Labour market integration of asylum seekers and refugees*. Brwsel: Y Comisiwn Ewropeaidd.

Llywodraeth Cymru. 2014a. Datganiad polisi ar sgiliau. Bedwas: Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2014b. *Cynllun gweithredu ar gyfer sgiliau: Cyflawni'r datganiad polisi ar sgiliau*. Bedwas: Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2016a. *Cynllun Cyflawni Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches*. Merthyr Tudful: Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2016b. [Cynllun Cyflawni Cenedlaethol ar gyfer Cydlyniant Cymunedol](#). (Fel ar 22 Tachwedd 2018).

Llywodraeth Cymru. 2017a. *Adroddiad Rhanbarthol Gwybodaeth am y Farchnad Lafur: Gogledd Cymru*. Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2017b. *Adroddiad Rhanbarthol Gwybodaeth am y Farchnad Lafur: De-Orllewin a Chanolbarth Cymru*. Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2017c. *Adroddiad Rhanbarthol Gwybodaeth am y Farchnad Lafur: De-ddwyrain Cymru*. Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2018a. *Cenedl Noddfa – Cynllun Ffoaduriaid a Cheiswyr Lloches*. Merthyr Tudful: Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2018b. *Cynllun Cyflogadwyedd*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2018c. *Llesiant Cymru*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru.

Llywodraeth Cymru. 2018d. [Polisi Saesneg ar gyfer Siaradwyr Ieithoedd Eraill \(ESOL\) yng Nghymru](#). (Fel ar: 3 Ionawr 2019).

Llywodraeth Cymru. 2018e. [Arolwg blynyddol o oriau ac enillion](#). (Fel ar: 9 Hydref 2018)

Llywodraeth Cymru. 2019. [Rhaglen Datblygu Cymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru 2014- 2020. LEADER Guidance Notes](#). (Fel ar 29 Mai 2019)

Williams, E., a Doyle, R. 2016. *Rural Poverty in Wales: Existing Research and Evidence Gaps*. Sefydliad Polisi Cyhoeddus i Gymru.

Williams, E. 2017. *ESOL Mapping Report: An overview of the Provision of English for Speakers of Other Languages in Wales*. Caerdydd: Partneriaeth Ymfudo Strategol Cymru

Wood, M.; Hales, J.; Purdon, S.; Sejersen, T. a Hayllar, O. 2009. [A test for racial discrimination in recruitment practice in British cities](#). Adran Gwaith a Phensiynau. (Fel ar: 6 Rhagfyr 2018).

Wood, C. a Wybron, I. 2015. [Entry to, and progression in, work](#). (Fel ar: 3 Ionawr 2019).

Wren, K. 2004. *Building Bridges: Local responses to the resettlement of asylum seekers in Glasgow* (tt. 1-88). Glasgow: Canolfan Ymchwil i Gyfiawnder Cymdeithasol yr Alban.

13. Y sample arolwg a gyflawnwyd

Cyflwyniad

- 13.1 Fel yr amlinellwyd yn adran 1, cafodd ffoaduriaid a cheiswyr lloches eu cynnwys. Oherwydd mai prin iawn yw'r ceiswyr lloches sy'n gallu gweithio, ac oherwydd amcanion yr astudiaeth, rydym yn trin ceiswyr lloches⁵⁹ a ffoaduriaid⁶⁰ fel grwpiau ar wahân a, lle y bo'n berthnasol, yn tynnu sylw at wahaniaethau o ran nodweddion ac ymatebion gan y ddau grŵp. Mewn ffordd debyg, wrth drafod canfyddiadau'r arolwg, rydym hefyd yn ystyried gwahaniaethau yn ymatebion dynion a menywod, pobl o wahanol ranbarthau a'r bobl hynny a oedd yn gweithio neu wedi gweithio yn y DU a'r rhan nad oedd wedi gwneud hynny.

Maint y sampl

- 13.2 Cyfwelwyd â chyfanswm o 454 o ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Roedd y nifer hwn yn cynnwys:
- 257 o ffoaduriaid, sef 57% o'r sampl gyfan; a
 - 197 o geiswyr lloches, sef 43% o'r sampl gyfan.

Lle

- 13.3 Fel y dengys tabl 33, roedd mwyafrif y sampl (89%) yn byw yn yr ardaloedd gwasgaru traddodiadol (Caerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam). Mae hyn yn adlewyrchu dosbarthiad ffoaduriaid a cheiswyr lloches ledled Cymru, sydd wedi'u canoli yn yr ardaloedd hyn. Cafodd yr unigolion eraill yn y sampl (n=48) o ardaloedd gwledig ac roedd bron pob un o'r ffoaduriaid wedi adsefydlu o dan yr SVPRS.

⁵⁹ Yn yr astudiaeth hon mae'r term "ceisydd lloches" yn cynnwys ceiswyr lloches a wrthodwyd.

⁶⁰ Yn yr astudiaeth hon defnyddir y term "ffoadur" i ddisgrifio'r rhai â dinasyddiaeth Brydeinig, a oedd wedi cael "caniatâd amhenodol i aros", "caniatâd yn ôl disgrisiwn i aros", "diogelwch dyngarol", neu unrhyw fath arall math o ganiatâd i aros.

Tabl 33. Lleoliad y cyfweleion (ffoaduriaid a cheiswyr lloches)

Lleoliad	Nifer	%
Ardal wasgaru draddodiadol	406	89
<i>Abertawe</i>	<i>190</i>	<i>42</i>
<i>Casnewydd</i>	<i>108</i>	<i>24</i>
<i>Caerdydd</i>	<i>96</i>	<i>21</i>
<i>Wrecsam</i>	<i>12</i>	<i>3</i>
Gwledig	48	11
<i>Powys</i>	<i>11</i>	<i>2</i>
<i>Gwynedd</i>	<i>8</i>	<i>2</i>
<i>Caerfyrddin</i>	<i>6</i>	<i>1</i>
<i>Conwy</i>	<i>4</i>	<i>1</i>
<i>Castell-nedd</i>	<i>4</i>	<i>1</i>
<i>Ceredigion</i>	<i>4</i>	<i>1</i>
<i>Mynwy</i>	<i>4</i>	<i>1</i>
<i>Ynys Môn</i>	<i>3</i>	<i>1</i>
	<i>2</i>	<i>0.4</i>
<i>Bro Morgannwg</i>	<i>1</i>	<i>0.2</i>
<i>Sir Ddinbych</i>	<i>1</i>	<i>0.2</i>

Cyfanswm y sampl = 454

Oedran

- 13.4 Roedd 57% (n=254) o'r sampl o dan 34 oed ac roedd 43% (n=193) yn 35 oed a hŷn. Mae'n debyg bod hyn yn adlewyrchu poblogaeth ffoaduriaid Cymru, oherwydd bod llawer o geiswyr lloches o dan 35 oed ⁶¹. Fel y dengys

⁶¹ Dros amser, mae'r proffil oedran yn newid wrth, er enghraifft, i geiswyr lloches ennill statws a setlo yn y DU (heneiddio).

tabl 35, roedd cyfran y rhai dros ac o dan 35 oed yn debyg ar gyfer ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

Tabl 34. Oedran y cyfweleion

Oedran	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
O dan 35 oed	254	57	136	54	118	61
35 oed a hŷn	193	43	118	46	75	39

Cyfanswm y sampl n=447

Rhywedd

13.5 Fel y dengys tabl 35, roedd y sampl yn cynnwys rhaniad 50-50 o ran rhywedd gyda 224 o ddynion a 223 o fenywod.

Tabl 35. Rhywedd cyfweleion

Rhywedd	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Dynion	224	50	144	57	80	41
Menywod	223	50	110	43	113	59

Cyfanswm y sampl n=447

Teulu

13.6 Fel y dengys tabl 36, roedd gan bron tri chwarter (64%, n=284) o'r sampl gyffredinol deulu yng Nghymru neu'r DU. Roedd gan gyfran uwch o ffoaduriaid (72%, n=181) deulu yn y DU o gymharu â cheiswyr lloches (54%, n=103).

Tabl 36. Cyfweleion â theulu yn y DU

Teulu yn y DU?	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Oes	284	64	181	72	103	54
Nac oes	158	36	72	28	86	46

Cyfanswm y sampl n=442

Rhanbarth gwreiddiol

- 13.7 Fel y dengys tabl 37, roedd bron hanner y sampl (47%) o'r Dwyrain Canol yn wreiddiol, roedd 23% o Ogledd Affrica, roedd 13% o Dde Asia, ac 8% o Affrica Is-Sahara ac roedd y gweddill (9%) o ranbarthau fel Ewrop a De America. Roedd y sampl o ffoaduriaid wedi'i bwysoli'n drymach tuag at y Dwyrain Canol (61%) a Gogledd Affrica (28%) ac roedd gan y sampl o geiswyr lloches ddosbarthiad llai amrywiol, gyda niferoedd bach a bron yn gyfartal o gyfranogwyr o'r Dwyrain Canol a De Asia.

Tabl 37. Rhanbarth gwreiddiol ar gyfer ffoaduriaid a cheiswyr lloches

Rhanbarth	Pob un		Ffoaduriaid		Ceiswyr lloches	
	Nifer	%	Nifer	%	Nifer	%
Dwyrain Canol	213	47	158	61	55	28
Gogledd Affrica	103	23	71	28	32	16
De Asia	59	13	8	3	51	26
Affrica Is-Sahara	37	8	6	2	31	16
Arall	40	9	14	5	26	13

Cyfanswm y sampl n=452

Statws

- 13.8 Fel y dengys table 38, roedd 60% wedi cael caniatâd i aros, ac roedd tua 40% yn ceisio lloches.

Tabl 38. Statws y cyfweleion

Statws	Nifer	%
Rhoddwyd statws ffoadur	198	44
Ceiswyr lloches	176	39
Dinesydd Prydeinig	24	5
Gwrthodwyd	21	5
Rhoddwyd caniatâd amhenodol i aros	13	3
Arall	10	2
Rhoddwyd caniatâd yn ôl disgrisiwn i aros	9	2
Rhoddwyd diogelwch dyngarol	3	1
Cyfanswm y sampl n=454		

Amser a dreuliwyd yn ffoi rhag erledigaeth ac amser a dreuliwyd yn y DU

- 13.9 Mae ymchwil flaenorol yn awgrymu y gall amser a dreuliwyd yn ffoi rhag erledigaeth fod yn amser “a gollwyd”, pan gollir sgiliau. I'r gwrthwyneb, mae'r amser a dreulir yn y DU yn gallu cael effaith fwy cymysg. Gall cyfnodau segur gorfodol, pan na all ceiswyr lloches weithio, arwain at golli sgiliau, ond gall hefyd gynnig cyfleoedd i ennill sgiliau ac asedau newydd, yn fwyaf nodedig sgiliau iaith Saesneg, a datblygu rhwydweithiau cymdeithasol (Archer a Hollingworth, 2005; Basedow a Doyle, 2016; Crawley, 2013; Johnson et al., 2004).
- 13.10 Fel y dengys tabl 39 dangos, roedd yr amser rhwng gadael eu gwlad a chyrraedd yn y DU yn amrywio'n sylweddol. Roedd y grŵp mwyaf (44%) yn cynnwys y rhai yr oedd wedi cymryd tair blynedd neu fwy iddynt.

Tabl 39. Ffoaduriaid: amser a gymerwyd o adael y famwlad hyd at sicrhau statws

Amser a gymerwyd o adael y famwlad hyd at sicrhau statws		
	Nifer	%
Llai na blwyddyn	45	23
1-2 flynedd	63	33
3 blynedd neu fwy	86	44
Cyfanswm y sampl n=194		

- 13.11 Fel y dengys tabl 40, roedd bron rhaniad cyfartal o ffoaduriaid a oedd wedi byw yn y DU am lai na 3 blynedd (51%), a'r rhai a oedd wedi bod yn y DU am 3 blynedd neu fwy (49%).

Tabl 40. Ffoaduriaid: hyd y cyfnod yn y DU

Hyd y cyfnod yn y DU	Nifer	%
Llai na 3 blynedd	129	51
3 blynedd neu fwy	122	49
Cyfanswm y sampl n=251		

- 13.12 Fel y dengys tabl 41, roedd ceiswyr lloches a oedd wedi bod yn y DU am 3 blynedd neu fwy yn ffurfio bron hanner y sampl o geiswyr lloches (47%); roedd 23% wedi bod yn y DU am lai na blwyddyn; 17% rhwng 1-2 flynedd a 13% rhwng 2-3 blynedd

Tabl 41. Ceiswyr lloches: hyd y cyfnod yn y DU

Hyd y cyfnod yn y DU	Nifer	%
Llai na blwyddyn	45	23
1-2 flynedd	33	17
2-3 blynedd	25	13
3 blynedd neu fwy	90	47
Cyfanswm y sampl n=193		

Atodiad 1

Noder: cofnodwch (codio) heb ymateb, mae'n well gennyf beidio â dweud ac ati., fel “DdG”

Rhowch gylch o amgylch yr ateb e.e. Ie Na OdG

Os bydd angen, rhowch gylch o amgylch fwy nag un ateb (e.e. os ydynt yn gyflogedig ac yn hunangyflogedig)

Cofiwch ofyn gyda chardiau dangos, “a oes unrhyw beth arall o'r rhestr”?

Staplwch unrhyw daflenni ychwanegol (e.e. llinell amser) gyda'r nodiadau cyfweiliad ar ddiwedd y cyfweiliad.

Cwestiynau ar gyfer y cyfweilydd (chi) i'w llenwi

Enw'r cyfweilydd (eich enw):

Dyddiad y cyfweiliad:

Lle: (ble cafodd y cyfweiliad ei gynnal? e.e. b

Cyfweilai wedi'i recriwtio drwy wasanaeth (e.e.EYST, Oasis) neu gyswllt personol

Rhywedd y cyfweilai: (Gwryw Benyw)

A ydych yn recordio'r cyfweiliad: Ydw Nac ydw

Cyflwyniad

A allwch gadarnhau eich bod wedi darllen y daflen wybodaeth iaith glir a'r hysbysiad preifatrwydd? Ydw

A oes gennych unrhyw gwestiynau?

A allwch gadarnhau eich bod yn hapus i gael eich cyfweld? Ydw

A ydych wedi cael eich cyfweld o'r blaen ar gyfer yr astudiaeth hon? Nac ydw

Yn y cyfweiliad hwn rwy'n mynd i ofyn cyfres o gwestiynau amdanoch chi a'ch profiadau. Ar gyfer rhai o'r cwestiynau rwy'n mynd i ddangos cerdyn i chi er

mwyn i chi allu dewis yr ateb sy'n disgrifio orau sut rydych chi'n teimlo. A hoffech i mi ddarllen y cardiau i chi, neu a fyddai'n well gennych chi eu darllen eich hun?

Diolch.

Hoffwn ddechrau drwy ofyn rhai cwestiynau amdanoch chi a'ch profiadau

1. A allwch ddweud wrthyf ble rydych yn byw?

[e.e. Butetown yng Nghaerdydd, Aberystwyth ac ati. Nodwch, dim ond ardal sydd ei hangen arnom, nid oes angen cyfeiriad llawn arnom]

2. A ydych chi wedi byw unrhyw le arall yn y DU? Ydw / Nac ydw / DdG

[Os nad ydych, ewch i C3]

[Os do] Pam y gwnaethoch chi symud?

3. A allaf ofyn, beth yw eich oedran chi?

4. A oes gennych unrhyw deulu yng Nghymru, er enghraifft, gwraig, gŵr a phlant? Oes / Nac oes / DdG

[Os oes, ysgrifennwch y manylion yn gryno e.e. "gwraig a dau o blant"]

5. O ble ydych chi'n wreiddiol?

[mae hwn yn gwestiwn am wlad wreiddiol pobl, eu "mamwlad"]

6. **[Dangoswch Gerdyn 1]** Beth yw eich statws nawr? [dewiswch un ateb yn unig]

Ceisio lloches

Rhoddwyd statws ffoadur

Ceisiwr lloches a wrthodwyd

Arall e.e.

Rhoddwyd diogelwch dyngarol⁶²

Rhoddwyd caniatâd yn ôl disgresiwn i aros⁶³

Rhoddwyd caniatâd amhenodol i aros

Dinesydd Prydeinig

Arall (nodwch)

Ddim yn siŵr/mae'n well gennyf beidio â dweud.

7. **[Creu Llinell Amser]**

- **Pryd wnaethoch chi adael [eu gwlad wreiddiol - defnyddiwch yr ateb o C 5 e.e. Syria, Eritrea ac ati.]**
- **Pryd wnaethoch chi gyrraedd yn y DU?** [Cofnodwch y mis a'r flwyddyn cyrraedd. Mae amcangyfrif/amser bras yn iawn]
- **Pryd y rhoddwyd [defnyddiwch yr ateb o C 6 e.e. statws ffoadur] i chi?** [cofnodwch y mis a'r flwyddyn. Mae amcangyfrif/amser bras yn iawn], cofnodwch hyn ar y llinell amser]

⁶² Rhoddir lle canfyddir nad yw unigolyn yn ffoadur o dan y Confensiwn Ffoaduriaid ond maent, serch hynny, mewn perygl o niwed difrifol ar ôl dychwelyd i'w gwlad wreiddiol. Dim ond os nad yw'r unigolyn yn cael ei gydnabod fel ffoadur ond mae angen diogelwch arno serch hynny y gellir rhoi diogelwch dyngarol.

⁶³ Rhoddir lle nad yw unigolion yn bodloni gofynion y Rheolau Mewnfudo, ond serch hynny ceir rhesymau eithriadol a/neu dosturiol dros ganiatáu iddynt aros yma.

Llinell amser

Pryd y gwnaethoch chi adael eich gwlad wreiddiol?

Pryd wnaethoch chi gyrraedd yn y DU?

Amser

8. [Os rhoddwyd statws/caniatâd/dinasyddiaeth neu os gwrthodwyd **[Dangoswch gerdyn 2]** Sut roedd **[gan ddefnyddio'r ateb o gwestiwn C 6 e.e. statws ffoadur]** wedi gwneud i chi deimlo? [dewiswch bob un sy'n berthnasol. Os dewisir un yn unig, gofynnwch a oeddent wedi teimlo unrhyw beth arall?]

Yn bryderus neu'n poeni

Isel

Cyffrous

Hapus.

Teimlo rhyddhad

Dryslyd

Â Chymorth

Heb gymorth

Ynysig

Wedi fy ngadael

Wedi cael dechrau newydd

Arall (nodwch)

9. Ar raddfa o ddim i ddeg, lle mae dim yn isel iawn a deg yn uchel iawn, yn gyffredinol, pa mor hapus oeddech chi'n teimlo ddod?

Pam?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Dd/G
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	------

10. **Ar raddfa o ddim i ddeg, lle mae dim yn “ddim o gwbl” a 10 yn “hollol fodlon” yn gyffredinol, pa mor optimistaidd ydych chi'n teimlo am y deuddeg mis nesaf?** [Os gofynnir i chi esbonio beth mae “optimistaidd” yn ei olygu gallwch ddweud pa mor obeithiol ydych chi'n teimlo am y dyfodol? Er enghraifft, a ydych chi'n teimlo y bydd pethau da neu bethau gwael yn digwydd i chi yn ystod y deuddeg mis nesaf?]

Pam?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Dd/G
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	------

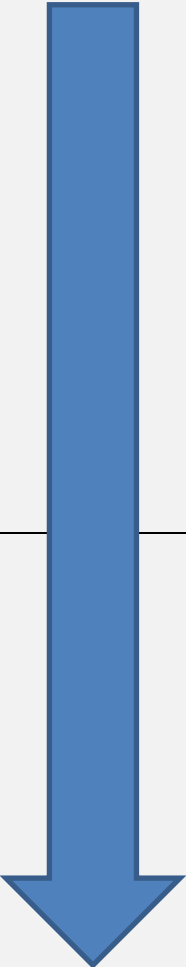
11. **A fydddech yn dweud bod gennych o leiaf un person y gallwch ddibynnu arno pan fydd gennych broblemau?**

Oes / Mwy neu lai / Nac oes / Ddim yn gwybod / Mae'n well gennyf beidio â dweud?

Nawr hoffwn ofyn i chi am eich profiadau o addysg a gwaith

12. [Dangoswch gerdyn 3] Beth oedd eich lefel uchaf o addysg <u>cyn</u> i chi deithio i'r DU? dangoswch gerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol. Gwiriwch a ydynt wedi cwblhau (e.e. ysgol/coleg/prifysgol) ai peidio.
Cynradd (addysg ysgol sylfaenol) e.e. tystysgrif ysgol gynradd/sylfaenol.
Uwchradd (addysg uwch/ysgol uwchradd) e.e. tystysgrif is ysgol uwchradd tystysgrif uwch ysgol uwchradd (e.e. Safon Uwch).
Pellach (addysg coleg, fel coleg technegol neu athrofa) e.e. diploma/tystysgrif mewn coleg technegol neu goleg.'
Uwch (addysg ar lefel prifysgol) e.e. Gradd gyswllt Gradd Baglor (e.e. BA, Bsc) Meistr (e.e. MA/Msc) PhD
Arall/ddim yn siŵr pa lefel (nodwch/disgrifiwch)
13. A ydych wedi gweithio yn [eu gwlad wreiddiol, e.e. Syria, Eritrea ac ati.]? Ydw / Nac ydw / DdG

[Os YDW ewch i C 13 (h.y. wedi gweithio yn... e.e.. Syria, Eritrea ac ati.)] 	[Os Nac ydw (h.y. heb weithio yn e.e. Syria, Eritrea ac ati.) NEU mae'n well gennyf beidio â dweud i C 13]
14a. Pa fath o waith wnaethoch chi? Er enghraifft, beth oeddech chi'n gyfrifol am ei wneud? [cofnodwch bob un o'r prif fathau o waith]	14b. A oeddech yn chwilio am waith [yn eich gwlad wreiddiol, e.e. Syria, Eritrea ac ati.] NEU a oeddech wedi meddwl am yr hyn yr hoffech ei wneud, er enghraifft, ar ôl gorffen eich addysg? Oeddwn / Nac oeddwn / DdG [Os oeddech], pa fath o waith oeddech chi'n chwilio amdano neu â diddordeb ynddo/yn meddwl amdano?] [Os nad oeddech, ewch i dudalen 10)
15a. A ydych yn chwilio am y math hwn o waith yng Nghymru/y DU neu a hoffech wneud y math hwn o waith yng Nghymru/y DU? Ydw / Nac ydw / DdG	[Os nad oeddech, ewch i dudalen 10) Ac a ydych yn dal i chwilio am y math hwn o waith neu â diddordeb ynddo yng Nghymru/y DU? .Ydw / Nac ydw / DdG

16a. A ydych yn credu eich bod wedi colli sgiliau am nad ydych wedi bod yn eu defnyddio? Er enghraifft, oherwydd nad ydych wedi gallu parhau gweithio fel..... [defnyddiwch yr ateb o C. 14a e.e. meddyg, trydanwr ac ati.] Ydw Ddim yn siŵr Nac ydw Dd/B	
17a. A fydddech yn dal i fod yn hyderus yn gwneud y math hwn o waith nawr? Byddwn Ddim yn siŵr Na fyddwn DdG	
18a. A fydddech yn fodlon gwneud math gwahanol o waith yn y DU? Byddwn / Na fyddwn / DdG	16b. A fydddech yn fodlon gwneud math gwahanol o waith yn y DU? Byddwn / Na fyddwn / DdG

A oes unrhyw beth arall sy'n bwysig yn eich barn chi neu yr hoffech ei ddweud wrthyf am eich addysg a'ch gwaith yn..... [eu mamwlad e.e. Syria, Eritrea ac ati.]?

Nawr hoffwn ofyn rhai cwestiynau i chi am weithio yng Nghymru

20. A ydych mewn gwaith am dâl yng Nghymru ar hyn o bryd? Ydw / Nac ydw / DdG

[h.y. ddim yn gwirfoddoli]

Os ydyw, ewch i adran A, tudalen 11

Os nad yw, ewch i gwestiwn 21

21. A ydych wedi gwneud gwaith am dâl yng Nghymru yn y gorffennol? Ydw / Nac ydw / DdG

Os ydyw, ewch i adran B, tudalen 18

Os nad yw neu DdG, ewch i adran C, tudalen 25

Adran A. Cwestiynau i bobl sy'n cael eu cyflogi (mewn gwaith am dâl) yng Nghymru ar hyn o bryd (gan gynnwys hunangyflogaeth)

22. A ydych yn gyflogedig neu'n hunangyflogedig (yn gweithio i chi eich hun/yn rhedeg eich busnes eich hun)?

23. Yn fras, pa mor hir gymerodd hi i chi ddod o hyd i waith neu sefydlu eich busnes?

[Ychwanegwch hyn at y llinell amser – e.e. pryd ddechreuon nhw chwilio am waith a phryd y daethant o hyd i waith]

24. Beth yw eich swydd, gwaith neu fusnes presennol? Er enghraifft, beth roeddech yn gyfrifol am ei wneud? [dim ond disgrifiad byr sydd ei angen]

A ydych wedi cael unrhyw swyddi, waith neu fusnesau eraill yng Nghymru?

25. [Dangoswch gerdyn 4] Pam ydych chi'n gweithio fel [defnyddiwch yr ateb o gwestiwn 24 e.e. glanhäwr, cyfieithydd ar y pryd, cynghorydd ac ati]? [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol; os mai dim ond un rheswm a roddir gwiriwch i weld a oes unrhyw rai eraill yn berthnasol]

Rwy'n hoffi'r math hwn o waith, gan gynnwys

- Roeddwn yn arfer gwneud y gwaith hwn

- diddordeb yn y math hwn o waith/yn ei fwynhau
- Mae gennyf y sgiliau ar gyfer y gwaith hwn
- mae'r oriau (e.e. amseroedd dechrau a gorffen, diwrnodau rwy'n gweithio) yn addas i mi

Roeddwn am weithio neu angen gweithio, gan gynnwys:

- Roeddwn angen/eisiau ennill arian
- Nid oeddwn am hawlio budd-daliadau
- Roeddwn am wneud ffrindiau

Nid oedd gennyf unrhyw ddewis neu ddim llawer o ddewis

- yr unig waith y gallwn ei wneud/ganfod
- Roeddwn yn poeni y byddwn yn colli fy mudd-daliadau pe na bawn yn gweithio

Arall (nodwch)

26. **[Dangoswch gerdyn 5] Sut gwnaethoch chwilio am waith NEU ddarganfod sut i sefydlu eich busnes eich hun?** [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol; os mai dim ond un rheswm a roddir gwiriwch i weld a oes unrhyw rai eraill yn berthnasol]

Chwiliais am swyddi fy hun, gan gynnwys:

- chwilio ar y rhynggrwyd
- cofrestru gydag asiantaeth swyddi
- mynd i glwb swyddi

Gofynnais am help gan bobl rwy'n eu hadnabod gan gynnwys:

- siarad â theulu a ffrindiau
- siarad â phobl maent yn eu hadnabod/yn eu cymuned
- defnyddio cyfryngau cymdeithasol

Cefais gymorth gan sefydliad, gan gynnwys:

- y Ganolfan Waith
- prosiect/sefydliad cymorth cyflogaeth (e.e. prosiect ACE SOVA neu Cymunedau am Waith);

- sefydliad neu wasanaeth cymorth i ffoaduriaid (e.e. WRC, DPIA, EYST neu Trinity);

Arall (nodwch).

27. **[Os nodir bod teulu a ffrindiau neu wasanaeth cymorth wedi'u helpu]**
Sut gwnaethant eich helpu? Dangoswch gerdyn 6, (dewiswch bob un sy'n berthnasol:

Gwnaethant roi gwybodaeth neu gyngor am gyfleoedd gwaith, gan gynnwys:

- dweud wrthyf am swyddi neu gyfleoedd
- dweud wrthyf lle i chwilio am swyddi

Gwnaethant fy helpu i wneud cais am swyddi, gan gynnwys:

- help neu gyngor i wneud cais (e.e. gwella fy CV)
- helpu gyda'r ffurflen gais/broses, paratoi ar gyfer cyfweiliad

Gwnaethant fy annog neu fy nghefnogi, gan gynnwys:

- cynyddu fy hyder
- fy helpu i gadw i fynd a pheidio â rhoi'r gorau iddi

Gwnaethant fy helpu i ddatblygu fy sgiliau, gan gynnwys:

- cyrsiau hyfforddi
- lleoliadau/profiad gwaith

Gwnaethant roi help neu gyngor i mi am fy mudd-daliadau

Rhywbeth arall (esboniwch)

Os yw'n gyflogedig 	Os yw'n hunangyflogedig
26a. A wnaeth unrhyw rai o'r rhwystrau canlynol ei gwneud yn anodd i chi ddod o hyd i waith neu barhau i weithio? [Dangoswch gerdyn 7, (dewiswch bob un sy'n berthnasol: Fy amgylchiadau, fel: - cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu - anawsterau gyda chludiant/teithio i'r gwaith; - fy iechyd corfforol neu feddyliol - ddim yn teimlo'n barod i ddechrau chwilio am waith/gweithio; - fy oedran Fy sgiliau, cymwysterau neu brofiad fel: - dim profiad/ychydig o brofiad o weithio yn y DU - dim cymwysterau/cymwysterau isel - nid yw fy nghymwysterau yn cael eu cydnabod - Mae gennyf ormod o gymwysterau - fy sgiliau iaith - nid oes gennyf sgiliau TG (cyfrifiadur) da - Ddim yn deall gwaith neu sut mae pobl yn gweithio ac yn ymddwyn yn y DU	26b. A wnaeth unrhyw rai o'r rhwystrau canlynol ei gwneud yn anodd i chi ddechrau eich busnes eich hun? [Dangoswch gerdyn 8, (dewiswch bob un sy'n berthnasol: Fy amgylchiadau, fel: - cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu - fy iechyd corfforol neu feddyliol - ddim yn teimlo'n barod i ddechrau chwilio am waith/gweithio; Fy sgiliau, cymwysterau neu brofiad fel: - dim profiad/ychydig o brofiad o weithio yn y DU - fy sgiliau iaith - ddim yn meddu ar y sgiliau sydd eu hangen i ddechrau neu redeg busnes - ddim yn hyderus yn rhedeg nac yn sefydlu busnes - ddim yn gwybod sut i ddechrau neu redeg busnes - ddim yn gwybod digon am ddarpar gyflenwyr i fy musnes - ddim yn gwybod digon am ddarpar gwsmeriaid i fy musnes

Agweddau neu ymddygiad eraill, gan gynnwys: - agweddau cyflogwyr fel gwahaniaethu 7.1. ar sail fy hil, ethnigrwydd neu statws (e.e. fel ffoadur) - gwahaniaethu am reswm arall (e.e. oherwydd fy mod yn ddyn neu'n fenyw neu oherwydd fy oedran) Diffyg cymorth neu gyngor gan gynnwys: - diffyg cymorth neu wybodaeth, gan gynnwys peidio â gwybod sut i ddod o hyd i waith/gwneud cais am swyddi; Dim cyfleoedd neu ychydig o gyfleoedd gan gynnwys: - dim gwaith ar gael gerllaw, gan gynnwys teimlo nad oes gwaith ar gael o ystyried fy nghymwysterau a/neu brofiad; - credu y byddwn yn well fy myd ar fudd-daliadau; - Arall (nodwch	Agweddau neu ymddygiad eraill, gan gynnwys: - agweddau cwsmeriaid neu gyflenwyr fel gwahaniaethu ar sail fy hil, ethnigrwydd neu statws (e.e. fel ffoadur). 3. Diffyg cymorth neu gyngor ar sut i ddechrau neu redeg busnes gan gynnwys: - diffyg arian/cyllid - anawsterau o ran agor neu ddefnyddio cyfrif banc yng Nghymru - Dim cyfleoedd neu ychydig o gyfleoedd gan gynnwys: - Byddai wedi bod yn well gennyf ddod o hyd i swydd - gormod o gystadleuaeth - enillion rhy isel neu'n credu y byddwn yn well fy myd ar fudd-daliadau; - Arall (nodwch)
---	--

27. A ydych wedi ystyried sefydlu eich busnes eich hun? Ydw / Nac ydw / DdG	
28. [Dangoswch gerdyn 9] Beth helpodd chi i gael eich swydd/dechrau eich busnes eich hun? [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol]: Fy hun, gan gynnwys - Roeddwn wir am weithio neu angen gweithio - Roeddwn yn hyderus y gallwn ddod o hyd i swydd - mae gennyf y sgiliau ar gyfer y swydd hon Cymorth gan bobl rwy'n eu hadnabod, gan gynnwys: - Roeddwn yn adnabod y cyflogwr - help neu gyngor gan bobl yn fy nghymuned - help neu gyngor gan ffrindiau neu deulu Cymorth gan sefydliadau neu wasanaethau gan gynnwys: - y Ganolfan Waith - prosiectau cyflogaeth neu wasanaethau cymorth - sefydliadau cymorth i ffoaduriaid Rhywbeth arall (esboniwch)	
29. [Dangoswch gerdyn 10] A ydych yn credu y gallai'r cymorth i bobl fel chi sy'n chwilio am waith yng Nghymru gael ei wella drwy [dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol] mw y gyrsiau/gwersi/cymorth iaith Saesneg/ESOL mw y help i ddatblygu sgiliau neu ennill profiad gan gynnwys: - hyfforddiant - gwirfoddoli - lleoliadau gwaith mw y help neu gyngor wrth wneud cais am waith gan gynnwys: - gwella fy CV, cymorth gyda'r ffurflen/broses o wneud cais, paratoi ar gyfer cyfweiliad - mw y wybodaeth neu gyngor am gyfleoedd swyddi - mw y help neu gyngor am fudd-daliadau - mw y gymorth personol (e.e. anogaeth a/neu gymorth i gynyddu fy hyder)	

- mwy o gymorth arbenigol i helpu gweithwyr proffesiynol (fel gwyddonwyr, peirianwyr, athrawon neu feddygon) i gymhwyso a gweithio yn y DU mwy o help gyda bywyd o ddydd i ddydd gan gynnwys: help gyda thai Help neu gyngor am fyw yng Nghymru - arall (nodwch)
30. [dangoswch gerdyn 11] A fyddech yn barod i ddweud faint rydych yn cael eich talu/faint rydych yn ennill? [Dangoswch y Cerdyn, dewiswch un] Llai na £100 yr wythnos / llai na £215 y mis / llai na £5,200 y flwyddyn £100 i £200 yr wythnos / 215 i £870 y mis / £5,200 i £10,400 y flwyddyn ; £200 i £399 yr wythnos / £870 i £1,729 y mis / £10,400 i £20,799 y flwyddyn £400 i £599 yr wythnos / £1,730 i £2,599 y mis / £20,800 i £31,099 y flwyddyn £600 i £799 yr wythnos / £2,600 i £3,459 y mis / £31,100 i £41,499 y flwyddyn £800 neu fwy yr wythnos / £3,460 neu fwy y mis / £41,500 neu fwy y flwyddyn Ddim yn gwybod; gwell gen i beidio â dweud
31. A ydych yn cael eich talu / yn ennill digon i gynnal eich hun a'ch teulu? Ydw / Nac ydw / DdG
32. A oeddech chi'n teimlo o dan bwysau i dderbyn swydd nad oeddech ei heisiau, er mwyn i chi allu ennill arian i gynnal eich hun a'ch teulu, yn hytrach nag aros hyd nes y gallech ddod o hyd i'r swydd yr oeddech ei heisiau? Oeddwn / Nac oeddwn / DdG
33. Sawl awr yr wythnos (gan gynnwys goramser â thâl a heb dâl) ydych chi'n gweithio fel arfer?
34. A yw'r gwaith yn rheolaidd? Er enghraifft, a ydych chi fel arfer yn gweithio yr un nifer o oriau bob wythnos? Ydw / Nac ydw / DdG

35. A oes gennych gontract? Oes / Nac oes / DdG [os atebwyd oes] A yw'r gwaith (neu'r busnes) yn barhaol, er enghraifft, a fydd yn dod i ben ar ôl cyfnod penodol o amser, fel 6 mis neu flwyddyn? Ydy / Nac ydy / DdG										
36. A ydych yn disgwyl gallu gwneud cynnydd yn y gwaith (neu'r busnes) hwn? Er enghraifft, i dderbyn mwy o gyfrifoldebau neu ennill mwy o arian. Ydw / Nac ydw / DdG										
37. Ar raddfa o ddim i 10, lle mae dim yn “ddim o gwbl” a 10 yn “hollol fodlon” yn gyffredinol, pa mor fodlon ydych chi gyda'ch swydd?										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	DD G

A oes unrhyw beth arall yr hoffech ei ddweud am eich profiadau o weithio yng Nghymru neu chwilio am waith yng Nghymru neu ddechrau a rhedeg busnes yng Nghymru?

Ewch i Adran E, Tudalen 32 i barhau â'r cyfweiliad

Adran B. Cwestiynau i bobl nad ydynt yn cael eu cyflogi (mewn gwaith am dâl) yng Nghymru ar hyn o bryd (gan gynnwys hunangyflogaeth) ond sydd wedi gweithio yng Nghymru yn y gorffennol

22. **Pa fath o waith wnaethoch chi?** Er enghraifft, beth roeddech yn gyfrifol am ei wneud? [dim ond disgrifiad byr sydd ei angen] **[Ychwanegwch ddyddiadau at y llinell amser]**

23. **A oeddech yn gyflogedig neu'n hunangyflogedig (yn gweithio i chi eich hun)?**

24. **Yn fras, pa mor hir gymerodd hi i chi ddod o hyd i waith neu sefydlu eich busnes?** **[Ychwanegwch ddyddiadau at y llinell amser]**

25. **[Dangoswch gerdyn 4] Pam wnaethoch chi weithio fel [gan ddefnyddio'r ateb o gwestiwn 22 e.e. nyrs, gweinyddwr, rheolwr ac ati]? [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol; os mai dim ond un rheswm a roddir gwiriwch i weld a oes unrhyw rai eraill yn berthnasol]**

Roeddwn yn hoffi'r math hwn o waith, gan gynnwys:

- Roeddwn yn arfer gwneud y gwaith hwn
- diddordeb yn y math hwn o waith/yn ei fwynhau
- Mae gennyf y sgiliau ar gyfer y gwaith hwn
- mae'r oriau (e.e. amseroedd dechrau a gorffen, diwrnodau rwy'n gweithio) yn addas i mi

Roeddwn am weithio neu angen gweithio, gan gynnwys:

- Roeddwn angen/eisiau ennill arian
- Nid oeddwn am hawlio budd-daliadau
- Roeddwn am wneud ffrindiau

Nid oedd gennyf unrhyw ddewis neu ddim llawer o ddewis

- yr unig waith y gallwn ei wneud/ganfod
- Roeddwn yn poeni y byddwn yn colli fy mudd-daliadau pe na bawn yn gweithio

Arall (nodwch)

26. **[Dangoswch gerdyn 5] Sut gwnaethoch chwilio am waith NEU ddarganfod sut i sefydlu eich busnes eich hun?** [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol; os mai dim ond un rheswm a roddir gwiriwch i weld a oes unrhyw rai eraill yn berthnasol]

Chwiliais am swyddi fy hun, gan gynnwys:

- chwilio ar y rhynggrwyd
- cofrestru gydag asiantaeth swyddi
- mynd i glwb swyddi

Gofynnais am help gan bobl rwy'n eu hadnabod gan gynnwys:

- siarad â theulu a ffrindiau
- siarad â phobl maent yn eu hadnabod/yn eu cymuned
- defnyddio cyfryngau cymdeithasol

Cefais gymorth gan sefydliad, gan gynnwys:

- y Ganolfan Waith
- prosiect/sefydliad cymorth cyflogaeth (e.e. prosiect ACE SOVA neu Cymunedau am Waith);
- sefydliad neu wasanaeth cymorth i ffoaduriaid (e.e. WRC, DPIA, EYST neu Trinity);

Arall (nodwch).

27. **[Os nodir bod teulu a ffrindiau neu wasanaeth cymorth wedi'u helpu, dangoswch gerdyn 6]** Sut gwnaethant eich helpu? Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol:

Gwnaethant roi gwybodaeth neu gyngor am gyfleoedd gwaith, gan gynnwys:

- dweud wrthyf am swyddi neu gyfleoedd
- dweud wrthyf lle i chwilio am swyddi

Gwnaethant fy helpu i wneud cais am swyddi, gan gynnwys:

- help neu gyngor i wneud cais (e.e. gwella fy CV)
- cymorth gyda'r ffurflen gais/broses, paratoi ar gyfer cyfweiliad

Gwnaethant fy annog neu fy nghefnogi, gan gynnwys:

- cynyddu fy hyder
- fy helpu i gadw i fynd a pheidio â rhoi'r gorau iddi

Gwnaethant fy helpu i ddatblygu fy sgiliau, gan gynnwys:

- cyrsiau hyfforddi
- lleoliadau/profiad gwaith

Gwnaethant roi help neu gyngor i mi am fy mudd-daliadau

Rhywbeth arall (esboniwch)

Os oedd yn gyflogedig 	Os oedd yn hunangyflogedig
26a. A wnaeth unrhyw rai o'r rhwystrau canlynol ei gwneud yn anodd i chi ddod o hyd i waith neu barhau i weithio? [Dangoswch gerdyn 7, dewiswch bob un sy'n berthnasol: Fy amgylchiadau, fel: - cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu - anawsterau gyda chludiant/teithio i'r gwaith; - fy ieched corfforol neu feddyliol	26b. A wnaeth unrhyw rai o'r rhwystrau canlynol ei gwneud yn anodd i chi ddechrau eich busnes eich hun? [Dangoswch gerdyn 8, dewiswch bob un sy'n berthnasol: Fy amgylchiadau, fel: - cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu - fy ieched corfforol neu feddyliol - ddim yn teimlo'n barod i ddechrau chwilio am waith/gweithio;

- ddim yn teimlo'n barod i ddechrau chwilio am waith/gweithio; - fy oedran Fy sgiliau, cymwysterau neu brofiad fel: - dim profiad/ychydig o brofiad o weithio yn y DU - dim cymwysterau/cymwysterau isel, - Nid yw fy nghymwysterau yn cael eu cydnabod - Mae gennyf ormod o gymwysterau - fy sgiliau iaith - nid oes gennyf sgiliau TG (cyfrifiadur) da - Ddim yn deall gwaith neu sut mae pobl yn gweithio ac yn ymddwyn yn y DU Agweddau neu ymddygiad eraill, gan gynnwys: - agweddau cyflogwyr fel gwahaniaethu 7.4. ar sail fy hil, ethnigrwydd neu statws (e.e. fel ffoadur); - gwahaniaethu am reswm arall (e.e. oherwydd fy mod yn ddyn neu'n fenyw neu oherwydd fy oedran) - Diffyg cymorth neu gyngor gan gynnwys: - diffyg cymorth neu wybodaeth, gan gynnwys peidio â gwybod sut	- fy oedran Fy sgiliau, cymwysterau neu brofiad fel: - dim profiad/ychydig o brofiad o weithio yn y DU - fy sgiliau iaith - ddim yn meddu ar y sgiliau sydd eu hangen i ddechrau neu redeg busnes - ddim yn hyderus yn rhedeg nac yn sefydlu busnes - ddim yn gwybod sut i ddechrau neu redeg busnes - ddim yn gwybod digon am ddarpar gyflenwyr i fy musnes - ddim yn gwybod digon am ddarpar gwsmeriaid i fy musnes Agweddau neu ymddygiad eraill, gan gynnwys - agweddau cwsmeriaid neu gyflenwyr fel gwahaniaethu ar sail fy hil, ethnigrwydd neu statws (e.e. fel ffoadur). 6. Diffyg cymorth neu gyngor ar sut i ddechrau neu redeg busnes gan gynnwys: - diffyg arian/cyllid - anawsterau o ran agor neu ddefnyddio cyfrif banc yng Nghymru
--	---

i ddod o hyd i waith/gwneud cais am swyddi Dim cyfleoedd neu ychydig o gyfleoedd gan gynnwys: - dim gwaith ar gael gerllaw, gan gynnwys teimlo nad oes gwaith ar gael o ystyried fy nghymwysterau a/neu brofiad; - credu y byddwn yn well fy myd ar fudd-daliadau - arall (nodwch - mae'n well gennyf beidio â dweud / DdG	- Dim cyfleoedd neu ychydig o gyfleoedd gan gynnwys: - Byddai wedi bod yn well gennyf ddod o hyd i swydd - gormod o gystadleuaeth - enillion rhy isel neu'n credu y byddwn yn well fy myd ar fudd-daliadau - arall (nodwch)
27. [Dangoswch gerdyn 9] Beth helpodd chi i gael eich swydd/dechrau eich busnes eich hun? [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol: Fy hun, gan gynnwys: - Roeddwn wir am weithio neu angen gweithio - Roeddwn yn hyderus y gallwn ddod o hyd i swydd - mae gennyf y sgiliau ar gyfer y swydd hon Cymorth gan bobl rwy'n eu hadnabod, gan gynnwys: - Roeddwn yn adnabod y cyflogwr - help neu gyngor gan bobl yn fy nghymuned - help neu gyngor gan ffrindiau neu deulu Cymorth gan sefydliadau neu wasanaethau gan gynnwys: - y Ganolfan Waith - prosiectau cyflogaeth neu wasanaethau cymorth - sefydliadau cymorth i ffoaduriaid Rhywbeth arall (esboniwch)	

28. **[dangoswch gerdyn 12] Pam y gwnaethoch chi roi'r gorau i weithio?**

[Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol:]

- roedd y cyflog yn rhy isel
- roedd y siwrnai/teithio i'r gwaith yn anodd/costus/cymhleth
- ddim yn hapus/gyfforddus gyda'r gwaith
- nid oedd y swydd yn cyfateb i'm sgiliau neu fy mhrofiad
- eisiau swydd wahanol/well
- newidiodd fy amgylchiadau (e.e. cyfrifoldebau gofalu
- symud i ardal newydd/wahanol)
- wedi colli swydd/daeth y swydd i ben (e.e. wedi cael fy niswyddo, cwmni wedi cau)
- arall (nodwch)

29. **[Dangoswch gerdyn 10] A ydych yn credu y gallai'r cymorth i bobl fel chi sy'n chwilio am waith yng Nghymru gael ei wella drwy** [dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol]

mwy o **gyrsiau/gwersi/cymorth iaith Saesneg/ESOL**

mwy o **help i ddatblygu sgiliau neu ennill profiad** gan gynnwys:

- hyfforddiant
- gwirfoddoli
- lleoliadau gwaith

mwy o **help neu gyngor wrth wneud cais am waith** gan gynnwys:

- gwella fy CV, cymorth gyda'r ffurflen/broses o wneud cais, paratoi ar gyfer cyfweiliad
- mwy o wybodaeth neu gyngor am gyfleoedd swyddi
- mwy o help neu gyngor am fudd-daliadau

- mwy o gymorth personol (e.e. anogaeth a/neu gymorth i gynyddu fy hyder) - mwy o gymorth arbenigol i helpu gweithwyr proffesiynol (fel gwyddonwyr, peirianwyr, athrawon neu feddygon) i gymhwyso a gweithio yn y DU mwy o help gyda bywyd o ddydd i ddydd gan gynnwys: help gyda thai Help neu gyngor am fyw yng Nghymru - Rheswm arall (rhowch fanylion)										
30. [Dangoswch gerdyn 11] A fyddech yn barod i ddweud faint rydych yn cael eich talu/faint rydych yn ennill? [Dangoswch y Cerdyn, dewiswch un] Llai na £100 yr wythnos / llai na £215 y mis / llai na £5,200 y flwyddyn £100 i £200 yr wythnos / 215 i £870 y mis / £5,200 i £10,400 y flwyddyn; £200 i £399 yr wythnos / £870 i £1,729 y mis / £10,400 i £20,799 y flwyddyn £400 i £599 yr wythnos / £1,730 i £2,599 y mis / £20,800 i £31,099 y flwyddyn £600 i £799 yr wythnos / £2,600 i £3,459 y mis / £31,100 i £41,499 y flwyddyn £800 neu fwy yr wythnos / £3,460 neu fwy y mis / £41,500 neu fwy y flwyddyn Ddim yn gwybod; gwell gen i beidio â dweud										
31. A oeddech yn cael eich talu / yn ennill digon i gynnal eich hun a'ch teulu? Oeddwn / Nac oeddwn / DdG										
32. Ar raddfa o ddim i 10, lle mae dim yn “ddim o gwbl” a 10 yn “hollol fodlon” yn gyffredinol, pa mor fodlon oeddech chi gyda'ch swydd neu'ch busnes?										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

**A oes unrhyw beth arall yr hoffech ei ddweud am eich profiadau o weithio
iyng Nghymru neu chwilio am waith yng Nghymru neu ddechrau a rhedeg
busnes yng Nghymru?**

Ewch i Adran E, Tudalen 32 i barhau â'r cyfweiliad

Adran C. Cwestiynau i bobl nad ydynt yn gweithio ar hyn o bryd ac nad ydynt wedi gweithio yng Nghymru (gan gynnwys e.e. ceiswyr lloches)

21. A hoffech weithio yng Nghymru yn y dyfodol? Hoffwn / Na hoffwn / DdG

[Os hoffai, ewch i C 22]

[Os na hoffai neu DdG ewch i adran D, tudalen 30]

23. Pa fath o waith fydddech chi'n hoffi ei wneud yng Nghymru NEU

Pa fath o fusnes hoffech chi ei dechrau?

24. [Dangoswch gerdyn 4] Pam hoffech chi weithio fel [gan ddefnyddio'r ateb o gwestiwn 23 e.e. saer, gweinyddwr, cyfieithydd ac ati] NEU

Pam hoffech chi ddechrau'r math hwn o fusnes?

[Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol]

Rwy'n hoffi'r math hwn o waith, gan gynnwys:

- Roeddwn yn arfer gwneud y gwaith hwn
- diddordeb yn y math hwn o waith/yn ei fwynhau
- Mae gennyf y sgiliau ar gyfer y gwaith hwn
- mae'r oriau (e.e. amseroedd dechrau a gorffen, diwrnodau rwy'n gweithio) yn addas i mi

Rydw i eisiau gweithio neu mae angen i mi weithio, gan gynnwys:

- Mae angen i mi ennill arian neu rydw i eisiau ennill arian
- Nid wyf am hawlio budd-daliadau
- Rydw i am wneud ffrindiau (yn y gwaith)

Nid wyf yn teimlo bod gennyf unrhyw ddewis neu ddim llawer o ddewis

- yr unig waith rwy'n credu y gallwn ei wneud/dod o hyd iddo
- Roeddwn yn poeni y byddwn yn colli fy mudd-daliadau pe na bawn yn gweithio

25. A fydddech yn fodlon gwneud math gwahanol o waith yn y DU? Byddwn / Na fyddwn / DdG
26. [Dangoswch gerdyn 5] Sut rydych chi'n chwilio am waith NEU Sut rydych chi'n bwriadu chwilio am waith? [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol] Chwilio am swyddi fy hun, gan gynnwys: - chwilio ar y rhynggrwyd - cofrestru gydag asiantaeth swyddi - mynd i glwb swyddi Gofyn am gymorth gan bobl rwy'n eu hadnabod, gan gynnwys: - siarad â theulu a ffrindiau - siarad â phobl maent yn eu hadnabod/yn eu cymuned - defnyddio cyfryngau cymdeithasol Cymorth gan sefydliad, gan gynnwys: - y Ganolfan Waith - prosiect/sefydliad cymorth cyflogaeth (e.e. prosiect ACE SOVA neu Cymunedau am Waith); - sefydliad neu wasanaeth cymorth i ffoaduriaid (e.e. WRC, DPIA, EYST neu Trinity); Arall (nodwch).
27. [Os oedd yr ateb i C 26 wedi nodi bod pobl maent yn eu hadnabod, y Ganolfan Waith neu wasanaeth cymorth wedi'u helpu, dangoswch gerdyn 6] Sut gwnaethant eich helpu? [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol]: Gwnaethant roi gwybodaeth neu gyngor am gyfleoedd gwaith, gan gynnwys: - dweud wrthyf am swyddi neu gyfleoedd - dweud wrthyf lle i chwilio am swyddi Gwnaethant fy helpu i wneud cais am swyddi, gan gynnwys:

- help neu gyngor i wneud cais (e.e. gwella fy CV
- cymorth gyda'r ffurflen gais/broses, paratoi ar gyfer cyfweliad

Gwnaethant fy annog neu fy nghefnogi, gan gynnwys:

- cynyddu fy hyder
- fy helpu i gadw i fynd a pheidio â rhoi'r gorau iddi

Gwnaethant fy helpu i ddatblygu fy sgiliau, gan gynnwys:

- cyrsiau hyfforddi
- lleoliadau/profiad gwaith

Gwnaethant roi help neu gyngor i mi am fy mudd-daliadau

Rhywbeth arall (esboniwch)

26a. A ydych chi'n credu y bydd unrhyw rai o'r rhwystrau canlynol ei gwneud yn anodd i chi ddod o hyd i waith neu barhau i weithio? [dangoswch gerdyn 7, dewiswch bob un sy'n berthnasol:

Fy amgylchiadau, fel:

- cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu
- anawsterau gyda chludiant/teithio i'r gwaith
- fy iechyd corfforol neu feddyliol
- ddim yn teimlo'n barod i ddechrau chwilio am waith/gweithio
- fy oedran

Fy sgiliau, cymwysterau neu brofiad fel:

- dim profiad/ychydig o brofiad o weithio yn y DU
- dim cymwysterau/cymwysterau isel
- nid yw fy nghymwysterau yn cael eu cydnabod
- Mae gennyf ormod o gymwysterau
- fy sgiliau iaith
- nid oes gennyf sgiliau TG (cyfrifiadur) da
- Ddim yn deall gwaith neu sut mae pobl yn gweithio ac yn ymddwyn yn y DU

Agweddau neu ymddygiad eraill, gan gynnwys:

- agweddau cyflogwyr fel gwahaniaethu

7.7. ar sail fy hil, ethnigrwydd neu statws (e.e. fel ffoadur);

- gwahaniaethu am reswm arall (e.e. oherwydd fy mod yn ddyn neu'n fenyw neu oherwydd fy oedran)
- Diffyg cymorth neu gyngor gan gynnwys: diffyg cymorth neu wybodaeth, gan gynnwys peidio â gwybod sut i ddod o hyd i waith/gwneud cais am swyddi

Dim cyfleoedd neu ychydig o gyfleoedd gan gynnwys:

- dim gwaith ar gael gerllaw, gan gynnwys teimlo nad oes gwaith ar gael o ystyried fy nghymwysterau a/neu brofiad
- credu y byddwn yn well fy myd ar fudd-daliadau

- **arall** (nodwch

mae'n well gennyf beidio â dweud / DdG

28. **[Dangoswch gerdyn 10] A ydych yn credu y gallai'r cymorth i bobl fel chi sy'n chwilio am waith yng Nghymru gael ei wella drwy [dangoswch y cerdyn]**

mwy o gyrsiau/gwersi/cymorth iaith Saesneg/ESOL

mwy o help i ddatblygu sgiliau neu ennill profiad gan gynnwys:

- hyfforddiant
- gwirfoddoli
- lleoliadau gwaith

mwy o help neu gyngor wrth wneud cais am waith gan gynnwys:

- gwella fy CV, cymorth gyda'r ffurflen/broses o wneud cais, paratoi ar gyfer cyfweiliad
- mwy o wybodaeth neu gyngor am gyfleoedd swyddi
- mwy o help neu gyngor am fudd-daliadau
- mwy o gymorth personol (e.e. anogaeth a/neu gymorth i gynyddu fy hyder)
- mwy o gymorth arbenigol i helpu gweithwyr proffesiynol (fel gwyddonwyr, peirianwyr, athrawon neu feddygon) i gymhwyso a gweithio yn y DU

mwy o help gyda bywyd o ddydd i ddydd gan gynnwys:

help gyda thai

Help neu gyngor am fyw yng Nghymru - arall (nodwch)
29. Pa mor hyderus ydych chi y byddwch yn dod o hyd i waith yn y deuddeg mis nesaf? - hyderus; - ddim yn hyderus; - ddim yn siŵr/ddim yn gwybod/DdG
30. A ydych wedi ystyried sefydlu eich busnes eich hun? Ydw / Nac ydw / DdG

A oes unrhyw beth arall yr hoffech ei ychwanegu am weithio yng Nghymru neu sefydlu eich busnes eich hun yng Nghymru?

Ewch i Adran E, tudalen 32 i barhau â'r cyfweiliad

Adran D. Cwestiynau i bobl nad ydynt yn gweithio ar hyn o bryd ac nad ydynt wedi gweithio yng Nghymru ac nad ydynt am weithio yng Nghymru

21. [dangoswch gerdyn 7] A allwch ddweud ychydig mwy wrthyf ynghylch pam nad ydych am weithio yng Nghymru neu'n teimlo na allwch weithio yng Nghymru? [dewiswch bob un sy'n berthnasol]

Nid oes gennyf yr hawl gyfreithiol i weithio

Fy amgylchiadau, fel:

- cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu
- fy iechyd corfforol neu feddyliol
- ddim yn teimlo'n barod i ddechrau chwilio am waith/gweithio
- fy oedran

Fy sgiliau, cymwysterau neu brofiad fel:

- dim profiad/ychydig o brofiad o weithio yn y DU
- dim cymwysterau/cymwysterau isel,
- nid yw fy nghymwysterau yn cael eu cydnabod
- Mae gennyf ormod o gymwysterau
- fy sgiliau iaith
- nid oes gennyf sgiliau TG (cyfrifiadur) da
- Ddim yn deall gwaith neu sut mae pobl yn gweithio ac yn ymddwyn yn y DU

Agweddau neu ymddygiad eraill, gan gynnwys:

- agweddau cyflogwyr fel gwahaniaethu
- 7.8. ar sail fy hil, ethnigrwydd neu statws (e.e. fel ffoadur)
- gwahaniaethu am reswm arall (e.e. oherwydd fy mod yn ddyn neu'n fenyw neu oherwydd fy oedran)

Diffyg cymorth neu gyngor gan gynnwys:

- diffyg cymorth neu wybodaeth, gan gynnwys peidio â gwybod sut i ddod o hyd i waith/gwneud cais am swyddi

Dim cyfleoedd neu ychydig o gyfleoedd gan gynnwys:

- dim gwaith ar gael gerllaw, gan gynnwys teimlo nad oes gwaith ar gael o ystyried fy nghymwysterau a/neu brofiad
- credu y byddwn yn well fy myd ar fudd-daliadau

Rheswm arall

22. [Dangoswch gerdyn 10] A ydych yn credu y byddai unrhyw rai o'r awgrymiadau canlynol yn annog neu'n helpu pobl fel chi i chwilio am waith?

mwy o gyrsiau/gwersi/cymorth iaith Saesneg/ESOL

mwy o help i ddatblygu sgiliau neu ennill profiad gan gynnwys:

- hyfforddiant
- gwirfoddoli
- lleoliadau gwaith

mwy o help neu gyngor wrth wneud cais am waith gan gynnwys:

- gwella fy CV, cymorth gyda'r ffurflen/broses o wneud cais, paratoi ar gyfer cyfweiliad
- mwy o wybodaeth neu gyngor am gyfleoedd swyddi
- mwy o help neu gyngor am fudd-daliadau
- mwy o gymorth personol (e.e. anogaeth a/neu gymorth i gynyddu fy hyder)
- mwy o gymorth arbenigol i helpu gweithwyr proffesiynol (fel gwyddonwyr, peirianwyr, athrawon neu feddygon) i gymhwyso a gweithio yn y DU

mwy o help gyda bywyd o ddydd i ddydd gan gynnwys:

help gyda thai

Help neu gyngor am fyw yng Nghymru

- Rheswm arall (rhowch fanylion)

Cwestiynau i Bawb

E. Nawr hoffwn ofyn ychydig o gwestiynau i chi am addysg a hyfforddiant yng Nghymru a'ch sgiliau iaith Saesneg

38. A ydych wedi gwneud unrhyw wirfoddoli neu brofiad gwaith? Os felly, beth oedd hyn yn ei olygu? [ychwanegwch fanylion at y llinell amser]	
39. [Dangoswch gerdyn 13] A ydych wedi gwneud unrhyw addysg neu hyfforddiant yng Nghymru neu'r DU? [Dangoswch y cerdyn, dewiswch bob un sy'n berthnasol: [ychwanegwch fanylion at y llinell amser a chofnodi os byddant wedi'u cwblhau ai peidio] - ESOL neu ddosbarthiadau iaith Saesneg - ysgol (e.e. TGAU neu Safon Uwch) - cwrs coleg fel prentisiaeth/hyfforddeiaeth neu gyrsiau Safon Uwch - gradd cwrs prifysgol neu gwrs mynediad - cwrs cymunedol - arall (nodwch)	
40a. Os YDYNT ewch i C39 pam?[dangoswch gerdyn 14, dewiswch bob un sy'n berthnasol] - er mwyn fy helpu i ddod o hyd i waith - i'm helpu i ennill mwy o arian - er mwyn fy helpu mewn bywyd o ddydd i ddydd - er mwyn fy helpu i integreiddio	40b. Os NAD YDYNT ewch i C39, pam? [dangoswch gerdyn 15, dewiswch bob un sy'n berthnasol] Dim diddordeb ynddo/dim angen/ddim yn werth chweil gan gynnwys: - dim diddordeb/ddim yn ei hoffi/ddim yn ei fwynhau

- rwy'n mwynhau dysgu neu am ddysgu - rhywbeth i'w wneud - arall (nodwch)	- dim angen/ddim yn ddefnyddiol/ddim yn ddefnyddiol i mi - byddai 'n cymryd gormod o amser - disgwyl dychwelyd i'm mamwlad - Fy amgylchiadau, fel: - cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu - fy iechyd corfforol neu feddyliol - ddim yn teimlo'n barod i ddechrau dysgu - chwilio am waith/yn gweithio (felly dim amser) Dim cyrsiau/cyfleoedd addas, gan gynnwys: -dim cyrsiau addysg neu hyfforddiant addas yn lleol -cost addysg neu hyfforddiant Fy sgiliau neu hyder, gan gynnwys: - ddim yn gallu (e.e. methu bodloni gofynion mynediad) - ddim yn teimlo'n ddigon hyderus Rheswm arall (esboniwch)
40. A ydych yn bwriadu gwneud rhagor o addysg neu hyfforddiant yng Nghymru neu yn y DU yn y dyfodol? [Dangoswch gerdyn 13, dewiswch bob un sy'n berthnasol: - ESOL neu ddosbarthiadau iaith Saesneg - ysgol (e.e. TGAU neu Safon Uwch) - cwrs coleg fel prentisiaeth/hyfforddeiaeth neu gyrsiau Safon Uwch; - gradd cwrs prifysgol neu gwrs mynediad	

- cwrs cymunedol
- arall (nodwch)

41a. Os YDYNT ewch i C40

pam? [dangoswch gerdyn 14,
dewiswch bob un sy'n berthnasol]

- er mwyn fy helpu i ddod o hyd i waith
- i'm helpu i ennill mwy o arian
- er mwyn fy helpu mewn bywyd o ddydd i ddydd
- er mwyn fy helpu i integreiddio
- rwy'n mwynhau dysgu neu am ddysgu
- rhywbeth i'w wneud
- arall (nodwch)

41b. Os NAD YDYNT ewch i C40, pam?

[dangoswch gerdyn 15, dewiswch
bob un sy'n berthnasol]

Dim diddordeb ynddo/dim angen/ddim yn werth chweil gan gynnwys:

- dim diddordeb/ddim yn ei hoffi/ddim yn ei fwynhau
- dim angen/ddim yn ddefnyddiol/ddim yn ddefnyddiol i mi
- byddai 'n cymryd gormod o amser
- disgwyl dychwelyd i'm mamwlad

Fy amgylchiadau, fel:

- cyfrifoldebau gofal plant neu ofalu
- fy iechedd corfforol neu feddyliol
- ddim yn teimlo'n barod i ddechrau dysgu
- chwilio am waith/yn gweithio (felly dim amser)

Dim cyrsiau/cyfleoedd addas, gan gynnwys:

	- -dim cyrsiau addysg neu hyfforddiant addas yn lleol - cost addysg neu hyfforddiant Fy sgiliau neu hyder, gan gynnwys: - ddim yn gallu (e.e. methu bodloni gofynion mynediad) - ddim yn teimlo'n ddigon hyderus - Rheswm arall (esboniwch)
--	---

41. **[dangoswch gerdyn 16] Pa rai o'r rhain sy'n disgrifio orau eich gallu mewn Saesneg llafar?** [Dangoswch y cerdyn, dewiswch un]

Rwy'n rhugl yn y Saesneg	Rwy'n gallu siarad swm gweddol o Saesneg	Dim ond ychydig o Saesneg y gallaf ei siarad	Dim ond ychydig o eiriau y gallaf eu dweud	Ni allaf siarad Saesneg	Dd/G
--------------------------	--	--	--	-------------------------	------

42. **[dangoswch gerdyn 16] Pa rai o'r rhain sy'n disgrifio orau eich gallu mewn Saesneg llafar?** [Dangoswch y cerdyn, dewiswch un]

Rwy'n rhugl yn ysgrifennu yn Saesneg	Rwy'n gallu ysgrifennu swm gweddol o Saesneg	Dim ond ychydig o Saesneg y gallaf ysgrifennu	Dim ond ychydig o eiriau y gallaf eu hysgrifennu	Nid wyf yn gallu ysgrifennu yn Saesneg	Dd/G
--------------------------------------	--	---	--	--	------

43. **[Dangoswch gerdyn 16] Pa rai o'r rhain sy'n disgrifio orau eich gallu mewn darllen Saesneg?** [Dangoswch y cerdyn, dewiswch un]

Rwy'n rhugl yn darllen yn Saesneg	Rwy'n gallu darllen swm gweddol o Saesneg	Dim ond ychydig o Saesneg y gallaf ei ddarllen	Dim ond ychydig o eiriau y gallaf eu darllen	Ni allaf ddarllen yn Saesneg	Dd/G
-----------------------------------	---	--	--	------------------------------	------

44. **A ydych yn credu bod y ddarpariaeth iaith Saesneg neu ESOL yn ddigon da?**

Ydw Nac ydw Ddim yn siŵr / DdG
Pam?

Mae gennyf ychydig o gwestiynau olaf nawr

45. A oes unrhyw beth nad ydym wedi ei drafod sy'n bwysig, yn eich barn chi, ynghylch chwilio am waith a gweithio yng Nghymru?

46. A oes gennych chi unrhyw gwestiynau yr oeddech am eu gofyn i mi?

47. A wyddoch chi am unrhyw ffoaduriaid neu geiswyr lloches eraill a allai fod â diddordeb mewn cymryd rhan yn yr astudiaeth hon? [os ydynt, darganfyddwch sut i gysylltu â nhw/gofynnwch iddynt drosglwyddo ein manylion cyswllt iddynt]

Diolch yn fawr iawn am eich amser

A ydynt wedi cael cynnig taleb archfarchnad? Ydynt